

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Özel Eğitim Anabilim Dalı
Zihin Engelliler Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN AİLELERE SUNULAN İHMAL VE
İSTİSMARDAN KORUNMA AİLE EĞİTİM PROGRAMININ ETKİLİLİĞİ

Sevgi YILDIRIM

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Zehra ATBAŞI

Konya 2020

TEŞEKKÜR

Bugüne kadarki eğitim hayatımda ve tez çalışmamda beni yönlendiren, bilgisi ile bana ışık olan bütün öğretmenlerime ve hocalarıma teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Hayatımın her döneminde bana güvenen ve beni destekleyen aileme çok teşekkür eder ve birlikte güzel bir geleceğimizin olmasını dilerim. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan ve çalışmamı anlamlı kılan tüm katılımcılara teşekkür ederim. Son olarak tez sürecimde beni dinleyen, fikirleri ile destek olan, bana yapabileceğimi sık sık hatırlatan, güzel bir çalışma yapabilmem için ellerinden geleni yapan ve hep yanımda olduklarını hissettiren tüm arkadaşlarıma teşekkür eder ve hayatımda oldukları için çok şanslı olduğumu söylemek isterim.

Çocukluğuma ve tüm çocuklara...

Sevgi YILDIRIM

KONYA- 2020

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
TEZ KABUL	viii
TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU.....	ix
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
ÖZET	xii
ABSTRACT.....	xiii
1 GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu.....	1
1.2 Araştırmanın Amacı.....	3
1.3 Araştırmanın Önemi.....	4
1.4 Varsayımlar.....	5
1.5 Sınırlılıklar	6
1.6 Tanımlar.....	6
2 ALAN YAZIN	8
2.1. ÇOCUK	8
2.1.1. Çocuk Tanımlamaları ve Tarihçesi.....	8
2.1.2. Çocuk Hakları	10
2.1.3. Çocuk Haklarının Dünyadaki ve Türkiye’deki Gelişimi	11
2.1.4. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	13
2.2. ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI	16
2.2.1. Çocuk İhmali ve İstismarının Tarihçesi	16
2.2.2. Çocuk İhmali ve İstismarının Tanımlamaları	18
2.2.2.1. Çocuk İhmali Tanımlamaları	22
2.2.2.2. Çocuk İstismarı Tanımlamaları.....	24
2.2.3. Çocuk İhmal ve İstismarı Sınıflandırması	27
2.2.3.1. Çocuk İhmali Sınıflandırması	27
2.2.3.1.1. Fiziksel İhmal.....	28
2.2.3.1.2. Duygusal İhmal.....	28
2.2.3.1.3. Cinsel İhmal	29
2.2.3.1.4. Eğitim İhmali	29

2.2.3.2. Çocuk İstismarı Sınıflandırması	30
2.2.3.2.1. Fiziksel İstismar	30
2.2.3.2.2. Duygusal İstismar	33
2.2.3.2.3. Cinsel İstismar	34
2.2.3.2.4. Ekonomik İstismar	38
2.2.4. Çocuk İhmal ve İstismarı Yayınlığı	39
2.2.5. Çocuk İhmal ve İstismarında Risk Faktörleri	41
2.2.5.1. Risk Taşıyan Ebeveyn Özellikleri	42
2.2.5.2. Risk Taşıyan Aile Özellikleri.....	44
2.2.5.3. Risk Taşıyan Toplum Özellikleri.....	45
2.2.5.4. Risk Taşıyan Çocuk Özellikleri.....	47
2.3. ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUK.....	49
2.3.1. Özel Gereksinimli Çocuğun İhmal ve İstismarı.....	54
2.3.2. Özel Gereksinimli Çocuğun İhmal ve İstismar Nedenleri.....	56
2.3.3. Özel Gereksinimli Çocuklarda İhmal ve İstismarın Etkileri.....	57
2.3.4 Özel Gereksinimli Çocuğun İhmal ve İstismarına İlişkin Veriler	61
2.3.5 Çocuk İhmal ve İstismarında Aile Eğitimi	63
2.3.6. Özel Gereksinimli Çocuklarda İhmal ve İstismara Yönelik Önleme Çalışmaları	65
2.3.6.1. Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar.....	66
2.3.6.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	73
3 YÖNTEM	77
3.1 Araştırmanın Modeli.....	77
3.2 Araştırmanın Çalışma Grubu	78
3.3.2 Veri Toplama Araçları	81
3.3.1 Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi (ABA):	81
3.3.2 Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ):.....	82
3.3.3 Eğitim Sonunda Deney Grubuna Uygulanan Görüşme Formu	83
3.4 Verilerin Toplanması	84
3.4.1 Eğitim Programının Hazırlanması	85
3.4.2 Eğitim Programının Uygulanması	87
3.5 Verilerin Analizi	89
4 BULGULAR.....	91
4.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelere Sunulan İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Etkililiğine İlişkin Bulgular	91
4.2 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin İhmal ve İstismar ile ilgili Genel Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular.....	95
4.3 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin İhmal ile ilgili Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular.....	99

4.4 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin İstismar ile ilgili Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular	102
4.5 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Fiziksel İstismar ile ilgili Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular.....	105
4.6 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Duygusal İstismar ile ilgili Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular.....	108
4.7 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Cinsel İstismar ile ilgili Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular	110
4.8 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programına İlişkin Aile Görüşlerini İçeren Görüşme Formu Bulguları	114
5 TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	118
5.1 Tartışma ve Sonuç.....	118
5.1.1 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitiminin Etkililiğine İlişkin Bulguların Tartışılması	118
5.1.2 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitiminin Uygulanma Sürecine İlişkin Bulguların Tartışılması	121
5.2 Öneriler	131
KAYNAKÇA.....	133
EKLER.....	143
EK1: Araştırmacı Özet Formu	144
EK2: Aile Eğitimi Kitapçığı	155
Ek 3: Aile Görüşme Formu Örneği.....	160
ÖZGEÇMİŞ	161

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 3. 1 Araştırmanın deseni	77
Tablo 3. 2 Çalışma grubu demografik bilgileri	79
Tablo 3. 3 Çalışma grubu demografik bilgileri devamı	80
Tablo 3. 4 Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi maddeleri.....	82
Tablo 3. 5 Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği maddeleri ...	82
Tablo 3. 6 Aile Görüşme Formu soruları	84
Tablo 4. 1 Deney ve kontrol toplam öntest-sontest bulguları.....	91
Tablo 4. 2 Deney grubu toplam öntest-sontest, kontrol grubu toplam öntest-sontest bulguları.....	93
Tablo 4. 3 Deney grubu toplam sontest-izleme bulguları	94
Tablo 4. 4 Deney ve kontrol grubu genel bilgiler öntest sontest bulguları	95
Tablo 4. 5 Deney grubu genel bilgiler öntest-sontest, kontrol grubu genel bilgiler öntest-sontest bulguları.....	97
Tablo 4. 6 Deney grubu genel bilgiler sontest-izleme bulguları	98
Tablo 4. 7 Deney ve kontrol grubu ihmal öntest-sontest bulguları.....	99
Tablo 4. 8 Deney grubu ihmal öntest-sontest, kontrol grubu ihmal öntest-sontest bulguları.....	100
Tablo 4. 9 Deney grubu ihmal sontest-izleme bulguları	101
Tablo 4. 10 Deney ve kontrol grubu istismar öntest-sontest bulguları	102
Tablo 4. 11 Deney grubu istismar öntest-sontest, kontrol grubu istismar öntest-sontest bulguları.....	103
Tablo 4. 12 Deney grubu istismar sontest-izleme bulguları.....	104
Tablo 4. 13 Deney ve kontrol grubu fiziksel istismar öntest-sontest bulguları	105
Tablo 4. 14 Deney grubu fiziksel istismar öntest-sontest, kontrol grubu fiziksel istismar öntest-sontest bulguları	106
Tablo 4. 15 Deney grubu fiziksel istismar sontest-izleme bulguları.....	107
Tablo 4. 16 Deney ve kontrol grubu duygusal istismar öntest-sontest bulguları	108
Tablo 4. 17 Deney grubu duygusal istismar öntest-sontest, kontrol grubu duygusal istismar öntest-sontest bulguları	109
Tablo 4. 18 Deney grubu duygusal istismar sontest-izleme bulguları	110
Tablo 4. 19 Deney ve kontrol grubu cinsel istismar öntest-sontest bulguları ..	111

Tablo 4. 20 Deney grubu cinsel istismar öntest-sontest, kontrol grubu cinsel istismar öntest-sontest bulguları	112

Tablo 4. 21 Deney grubu cinsel istismar sontest-izleme bulguları	113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3. 1 Veri toplama süreci.....	85

Şekil 3. 2 Eğitim oturumları ve kazanımları.....	88

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 71052239-100-E.17384
Konu : Tez Savunma Sınavı Sonucu

03/11/2020

TEZ KABUL

Sevgi YILDIRIM tarafından hazırlanan *Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelere Sunulan İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Etkililiği* başlıklı tezin savunma sınavı aşağıdaki jüri tarafından internet üzerinden dijital ortamda yapılmış olup, 27/10/2020 tarihinde Özel Eğitim Anabilim Dalı, Zihin Engelliler Eğitimi Bilim Dalı **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri	
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Zehra ATBAŞI
Üye	Prof. Dr. Hakan SARI
Üye	Doç. Dr. Salih ÇAKMAK

e-imzalıdır

Prof. Dr. Sabri ALPAYDIN
Enstitü Müdürü

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelere Sunulan İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Etkililiği başlıklı tez çalışmamın İç Kapak, Özetler, Ekler ve Ana Bölümlerden (Giriş, Alan Yazın, Yöntem, Bulgular, Tartışma, Sonuçlar ve Öneriler) oluşan toplam 155 sayfalık kısmına ilişkin, 17/11/2020 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %11 olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez kabul sayfası hariç,
2. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç,
3. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç,
4. Önsöz hariç,
5. İçindekiler hariç,
6. Simgeler ve kısaltmalar hariç,
7. Kaynakça hariç
8. Özgeçmiş hariç,
9. Alıntılar dâhil,
10. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

17/11/2020

Sevgi YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi Zehra ATBAŞI

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynakça listesine eklendiğini beyan ederim.

17/11/2020

Sevgi YILDIRIM

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

ÇHS: Çocuk Hakları Sözleşmesi

ÇİM: Çocuk İzlem Merkezi

ÇİVİ: Çocuk İhmali ve İstismarı

ÇKK: Çocuk Koruma Kanunu

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

ICIDH: Sakatlıklar, Yetersizlikler ve Engelliklerin Uluslar Arası Sınıflandırılması

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

ÖGB: Özel Gereksinimli Bireyler

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

TCK: Türk Ceza Kanun

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

ÖZET

Özel Eğitim Anabilim Dalı
Zihin Engelliler Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN AİLELERE SUNULAN İHMAL VE İSTİSMARDAN KORUNMA AİLE EĞİTİM PROGRAMININ ETKİLİLİĞİ

Sevgi YILDIRIM

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkililiğinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada sunulan ihmal ve istismardan korunma eğitiminin, ailelerin; ihmal ve istismar ile ilgili genel bilgilerine, ihmal bilgilerine, istismar bilgilerine, fiziksel istismar bilgilerine, duygusal istismar bilgilerine, cinsel istismar bilgilerine etkisinin ne düzeyde olduğunun araştırılması bu araştırmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır. Bu araştırma nicel ve nitel bulguların bir arada kullanıldığı karma (mixed) yöntem ile yapılmıştır. Araştırmada nicel verilerin toplanmasında deney ve kontrol grublu, öntest-sontest deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmada eğitimden önce ve sonra deney ve kontrol grubuna öntest-sontest olarak Anababa Bilgi Anketi (ABA) ve Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ) uygulanmıştır. Aynı testler eğitim alan deney grubuna eğitimden üç hafta sonra tekrar uygulanarak izleme verisi de alınmıştır. Ayrıca eğitim alan deney grubuna eğitimden hemen sonra araştırmacı tarafından uygulanan dört soruluk bir görüşme formu uygulanmış ve ailelerin eğitim ile ilgili görüşleri alınmıştır. Araştırmanın nicel verileri bilgisayar ortamında SPSS istatistik programı kullanılarak Mann-Whitney U ve Wilcoxon testi ile analiz edilmiştir. Araştırma deney grubunda 20 katılımcı, kontrol grubunda 20 katılımcı olmak üzere toplam 40 özel gereksinimli çocuğu olan aile ile yapılmıştır. Araştırmada, eğitim sürecinde, ihmal ve istismardan korunma aile eğitimi için araştırmacı tarafından hazırlanan beş PowerPoint sunusu ve aile eğitim kitapçığı kullanılmıştır. Aile eğitim kitapçığı eğitime katılan tüm ailelere verilmiştir. Hazırlanan aile eğitimi sırası ile ihmal, istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar konuları ile ilgili beş oturumdan oluşmaktadır. Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin sunulan ihmal ve istismardan korunma eğitim programından sonra eğitim öncesi test puanlarına göre puanlarında artış olduğu ve eğitimin etkili olduğu görülmüştür. Ailelere üç hafta sonra uygulanan izleme testlerinde de sunulan aile eğitiminin etkililiğinin korunduğu bu araştırma bulguları ile belirlenmiştir. Ayrıca ailelere eğitimden hemen sonra uygulanan dört soruluk görüşme formu bulgularında, eğitime katılan bütün aileler eğitimi faydalı bulduklarını ve çocuklarını ihmal ve istismardan korumak için çocuklarına yönelik yaklaşımlarının değişeceğini ifade etmişlerdir. Sonuç olarak özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, İhmal ve İstismar, Özel Gereksinimli Bireyler, Aile Eğitimi

ABSTRACT

Department of Special Education
Mentally Disabled Education Program
Master Thesis

EFFECTIVENESS OF THE FAMILY EDUCATION PROGRAM ON PROTECTION FROM ABUSE AND NEGLECT OFFERED TO FAMILIES WITH SPECIAL NEEDED CHILDREN

Sevgi YILDIRIM

This study was conducted to examine the effectiveness of the family education program on protection from neglect and abuse offered to families with children with special needs. Prevention of negligence and abuse education offered in the research; The sub-objectives of this study are to investigate the level of effect on negligence and abuse information, negligence information, abuse information, physical abuse information, emotional abuse information, and sexual abuse information. This research has been carried out with the mixed method in which quantitative and qualitative findings are used together. A pretest-posttest experimental design with experiment and control groups was used to collect quantitative data in the study. In the research, Parent Information Questionnaire (ABA) and Parent Child Neglect and Abuse Awareness Scale (EFİÇÖ) were applied to the experimental and control groups before and after the training as a pretest-posttest. The same tests were applied to the experimental group who received training three weeks after the training and follow-up data were also obtained. In addition, a four-question interview form applied by the researcher was applied to the experimental group, who received training, immediately after the training, and the opinions of the families about education were taken. The quantitative data of the study were analyzed using the SPSS statistical program in computer environment with Mann-Whitney U and Wilcoxon tests. The study was conducted with a total of 40 families with children with special needs, 20 participants in the experimental group and 20 participants in the control group. In the study, five PowerPoint presentations and family education booklets prepared by the researcher were used for family education to be protected from negligence and abuse during the education process. The family education booklet was given to all families participating in the training. The prepared family training consists of five sessions on neglect, abuse, physical abuse, emotional abuse, and sexual abuse, respectively. According to the findings obtained in this study, it was observed that the scores of families with children with special needs increased according to the pre-education test scores after the education program for protection from negligence and abuse and that education was effective. It was determined by the findings of this study that the effectiveness of the family education, which was also presented in the follow-up tests applied to the families three weeks later, was preserved. In addition, in the findings of the four-question interview form applied to the families immediately after the education, all the families participating in the education stated that they found education beneficial and their approach towards their children would change in order to protect their children from neglect and abuse. As a result, it has been observed that the family education program for protection from neglect and abuse offered to families with children with special needs is effective.

Keywords: Child, Neglect and Abuse, Individuals With Special Needs, Family Education

BÖLÜM 1

1 GİRİŞ

1.1 Problem Durumu

Özel gereksinimli bireyler; özellikleri ve yeterlilikleri bakımından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireyler olarak ifade edilir. Özel gereksinimli bireyler farklı dönemlerde, farklı disiplinlerde farklı kavramlarla tanımlanmışlardır. Anormal çocuk, olağanüstü çocuk, eğitilebilir çocuk, engelli çocuk, yetersizliğe sahip çocuk vb. kullanılan isimlerden bazılarıdır. Özel gereksinimli çocuklar için önemli adımlardan biri olan 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’de özel gereksinimli bireyler; “Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren birey özel eğitim gerektiren bireydir” şeklinde ifade edilmektedir ve bu tanım günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Ülkemizde MEB kaynaklarında kullanılan ve Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde yer verilen en güncel tanımlardan biri olan özel gereksinimli çocuk tanımı ise, “Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren birey” şeklindedir (MEB, 2018). Özel gereksinimli bireylerin farklı özelliklerinden dolayı olağandan farklı bazı özel gereksinimleri vardır (Cavkaytar, Melekoğlu ve Yıldız, 2014). Bu özel gereksinimler karşılanmadığında veya desteklenmediğinde çocuğun dezavantajlı grup içerisinde yer almasına neden olur (Gürdoğan Bayır, 2019).

Dezavantajlı grup içerisinde yer alan özel gereksinimli bireyler birçok toplumda faydacılık ilkesinden hareketle dışlanmakta ve kötü muameleye maruz kalmaktadır. Kötü muamele şekli olarak çocuk ihmal ve istismarını da en sık yaşayanlar özel gereksinimli bireylerdir. Sullivan ve Knutson (2000), yaptıkları “Kötü Muamele ve Engellilikler: Nüfus Temelli Epidemiyolojik Çalışma” da özel gereksinimli bireylerin 3, 4 kat daha fazla ihmal ve istismara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. İhmal ve istismar türleri açısından değerlendirildiğinde ise özel gereksinimli bireylerin normal gelişim gösteren bireylere göre 3 kat fazla cinsel istismara 2,1-3,8 kat daha fazla fiziksel istismara ve 1,4-8 kat daha fazla ihmale maruz kaldıkları saptanmıştır. Başka bir araştırmada bulgularında ise özel gereksinimli çocukların birden fazla türde ihmal ve istismara maruz kalma oranı %63 iken, birden fazla kez ihmal ve istismara maruz kalma oranı %71’dir. Özel gereksinimli çocuklarda normal gelişim gösteren çocuklar gibi 6-9 yaş aralığında en çok

ihmal ve istismara maruz kalmaktadırlar (Ulukol ve Topçu, 2019). Yapılan bir çalışmada en çok davranış bozukluğu olanların daha sonra ise zihin yetersizliğine, konuşma güçlüğüne ve ortopedik yetersizliğe sahip özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara maruz kaldığı belirtilmiştir. Yetersizlik arttıkça ihmal ve istismara uğrama riski de artmaktadır (Sullivan ve Knutson, 2000).

Özel gereksinimli bireylerin normal gelişim gösteren çocuklara göre daha çok ihmal ve istismara maruz kalmasının bazı genel nedenleri vardır. Bu nedenler toplumla ilgili aile ile ilgili ve özel gereksinimli çocuk ile ilgili olabilir. Toplumun özel gereksinimli çocuğa tutumu, özel gereksinimli çocuğa sahip aileye karşı dışlayıcı davranması, toplumda aileye ve özel gereksinimli çocuğa gereken sosyal desteğin verilmemesi toplum ile ilgili nedenler olarak sayılabilir. Ailenin bakım yükünün fazla olması, eğitim ve bakım maliyetinin fazla olması, eğitim düzeyi, ebeveynlerin yaşının küçük olması, ailenin özel gereksinimli çocuk ve ihtiyaçları ile ilgili bilgi eksikliği aile ile ilgili nedenler olarak sayılabilir (İnsan Hakları Derneği; Hoşoğlu, 2009; Karaman Kepenekçi ve Baydık, 2009; Bulut ve Karaman, 2018).

Özel gereksinimli çocuk ile ilgili nedenler ise; çocuğun kendini ifade edememesi, iyi-kötü davranış ve dokunmayı ayırt edememesi, banyo, tuvalet ve giyinme gibi özel ihtiyaçlarını karşılayamaması, bakım veren kişiye uzun süre bağımlı olması, hareket etmede kısıtlı olması, ihmal ve istismarı anlamlandıramaması, karşı koyma becerisine sahip olmaması şeklinde sıralanabilir. İhmal ve istismar nedenleri birbiri ile ilişkilidir. Sayılan aile, toplum ve çocuk ile ilgili nedenlerin hiçbiri çocuğun ihmal ve istismarında çocuğu sorumlu kişi yapmaz (İnsan Hakları Derneği; Hoşoğlu, 2009; Karaman Kepenekçi ve Baydık, 2009; Bulut ve Karaman, 2018).

Çocuk ihmal ve istismarında önleme çalışmaları üç aşamalı şekilde yapılmaktadır (Ballı, 2010). Birinci önleme çalışmaları; ihmal ve istismar henüz gerçekleşmeden genel nüfus üzerinde yapılan çalışmalardır. Bu aşamada risk altındaki gruplar da belirlenir. İkinci önleme çalışmalarında ise risk altındaki çocuklar ile çalışmalar yapılır ve aileye farklı konularda destek sağlanır. Üçüncü önleme çalışmalarında ihmal ve istismara maruz kalan çocuklar ile iyileştirme ve destekleme çalışmaları yapılır (Ballı, 2010).

Dünyada ve ülkemizde çocuk ihmal ve istismarı çok eski zamanlardan beri yaygın görülen bir sorundur. Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara maruz kalan risk

grubundaki çocuklar olduğu da bir gerçektir. Özel gereksinimli çocuklar ihmal ve istismara sık uğrayan grupta olmalarına rağmen önleme ve müdahale ile ilgili yapılan çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Ülkemizde aileler, özel gereksinimli bireyler ve özel gereksinimli bireylerle çalışan uzmanlar üzerinde yapılan araştırmalarda ihmal ve istismar ile ilgili konularda eksiklik olduğu ve eğitim programlarına ihtiyaç duyulduğu saptanmıştır. Keser, Odabaş ve Elibüyük (2010), çalışmalarında ana-babaların çocuklarına yönelik bir istismar olayı ile karşılaştıklarında ihmal ve istismara karşı uygun olmayan baş etme yöntemleri kullanacaklarını belirtmişlerdir. Düzenli aralıklarla uygulanan, kapsamlı ve kişilerin eğitim düzeylerine uygun eğitim programları ile ana-babaların çocuk istismarına ve ihmeline yönelik yanlış bilgilerinin değiştirilebileceği düşünülmüş, ebeveynlere verilecek olan eğitimlerde de bu noksanlıklara uygun içerikler oluşturulması önerilmiştir. Küçük 'ün (2012) zihin engelli çocuklar ve ebeveynlerinde istismar ile ilgili farkındalık yaratmak amacıyla yapmış olduğu çalışmasında ise çocuklara ve ebeveynlerine yönelik olarak iki farklı boyutta eğitim programı hazırlanmıştır. Bu çalışmasında zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik yapılacak olan müdahale ve önleme çalışmalarında ebeveyn eğitimlerinin de paralel yürütülmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Çocuk ihmal ve istismarını önleme ile ilgili ülkemizde normal gelişim gösteren çocuklar ve aileleri ile yapılan birçok araştırma mevcuttur (Ateşoğlu, 2018). Alanyazın incelendiğinde özel gereksinimli çocuk ve ailelerine yönelik ihmal ve istismar çalışmalarının ise oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin eğitilmesi, çocuğun ihmal ve istismar konusunda doğru eğitimi almasına ve aile çocuk etkileşiminin daha fazla olmasına da hizmet edecektir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin bu konudaki bilgi düzeylerinin artması ile beraber çocukları ile ilgili çalışmalarının da yönü değişecek ve istismar ve ihmale karşıda bir önleme boyutu oluşacaktır. Bu çalışmada risk grubunda olan özel gereksinimli çocuğa sahip aileler ile çalışılarak yapılacak ihmal ve istismardan korunma eğitiminin etkililiği incelenmiştir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkililiğini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Araştırmaya katılan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının;
  - a) Ailelerin ihmal ve istismar konusunda genel bilgi düzeyleri üzerinde etkisi var mıdır?
  - b) Ailelerin ihmal konusu ile ilgili bilgi düzeyleri üzerinde etkisi var mıdır?
  - c) Ailelerin istismar ve istismar türleri konusu ile ilgili bilgi düzeyleri üzerinde etkisi var mıdır?
2. Araştırmaya katılan özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin yapılan ihmal ve istismardan korunma aile eğitimine ilişkin görüşleri nelerdir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Ailelerin çocuğun eğitimi, bakımı ve korunması konusunda birçok sorumluluğu vardır. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olan ailede ise çocuğun bireysel özelliklerinden dolayı aile daha fazla sorumluluk üstlenir. Aile özel gereksinimli çocuğu ile ilgili kimi zamanlarda desteğe ve eğitime ihtiyaç duyabilir. Özellikle ihmal ve istismar konusunda daha fazla risk altında olduğu bilinen özel gereksinimli çocukların aileleri, çocuklarına bu konuda eğitim vermek istediklerini ve çocuklarını korumak istediklerini fakat bunu nasıl yapacaklarını bilmediklerini dile getirmektedirler (Hoşoğlu, 2009). Çocuk ihmal ve istismarını en sık yaşayan grup olan özel gereksinimli bireyler birtakım fiziksel göstergeler, davranış göstergeleri, bilişsel ve akademik göstergeler ve duygusal göstergeler ile yaşadıkları ihmal ve istismar durumunu yansıtabilirler (İnsan Hakları Derneği, 2008). Bu göstergelerin çocuğun yakın çevresindeki kişiler tarafından bilinmesi ihmal ve istismarın erken dönemde fark edilmesine yardımcı olur ve istismarın tekrarlanma ihtimalini azaltır. Ailenin ihmal ve istismar ile ilgili bilgi sahibi olması, ihmal ve istismar göstergelerini bilmesi, istismar durumlarında nereye başvuracağını bilmesi, çocuğunu korumak için hangi becerileri çocuğa öğretmesi gerektiğini bilmesi ihmal ve istismardan çocuğu korumada çok önemli bir yere sahiptir.

Çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili yapılan araştırmalar ve çalışmalar bazı risk durumlarında ihmal ve istismar riskinin daha fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu risk faktörleri ebeveyne ilişkin risk faktörleri, aileye ilişkin risk faktörleri, toplum ile ilgili risk faktörleri ve çocuğun kendisi ile ilgili risk faktörleri olarak sıralanabilir (WHO, 1999). Sayılan faktörler birbirinden tamamen bağımsız faktörler değil birbiri ile ilişkili

faktörlerdir. Çocuğu korumaya yönelik olarak yapılacak olan çalışmalarda bu ilişki sel durumların iyi analiz edilerek eğitim programların oluşturulması etkili olacaktır. İhmal ve istismarda risk grubunda olan çocuklar ile ilgili yapılan araştırmalarda özel gereksinimli çocukların, normal gelişim gösteren çocuklara göre daha fazla risk altında olduğu belirtilmektedir (Sullivan ve Konutson, 2000). Risk altındaki gruplardan biri olan özel gereksinimli bireyler ile ilgili yapılacak önleme çalışmalarında ilişki sel boyut dikkate alınarak diğer bir risk faktörü olan aile ile çalışılmasının ihmal ve istismarı önleme adına yararlı olacağı düşünölmektedir.

Özel gereksinimli çocuklarda en az normal gelişim gösteren çocuklar kadar ihmal ve istismardan etkilenir. Dolayısıyla özel gereksinimli çocuklara yönelik ihmal ve istismar ile ilgili yapılacak önleme çalışmaları da büyük bir öneme sahiptir. Özel gereksinimli çocuğun bakımından, eğitiminden ve korunmasından sorumlu aile üyelerine yönelik bu konuda verilecek eğitimlerle ailelerin çocuklarını olası risklere karşı koruması ve çocuklarına bu konuda doğru bir yaklaşımla eğitim vermesi de önleme çalışmalarında önemli bir adım olacaktır. Aileler, bu konuda verilecek eğitimlerle, özel gereksinimli çocuklarında ihmal ve istismar ile ilgili göstergeleri daha kolay fark edebilir, böyle bir durumda çocuğu ile nasıl iletişim kuracağı ve kimlerden destek alabileceği konusunda da bilgi sahibi olabilir. Sonuç olarak bu çalışma özel gereksinimli çocuklarda ihmal ve istismarda ailelere yönelik yapılan çalışmaların sınırlı olması, ilgili literatüre katkı sağlaması ve ileride yapılacak araştırmalara ışık tutacak olması yönüyle önemlidir.

1.4 Varsayımlar

Bu araştırmada üç temel varsayımdan hareket edilmiştir.

1. İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programına katılan özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin eğitim süreci boyunca yapılacak eğitim dışında ihmal ve istismar ile ilgili başka bir eğitime katılmayacağı varsayılmıştır.
2. İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının etkililiğinin kullanılacak veri toplama araçları ile ölçölebileceği varsayılmıştır.
3. İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programına katılan ailelerin veri toplama araçları olan görüşme formu ve bilgi anketine samimi ve dürüst bir şekilde cevap verecekleri varsayılmıştır.

1.5 Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- İzmir ilinde yaşayan özel gereksinimli çocuğa sahip 40 katılımcı ile sınırlıdır.
- Geliştirilen “ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programı” içeriği ile sınırlıdır.
- Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.

1.6 Tanımlar

Çocuk istismarı ve ihmali (ÇİVİ): “Anababa ya da bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümü” olarak tanımlanmıştır (Taner ve Gökler, 2004).

Çocuk ihmali: “Çocuğa bakmaktan sorumlu olan bakım vericinin bu görevini uygun şekilde yapmaması, çocuğun temel ihtiyaçlarına ve isteklerine kayıtsız kalması gibi, çocuğu ihmal etmesi” şeklinde tanımlanır (Tıraşçı ve Gören, 2007).

Çocuk istismarı: “Çocuğun sağlığını, fiziksel ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir yetişkin, toplum veya ülke tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan davranışlar” şeklinde ifade edilmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2006).

Fiziksel istismar: “Çocuğun anne baba, öğretmen, bakıcı gibi ona bakıp yetiştirmekle yükümlü kişiler tarafından dayak atma, yakma, ısırma, sarsma, haşlama gibi olaylar sonucunda kaza dışı her türlü yaralanması” olarak tanımlanır (Beyazova ve Şahin, 2011).

Duygusal İstismar: “Diğer istismar türleri olmadığı hâlde yalnız başına olabileceği gibi, çocuğun ruh sağlığını etkileyen, diğer istismar türlerine çoğunlukla eşlik eden, aşağılama, reddetme, suçlama, tehdit etme gibi davranışlara maruz kalması ve yaşına, özelliklerine uygun olmayan beklentiler taşıması” olarak tanımlanır (Beyazova ve Şahin, 2011).

Cinsel istismar: “Çocuğun en az kendisinden dört yaş büyük bir kişi tarafından cinsel doyum için zorla veya ikna edilerek kullanılması ya da başkasının bu amaçla çocuğu kullanmasıdır” şeklinde tanımlanır (Aktepe, 2009).

Özel Gereksinimi Olan bireyler: “Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren birey” şeklinde tanımlanır (MEB, 2018).

BÖLÜM 2

2 ALAN YAZIN

2.1. ÇOCUK

2.1.1. Çocuk Tanımlamaları ve Tarihçesi

Çocuk, toplumdaki rol ve görevleri öğrenme süreci devam eden, fiziksel, ruhsal ve zihinsel yönden tam bir olgunluğa erişmemiş, dolayısıyla eğitim ve bakıma ihtiyaç duyan bireyi ifade eder (Hacıoğlu, 1998). Çocuk kavramını birden çok disiplinle açıklamak mümkündür. Bu sebepten her disiplinin çocuğu ele alışı, çocuğu tanımlaması ve çocuğa bakışı farklılık göstermektedir. Çocuğa hangi disipline göre bakarsak bakalım, geleceği simgelemesi yönüyle üzerinde hassasiyet ile çalışılması gerektiği yargısına varabiliriz. Bu hassasiyet göz önünde bulundurulduğunda çocuğun tüm boyutlarıyla sağlıklı bir şekilde büyümesinin önemli ve toplumsal bir mesele olarak görülmesi, her ülkenin yaşam standartları ve şartları elverdiğince bu konuda elinden gelen gayreti göstermesi gerektiği söylenebilir (Özgül, 2015).

Çocuk kavramı, içinde bulunduğu toplumun siyasal, kültürel, hukuksal ve ekonomik unsurlarının etkileşiminden oluşur. Sümerler erkek çocuklarına eğitim hakkı verirken, kız çocuklarına bu hakkı tanımamıştır. Bu duruma baktığımızda kaba bir hesaplama kız çocuğun ihmalinin en az 6000 yıllık bir geçmişinin olduğu söylenebilir (Çelik T. , 2014).

Avrupa'da çocuk tanımlamaları da toplumun çocuğa bakış açısına göre zamanla değişikliğe uğramıştır. 17. yüzyılda çocuklara doğum sıralarına göre aynı isimlerin verilmesinden vazgeçilerek çocuklara bireysel isim vermeye başlanmıştır. Sonraki yüzyıllarda çocuk eğitime önem verilerek farklı okul kademeleri ve farklı okul sistemlerinin çocuk eğitimi için geliştirildiği bilinmektedir. John Locke çocukluk imgesine katkı sağlayan bir 17. yüzyıl düşünürüdür. Locke çocuğu Protestan çocukluk anlayışı ile ele alır. Zihni doğuştan boş bir levha olarak görmesi çocuğun işlenebilir bir yapı olarak görülmesi düşüncesini geliştirmiştir. Bu düşünce ise çocuğun gelişimi için daha bilinçli bir çabanın gerekliliği fikrini desteklemiştir. Rousseau, Emile isimli eserinde 18. yüzyıl çocukluk algısını değiştirecek çocuk eğitiminde önemli konulara değinmiştir. Rousseau, çocuğu romantik çocukluk anlayışı ile ele alarak kendinden sonraki düşünürleri de bu yönde etkilemiştir. J.J. Rousseau'nun çocuk ile ilgili yetişkinden farklı

bir birey olması yönünde ifade ettiği düşünceleri hem ailelerin hem de toplumların çocuğa olan yaklaşımını değiştirmiştir (Özgül , 2015).

19. yüzyılda çocuk algısının daha da değişerek çocuğun aileye, ebeveyne, soya, topluma ait biri olarak görülmeğe çıkarılarak birey olduğu gerçeği kabul edilmiştir (Toydemir, 2019). 19. yüzyıl sonlarına doğru Freud çocuğun farklı gelişim yönlerini vurgulayan çalışmaları ile çocuk kavramına kendi bakış açısını getirmiştir. 20. yüzyılda ise çocuk, toplumun geleceğini belirlemesi yönüyle en önemli insan kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır (Akyüz Y. , 2001).

Türk toplumlarından biri olan Kırgız Türklerinde ise çocuğun aile yaşantısındaki önemi ve toplumun temel unsuru olduğu yönündeki bakış açısı aile ile ilgili yapılan çalışmalarda mevcuttur. Bu toplumlarda çocuk sahibi olmaya ve çocuk yetiştirmeye oldukça önem verildiği görülmektedir. Çocuğun en iyi şekilde yetiştirilmesi ve topluma faydalı bir birey olarak kazandırılması çocuk sahibi olmanın en önemli boyutunu oluşturmaktadır. Çocuk ile ilgili algının oluşmasında örf, adet, gelenek görenek inanç kavramlarının etkili olduğu ve çocuk kavramını değiştirip geliştirerek dinamiklik kazandırdığı söylenebilir (Ünal A. , 2015).

Çocuk tarihi yazarlarının çocuk söylemlerine baktığımızda, çocukları geleceğe gönderdiğimiz mesajlar olarak gören ve yetişkinlerin bildikleri şeyleri bilmeyen insanlar olarak betimleyen Postman karşımıza çıkmaktadır. Başka bir tanımda ise bir iktidar durumunu belirtmek ve düşük statüde olanları tanımlamak için, bir yaş vurgusu yapmadan tanımlayan Franklin' in çocuk tanımı görülebilir (Boğucu, 2018). Heywood (2003), ise son dönemlerde çocukların, “farklı ve özel olmaları” nedeniyle, ayrı bir araştırma alanı olarak çalışılmaya değer olduğu düşüncesinden söz ederek çocuğu daha detaylı bir çalışma alanı olarak niteler (akt: Özgül, 2015). Rousseau çocuğu doğaya, doğala yaklaştırmak ister, Postman çocuğu yetişkin dünyasının kötülüğünden korumak ister, Hunt, Bruner, Bloom ise çocuğu sadece kültürden etkilenen değil aynı zamanda kültürü etkileme gücüne sahip kişi olarak görür (Çelik T. , 2014).

Günümüzde çocuk tanımı, “Çocuk Hakları Sözleşmesinde” belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989' da kabul edilen ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi Türkiye'nin de içinde olduğu 193 ülke tarafından onaylanmıştır. Sözleşme'nin içeriği ve kapsadığı uluslararası

yükümlükleri açısından, aynı zamanda bir insan hakları belgesi olma özelliği taşıdığı görülmektedir. Sözleşme'nin ilk maddesinde: “daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan evladının çocuk sayılacağı” tanımı yapılmıştır. Bu tanımda yaş vurgusu yapılmakla beraber daha erken yaşta reşit olma istisnaları için esneklik payı vardır. 5395 numaralı Çocuk Koruma Kanununun (ÇKK) 3. maddesi ise çocuğu “Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlar (Boğucu, 2018). Bu tanım diğer tanıma göre sınırları daha net bir tanımdır. Çocukluk olarak görülen yaşamın ilk on sekiz yılı bireyin tüm yaşamı üzerinde belirleyicidir ve daha sonraki gelişimin de aynı zamanda temelini oluşturur.

Son yıllarda yapılan çalışmalarda çocukluğun 18 yaşına girme ile bir günde biten bir olgu olmadığı çocukluk ve devamında ergenliğin 21-24 yaşına kadar sürebileceği, çocuğun yetişkin olmasının bu süreçlerden sonra olacağı saptanmıştır (Ulukol ve Topçu, 2019). Refah düzeyi ve kalitesi yüksek, mutlu aileler, günümüz modern devletlerinin ana hedeflerindedir. Toplumun ilk ve en önemli yapısı aynı zamanda çekirdeği ve en küçük birimi olarak kabul edilen ailenin oluşumunda, en temel öğelerden biri çocuktur. Birçok toplumda evliliklerin bir ürünü ve soyun devamı olarak görülen çocuğun; aile bağlarının oluşmasında olumlu etkilerinden söz edilerek, çoğu ailenin sahip olmak isteyeceği bir armağan olarak görülür (Ataman, 2005).

Çocuk kavramının tarihçesine ilişkin son olarak çocuğun ilk çağlardan itibaren günümüze kadar toplumdaki yeri ve değeri kıyaslandığında, çocuğun terk edilebilir, kurban edilebilir, satılabilir, takas edilebilir, yetişkinin etkisi ve gözetimi altında bir nesne olmaktan çıkarılarak, haklara ve kişiliğe sahip, toplumda kendi başına yeri olan bir özneye dönüşümü gözlemlenebilir (Çelik, 2005). Bu dönüşüm her zaman yükselen bir değer ivmesi olarak değil farklı dönemlerde iniş ve çıkışlarla birlikte bir değişimi ifade eder. Değişimin tam olarak çocuğu biricikliği içinde algılayıp evrensel olarak ifade etme üzerinde etkili olduğunu söylemek henüz mümkün değildir.

2.1.2. Çocuk Hakları

Hak ve Hukuk kavramları birbiri ile yakından ilişkilidir. Hak bir şeyi yapma veya bir şeyin yapılmasını başkasından isteme yetkisi olarak değerlendirilir. Yetkiyi güvence altında tutan ise hukuktur. Çocuk hakları; çocuğun bedensel, duygusal, fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak gelişmelerini ve aynı zamanda korunmasını sağlayan haklardır. Nasıl ki insan hakları insanlığın devamlılığını, gelişimini ve korunmasını güvence altına alıyorsa

çocuk hakları da insanın ilk 18 yıldaki yaşamını daha özel ve hassas ilişkiler içinde güvence altına almayı hedefler (Bülbün Aktı, 2014).

İlk 18 yılda özellikle çocuğun tam olgunlaşmamasından kaynaklı korunmaya ve bakıma olan ihtiyacı insan haklarının daha özel ve hassas ilişkiler içinde ele alınması ihtiyacını doğurmuş ve çocuk hakları böylelikle literatürde yer bulmaya başlamıştır. Çocuk hakları farklı zamanlarda farklı olayların gelişmesiyle birlikte yetkiyi güvence altına almak adına hukukta da kendine bir alan açacaktır. Çocukluk nasıl yaşanırsa büyüklük de öyle yaşanır. Bu nedenle çocuğu koruma haklarını geliştirmeye yönelik hukuki çaba, çalışma ve yatırımlar devletlerin gelişimine en büyük katkıyı sağlayacaktır. Bir devlette yürürlükte bulunan çocuk hakları hem yasal bir güvence hem de koruma şeklidir. Devletler “nitelikli insan” yetiştirme hedeflerini çocuk haklarına ayırdıkları çaba ve yatırımlarla gerçekleştirebilir (Şener Taplak, Polat ve Yüzer , 2014).

Akyüz (2000) “Tüm çocukların çocuk olmakla birlikte gelen saygınlık ve özgürlük içinde, sağlıklı bir biçimde gelişebilmeleri için hukuk kuralları ile korunan yararlarını” çocuk hakları olarak tanımlamıştır (Akyüz E. , 2000). Bu tanımda “çocuk olmakla birlikte gelen” vurgusu tüm çocuklar için doğuştan gelen kaçınılmaz bir hak olgusunu işaret etmektedir. Çocuk hakları ile gelen çocuğun faydasına hareket etme eğilimini yaşamın içinde görebilmek ve pratiğe dökülebilmek oldukça önemlidir. Çocuk hakları; toplumun, ailenin ve otoritenin çocuk üzerindeki sonsuz gücünü sınırlandırarak sadece çocuğun yararını ön plana çıkaran bir yaklaşımdan hareket eder. Modern hukuk sistemleri çocuğu bir birey olarak ele alır ve ona evrensel hukuk normlarına da uygun olarak daha yaşanılabilir bir ortam fırsatı sunar (Akyüz E. , 2001). Çocuğun kişi, hak ve özgürlükleri; kötü muamele görmeme, ağır cezalandırmama, işkenceye maruz bırakılmama gibi koruyucu hakların yanında bir isim ve kimliğe sahip olma, inanç, düşünce ve bilgi edinme özgürlüğüne sahip olma gibi birtakım destekleyici ve geliştirici hakları da ifade eder (Cılga, 2001).

2.1.3. Çocuk Haklarının Dünyadaki ve Türkiye’deki Gelişimi

Çocuk Hakları ile ilgili bir araştırma yaptığımızda ilk kez 1800’lü yılların sonlarına doğru çocuk haklarına ilişkin gerçekçi ve somut çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar kapsamında 1894 yılında, uluslararası ortamda çocuk haklarının korunmasını amaçlayan bir örgütün gerekliliğini vurgulayan siyasetçi Jules De Jeune ilk girişimi yapmıştır. Bu gerekliliğin ifade edilmesi üzerine 1912’de İsviçre’de

anne ve çocuğu koruma ve gençlik sorunları ile ilgilenmek üzere bir merkez kurulması çalışmaları yapılmıştır. Belçika’da buna benzer bazı çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar ile ileride yapılacak olası bir çocuk anlaşmasına temel ve kaynak sağlamakta amaçlanmıştır. Bu çalışmalar Birinci Dünya savaşının başlamasıyla yarım kalmış ve dünya gündemi yönünü savaşa ve etkilerine çevirmiştir (Müftü, 2013).

Birinci Dünya Savaşından sonra savaşın yıkıcı etkileri ile ilgili çalışmalar ve faaliyetler yürütmek amacı da taşıyan Milletler Cemiyeti Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul tarafından çocukların hem fiziksel hem de ruhsal gelişimlerini destekleyecek bir ortam sunulması, istismardan ve kötü muameleden korunması, gerekli sağlık hizmetlerinin erişilebilir olması konularına yer verilen 5 maddelik “Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi” yayınlanmıştır. 26 Eylül 1924’ de Cenevre’de kabul edilen bu bildirge Türkiye tarafından 1931 yılında imzalanarak benimsenmiştir (Kent Kürkçü, 2011).

Birinci Dünya Savaşının etkileri halen sürerken devletlerarasındaki anlaşmazlıklar yeni bir dünya savaşını tetiklemiştir. İkinci bir Dünya Savaşının başlaması çocuk hakları açısından çok önemli bir adım olan ve uluslararası hukukta çocuklarla ilgili ilk metinlerden biri olan “Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi” nin kâğıt üzerinde kalmasına neden olmuştur (Müftü, 2013). 1945 yılında *UNICEF* (Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) kurulmuştur. UNICEF hala çalışmalarını “156 ülke ofisi, 34 milli komite ile 190 ülkede” etkin bir şekilde devam ettirmektedir (UNICEF, 2020). 1948 yılında “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” yayınlanmıştır. İnsan hakları Bildirgesi kapsamına bakıldığında çocuklar için özel olarak detaylı hak tanımlamaları yapılmadığı görülmektedir (Kent Kürkçü, 2011).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde çocuk haklarının detaylı ve özel olarak ele alınmaması 20 Kasım 1959’ da kabul edilecek çocuklara ilişkin “Çocuk Hakları Bildirgesi” ni zorunlu kılmıştır. Birinci Dünya savaşının çıkması ve savaş etkileri yüzünden kâğıt üzerinde kalan “26 Eylül 1924-Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi” temel alınarak ve üzerine yeni maddeler eklenerek 10 maddelik bir “Çocuk Hakları Bildirgesi” 20 Kasım 1959’ da Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiştir. Bu bildirge dünya gündeminde çocuk hakları kavramını tekrar ön plana çıkarmıştır. Bu bildirgede bahsi geçen 10 madde “ayrımcılığın önlenmesi, çocukların ad ve vatandaşlığa sahip olma hakkı, sağlık ve sosyal güvence hakkı, özürülülerin ve korunmaya muhtaç çocukların özel

olarak korunması, eğitim hakkı, korunmada öncelik hakkı, istismardan korunma, ayrılık yaratan baskılardan uzak tutulma ve kardeşlik ruhu içinde yetiştirilme” konularını kapsamaktadır (Akyüz E, 2001).

1959 yılında kabul edilen “Çocuk Hakları Bildirgesi” çocuk hakları ile ilgili atılmış çok büyük bir adım ve ilgi odağını çocuğun yararı konusuna çeken bir gelişmedir. Çocuk Hakları ile ilgili tarihte önemi olsa da bildirge-beyanname özelliği taşıması nedeniyle yeterli bir adım değildir. Bildirgeler taraf devletlerce maddelerine uyulmadığında yaptırım ve bağlayıcılığı olmayan bir özellik taşır. Bildirgelerin bu özelliği çocuk haklarının hassasiyetini yeterince yansıtamamaktadır. “1959 Çocuk Hakları Bildirgesi’nin bu özelliğinden dolayı 1979’ da “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu” tarafından Polonya’nın inisiyatifi ile on yıl sürecek detaylı ve çocuk haklarına yasal bir nitelik kazandıracak bir çalışma ile bağlayıcı nitelikte bir sözleşmenin oluşturulmasına başlanmıştır. On yıl sonra 20 Kasım 1989’ da Birleşmiş Milletlere üye olan bütün devletler tarafından bağlayıcı ve yaptırımları olan “*Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*” kabul edilmiştir. Yaklaşık dokuz ay sonra 2 Eylül 1990’da bu sözleşme uluslararası hukukta tam olarak yürürlüğe girmiştir (Özgül , 2015).

Çocukların “Magna Carta” sı olarak nitelendirilen bu sözleşme tarihteki en büyük çocuk hakları hareketidir. Bu sözleşme Türkiye’de 14 Şubat 1990’ da imzalanarak benimsenmiş ve 9 Aralık 1994’de Türkiye Büyük Millet Meclisinde onaylanarak 27 Ocak 1995 tarihinde resmi gazetede yayınlanmıştır. Türkiye bu adım ile çocuk hakları ile ilgili duyarlılığını evrensel boyuta taşımıştır (Aral ve Gürsoy, 2001). “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” ile ilgili taraf devletler ileri dönem hedefleri belirlemek ve uygulama ile ilgili detayları görüşmek üzere 30 Eylül 1990’ da New York’ da gündemi yalnız “çocuk” olan bir uluslararası çocuk zirvesi düzenlenmiştir. Bu zirveye ülkemizden dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ da katılmıştır (Müftü, 2013).

2.1.4. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

“Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” 3 kısım ve toplam 54 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin;

- Ayrımcılığa karşı önlem,
- Çocuğun yüksek yararı
- Çocuğun tüm alanlarda gelişmesi ile ilgili fırsat sağlama,

- İsim ve vatandaşlığa sahip olma,
- Çocuğun görüşlerini ifade edebilmesi
- Özel gereksinime ihtiyacı olan çocuğa gereken desteği verme,
- Ailesi olmayan çocuklar için tedbir ve destek çalışmaları,
- Zorunlu ve ücretsiz eğitim olanakları,
- Sömürü ve kötü muameleye karşı koruma,
- Evrensel kardeşlik ve barış ruhuyla yetişmesine olanak sağlama” şeklinde sıralanabilecek 10 temel ilkesi vardır (Bülbün Aktı, 2014).

Sözleşmenin yukarıda sayılan 10 temel ilkesi yaşama, gelişim, korunma ve katılım hakları başlıkları altında toplanabilir.

Yaşama hakkı

Çocuğun en temel ve en önemli hakkıdır. Uygun yaşam standartlarına sahip olma, beslenme, tıbbi bakım, barınma hakları gibi birincil gereksinimlerinin karşılanmasını içeren haklardan oluşur. Yaşama hakkı diğer haklar için de öncül olan bir haktır. Yaşama hakkı olmadığında diğer haklardan söz edilemez. Tüm bunlardan yola çıkarak Erdoğan’a (2011) göre çocuğun temel yaşama hakkı ve hayatta kalması ile ilişkili devletin hem aktif hem pasif sorumlulukları vardır: Çocukların idam cezasına çarptırılmaması, dini ve etnik kökeninden dolayı ayrıştırma uygulanmaması, cinsiyeti nedeniyle öldürülmemesi, engelliliği nedeniyle öldürülmemesi ve bu ölümleri doğuracak ortamlara izin verilmemesi yaşama hakkının pasif yönüdür. Tüm bunlarla ilgili alınacak önlemler ve yapılacak iyileştirmeler ise yaşama hakkının aktif yönüdür (akt: Bülbün Aktı, 2014).

Gelişme hakkı

Çocuğun yeteneklerinin ve potansiyelinin gerçekleştirebilmesi ve en üst düzeye çıkarılması için gerekli olan haklardan oluşur. Bu haklar “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” nin 6. maddesinde yerini bulmuştur. Gelişme hakkı; eğitim hakkı, bilgi edinme hakkı, bilim ve sanat alanında çalışmalar yapabilmek, din, vicdan, sosyal ve duygusal gelişim özelliklerine uygun olacak şekilde desteklenmesi, düşünce özgürlüğü ve oyun ve dinlenme hakkı gibi hakları ifade eder. Devletlerin çocuk ile ilgili yükümlülükleri düşünülecek olursa temel yaşama hakkının ötesinde, çocuğun gelişmesi ve topluma yararlı bir birey olarak kazandırılması için devletçe gerekli tüm hizmetlerin verilmesi de oldukça önemlidir (Kent Kürkcü, 2011).

Katılma hakkı

Çocuğun etkinlik kazanmasına ilişkin hakları ifade eder. Bu hak “görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma, düşünce, düşüncelerini ifade etme, vicdan ve din özgürlüğü, dernek kurma ve toplanma hakları” olarak sıralanır (Bülbün Aktı, 2014). Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 12. maddesinde katılma hakkı “Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.” şeklinde açıklanmıştır (UNICEF , 2004).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi; genel politikaların belirlenmesinde, aile ortamında, okul ortamında, medyada, evrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma konularında çocukların katılımını önermektedir (Akyüz E. , 2001). Çocuğun katılım hakkı ile ilgili Erbay (2013), “Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi” adlı çalışmasında Türkiye’nin durumunu “dünden iyi, yarından kötüyüz” sözleri ile ifade ederken aynı zamanda ailelerin, profesyonellerin ve kurumların katılım sürecinde belirleyici olduğunu belirtmiştir.

Korunma hakkı

Çocuğun her türlü kötü muameleye karşı korunmasını ifade eden haklardır. Bu haklar “istismar, madde bağımlılığı, engellilik ve mülteci çocuklar için özel bakım” ile ilgili konularda çocukları güvence altına alır. Bu hakların ihlali ise ihmal ve istismar açısından büyük bir risk oluşturur. Koruma hakları ile ilgili dikkat edilmesi gerekenlerden biri ise çocuğun yaşına ve gelişmişlik düzeyine uygun olarak çaba göstermektir. Çocuklar için koruyucu bir çevrenin oluşturulmasında izlenecek birbiriyle bağlantılı sekiz anahtar eylemden söz edilebilir. Bu eylemler; “1. Çocuklar için bütüncül koruma, 2. Çocuk koruma kapsamında yasaların uygulanması, 3. Çocuk haklarını ihlal eden durumlara karşı bilgi toplanması, 4. Çocuk koruma ile ilgili konuların gündeme alınması, 5. Çocukların katılımının desteklenmesi, 6. Ailenin ve toplumun koruyucu görevini güçlendirmek, 7.

Gözlem yapma ve veri toplama sisteminin geliştirilmesi, 8. Acil durumlardaki çocuklar için daha koruyucu çevre sağlanması” şeklindedir (Bülbün Aktı, 2014).

Korunma Hakları başlığı altında ele aldığımız çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili maddeler Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan 19, 34 ve 39’uncu maddelerde doğrudan görülebilir. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 19’uncu maddesinde yer verildiği üzere “Çocuğun yetiştirilmesinden sorumlu olanlar, bu haklarını çocuklara zarar verecek şekilde kullanamazlar.” Çocuk Hakları Sözleşmesinin 39’uncu maddesinde ise “silahlı çatışma mağduru olan çocukların bedensel ve ruhsal sağlığının korunmaları veya buna yeniden kavuşmaları ve toplumla bütünleşebilmelerini sağlamaları için taraf devletlerin uygun önlemler almaları” vurgulanmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 34’üncü maddesi ise cinsel istismarla ilgilidir. “Taraf Devletler, çocuğu, her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı koruma güvencesi verirler.” 11. ve 20. Maddelerde dolaylı olarak çocuk ihmal ve istismarı ve bu konuda alınacak önlemler ile ilgilidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 11. Maddesi “Taraf Devletler, çocukların yasadışı yollarla ülke dışına çıkarılıp geri döndürülmemesi halleriyle mücadele için önlemler alırlar. Bu amaçla Taraf Devletler iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılmasını ya da mevcut anlaşmalara katılmayı teşvik ederler.” şeklinde çocuğun kötü muamelesi ile ilgili bir maddedir. Sözleşmenin 20. Maddesi de “Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.” şeklinde olup yine bu amaca hizmet etmektedir (UNICEF, 2004).

2.2. ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI

2.2.1. Çocuk İhmali ve İstismarının Tarihçesi

Çocuk ihmali ve istismarı tarihten bugüne tüm zamanların önemli halk sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk çoğu durumda yetişkin vicdanına bırakılarak ihmal ve istismara açık hale getirilmiştir. Hatta çocuğun bu durumu olağan olarak görülüp üzerinde durulmamıştır. Hem sosyal bir problem hem de halk sağlığı sorunu olan ihmal ve istismar, çocuk kavramına yönelik bakış açısının zaman içinde değişmesiyle birlikte gündeme gelmeye başlamış ve ilk girişimler bu doğrultuda ortaya çıkmıştır. Çocuğun; ailenin ve ebeveynin bir malı olarak görüldüğü, yetişkinin bir devamı olarak algılandığı eski zamanlarda ihmal ve istismar üzerinde durulmazken çocuğun bir

birey olarak görüldüğü bunun yanında hak ve özgürlüklerinin olduğu düşüncesi ile birlikte ihmal ve istismar konuları da önem kazanmıştır (Karaçor, 2019).

İhmal ve istismarı tanımlama ile başlayan bu süreç önleme, koruma, müdahale konularındaki çalışmalarla günümüze kadar gelmiştir. Birçok kaynakta ihmal ve istismar konusuna farklı şekillerde rastlansa da 1700’lerde bir avukatın hapis cezası almış mahkûmlardan kaçının çocuklarla ilgili suçlardan hüküm yediklerini merak etmesi üzerine yaptığı çalışma ilk defa çocuk ihmal ve istismarı kavramını ortaya çıkarmıştır (Acehan, ve diğerleri, 2013). Bu konu ile ilgili bir başka büyük adım ise 1883 yılında İngiltere’de Çocuklara Kabalığın Önlenmesi Derneğinin kurulmasıdır (Karaçor, 2019). Bu adım, o dönem için ihmal ve istismarı önleme ile ilgili atılmış önemli bir adımdır.

İhmal ve istismarı tanımlama ile ilgili 1860 yılında ilk tıbbi tanımı yapan ve bu konunun daha net ve kesin bir şekilde ele alınmasını sağlayan kişi ise Adli Tıp Profesörü olan Fransız araştırmacı Ambres Tardieu’ dur. Tardieu, istismar türlerinden biri olan fiziksel istismar ile ilgili ilk çalışmayı yaparak elde ettiği bulguları bir makale ile yayınlamıştır (Boğucu, 2018). Tardieu’ nun Paris Tıp Akademisinin’de fiziksel ve cinsel istismarda dövülerek öldürülen 32 çocuğun otopsi bulgularından yola çıkarak elde ettiği veriler bu makalesinde yer almıştır. Tardieu’ nun çalışmasında geçen 32 çocuktan beşi 1 yaşın altında olmak üzere toplam 17’si ise 5 yaşın altındadır. Tardieu, fiziksel istismar ortamından uzaklaşan çocuklarda fiziksel ve davranışsal iyileşmenin hızlandığını söylese de bunu destekleyecek yeterli veriyi o dönem için sunamamıştır (Silverman, 1972).

ABD’ de 1874 yılında 8 yaşında Mary adlı bir kızın üvey annesi tarafından şiddete maruz kalması ve bunun mahkemeye taşınması hukuksal boyutta ele alınan ilk çocuk istismarıdır. Bu davada istismara uğramış kız çocuğunun avukatlığını yapan Gerry davadan sonra çocuk istismarı ile ilgili bir dernek (New York Çocuklara Karşı Zulmü Önleme Derneği) kurmuştur. Bu dernek çalışmalarını günümüzde de sürdürmektedir (Ulukol ve Topçu, 2019).

Amerikalı çocuk radyoloğu J. Caffey 1946 yılında ihmal ve istismar ile ilgili ilk sistematik, klinik ve radyolojik çalışmalardan birini gerçekleştirmiştir. Caffey bu çalışmasını 13 aylık veya daha küçük altı bebekte var olan subdural hematomlar (kan pıhtısının beyin üzerinde birikmesi) ve uzun kemik kırıklarını gözlemleyerek gerçekleştirmiştir. Bu çocuklarda herhangi bir fiziksel travma öyküsü olmamasına

rağmen gözlenen bu belirtiler “Caffey Sendromu” kavramını ortaya çıkarmıştır (Caffey, 1972). Caffey o dönem çalışmasında elde ettiği bulgulara ilişkin olası nedenler ve kaynaklar ile ilgili bir veri sunmadı. Silverman’ a göre Caffey bu durumun olası yasal etkileri ve yansımaları konusunda emin olamaması nedeniyle veri sunamamıştır. (Silverman, 1972). “Caffey Sendromu” tanımı 1946 yılında yapıldıktan sonra 1961 yılında Kempe “Hırpalanmış Çocuk Sendromu” tanımını yapmıştır. Yapılan bu tanımlar daha sonraları ihmal ve istismar ile ilgili yapılacak tanımların temelini oluşturacaktır.

Çocuk ihmal ve istismarı konusunda tıp profesörü Taerdieu, çocuk radyoloğu Caffey ve sonra Kempe farklı disiplinlerde farklı tanımlar yapmışlardır. Fakat 1970 yılında ihmal ve istismarın bütün olarak ele alındığı tanım Hellnes isimli bir araştırmacı tarafından yapılmıştır. Hellnes “kazara olmayan çocuğun gelişimini etkileyen çocuk ve bakıcı arasındaki etkileşim veya etkileşim eksikliğini” ihmal ve istismar olarak tanımlamıştır (Ballı, 2010). Bu tanımda hem ihmal hem de istismar vurgusu vardır. Bu tanım 1972’de Helfer ve Kempe tarafından “anne-babaların veya çocuktan sorumlu kişilerin giriştiği veya yerine getirmeyi ihmal ettiği eylemler sonucunda çocukların kaza dışı hasara uğraması” şeklinde yenilenmiştir (Karaçor, 2019).

Çocuk ihmal ve istismar olgusunun tarihi çok eski zamanlara dayanmasına rağmen yapılan çalışmaların o kadar da eski olmadığını görmekteyiz. 1700’ lerde bir avukatın çalışması, 1800’ lerde yapılan birkaç tanım ve 1900’ lerde yapılan tanılama çalışmaları dışında çocuk ihmal ve istismarı olgusu literatürü oldukça sınırlıdır. Literatürün sınırlı olması bu olgunun az olduğu anlamına gelmemektedir. Çok uzun zaman çocuk eğitimi ve yetiştirilmesinde bir yöntem olarak görülen çocuk ihmal ve istismarı toplumların değişimi ve gelişimi ile beraber bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Toplumsal değişimler ile gelen bu yeni algı çocuklar ile ilgili bildirge ve sözleşmelere yansımış ve daha ciddi çalışmaların gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Çocuk ihmal ve istismarı mücadelesinde en önemli boyut yeterli ve doğru bir bilgiye sahip olmak ile ilgilidir. Çocuk ihmal ve istismarını doğru tanımlamak koruma, müdahale, önleme gibi gerekli adımlar için oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir.

2.2.2. Çocuk İhmali ve İstismarının Tanımlamaları

Çocuk İhmal ve İstismarı (ÇİVİ), farklı disiplinlerde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu farklılıklar çoğu zaman ihmal ve istismarın ortaya çıkış nedenlerinden, klinik bulgulardan ve sonuçlarından ortaya çıkmaktadır (Karaman

Kepenekçi ve Nayır, 2012). Örneğin bir çocuk doktoru klinik bulgulardan yola çıkarak tanım yaparken, bir avukat istismarı gerçekleştiren kişinin niyetine bakarak tanım yapar.

Çocuk ihmal ve istismarı tanımlarının farklılaşmasında toplumların kültürlerinde, değerlerinde ve koşullarındaki değişimler de önemli rol oynamaktadır. Bazı toplumlarda kadın sünnetinin bir gelenek olduğunu, bazı toplumlarda ise fiziksel istismarın bir disiplin şekli olduğundan yola çıkarsak bu toplumlarda yapılacak ihmal ve istismar tanımlarının da farklılaşacağını söyleyebiliriz. Çocuk ihmal ve istismarı kimi zaman “çocuğun kötüye kullanımı, çocuğa yönelik kötü muamele” kavramları ile de karşımıza çıkabilir. Bu kavram ve tanımlardan hangisi kullanılırsa kullanılsın çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal ve psikolojik gelişiminde ciddi olumsuz etkilerinin olduğundan söz edilebilir. Bu olumsuz etkiler gelişim geriliği, beyin travmaları, duygusal ve fiziksel yıkım hatta ölüme yol açacak kadar ciddi boyutlara ulaşabilir (Beyaztaş, Oral , Bütün , Beyaztaş ve Büyükkayhan, 2009).

İhmal ve istismar ile ilgili her ne kadar evrensel tanımlar yapmak konusunda zorlanılsa da ihmal ve istismarın evrensel bir sorun olduğu gerçeği değişmez. Çocuk ihmal ve istismarı; hem psikolojik hem de tıbbi ve adli yönleri olan toplumun bütününe ilgilendiren sosyal bir halk problemidir (Yıldız, ve diğerleri, 2017).

Çocuk ihmal ve istismarı tanımlarında bazı kaynaklarda ihmal ve istismar birlikte ele alınarak tanım yapılırken bazı kaynaklarda ise ihmal tanımı ayrı istismar tanımı ayrı yapılmıştır. Biz öncelikle ihmal ve istismarın birlikte ele alındığı tanımları ele alacağız daha sonra ihmal ve istismar tanımlarını ayrı ayrı sıralayacağız. Çocuk ihmal ve istismarının birlikte ele alındığı tanımlar aşağıdaki gibidir;

Garbarino ve Gilliam 1980 yılında, çocuk ihmal ve istismarını; “Anne, babaların ya da toplumda çocuğun bakımından ve eğitiminden sorumlu olanların yaptıkları ya da yapmaları gerekmesine rağmen yapmadıkları, çocuk için uygunsuz veya zararlı olduklarına toplum değerleri ve uzman bilgisinin birleştirilmesiyle karar verilen davranışlar” şeklinde tanımlar (akt:Yılmaz Irmak, 2008). Tanımda hem uzman hem de toplum değerlerinin, davranışların değerlendirilmesinde birlikte kullanılması önerilmiştir

David Gil 1981 yılında çocuk istismarı ve ihmalini, “İnsanların yaptıkları (veya yapmaları gerektiği halde yapmadıkları) davranışlardan ya da insanların yarattıkları veya tolere ettikleri koşullardan dolayı, çocuğun gizilgüçlerini ortaya koymasının,

yeteneklerini geliştirmesinin engellenmesidir” şeklinde tanımlamaktadır (akt: Yılmaz Irmak, 2008). Tanımda çocuğun gelişmesinin önünde engel olacak durumların ve davranışların da çocuğun istismarı ve ihmali içinde ele alındığı görülmektedir

Dünya Sağlık Örgütü'nün 1999'daki Çocuk İstismarını Önleme Toplantısı Raporunda, çocuk istismarı ve ihmali; “Çocuktan sorumlu olan kişilerin kendilerine duyulan güveni ya da fiziksel güçlerini kullanarak çocuğun gelişimine, sağlığına ya da yaşamına zarar veren ya da vermekle sonuçlanabilecek davranışlarda bulunmasıdır.” biçiminde tanımlanmıştır (WHO, 1999). Bu tanımda ise çocuğun gelişimine ilişkin tehditlere yer verilmiştir.

Amerikan Psikoloji Birliği'ne (2002) göre çocuk ihmal ve istismarı “Etkileri, sıklığı ve içeriği nedeniyle çocuğun duygusal ve sosyal sağlığını etkileyen önemli bir halk sağlığı krizidir” şeklinde tanımlanmıştır (akt: Dereobalı , Çırak Karadağ ve Sönmez, 2013). Bu tanımda halk sağlığı boyutu vurgulanmıştır.

Taner ve Gökler (2004) Çocuk istismarı ve ihmali(ÇİVİ); “Anababa ya da bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümü” şeklinde tanımlamıştır (Taner ve Gökler, 2004). Bu tanımda profesyonel kişiler vurgusu yapıldığından diğer tanımlardan farklılık göstermektedir.

Şahin (2006)'e göre Çocuk ihmal ve istismarı; “Çocukların anne-babaları, onlara bakıp gözetmekle görevli sorumluluk ve güven ilişkisi içinde oldukları kişiler ya da yabancılar tarafından; bedensel ve/veya psikolojik sağlığına zarar verecek, sosyal gelişimlerini engelleyecek biçimde uygulanan tüm fiziksel, duygusal ya da cinsel tutumları, ihmali, ticari amaçla sömürüyü” içerir (Şahin, 2006). Bu tanım ihmal ve istismarın kapsamını ve sınırlarını belirlemeye yönelik bir tanımdır.

Tıraşçı ve Gören (2007) yaptıkları bir çalışmada İhmal ve istismarı “Anne/baba/bakım verici ya da herhangi bir yetişkin tarafından yapılan, çocuğun gelişimini zedeleyen, toplumsal ahlak kuralları tarafından yanlış olduğu kabul edilmiş olan eylem ya da eylemsizliklerdir.” şeklinde tanımlamışlardır (Tıraşçı ve Gören, 2007). Bu tanımda ihmal ve istismarı kimin yaptığının değil istismarcının yetişkin olmasının

önemli olduğu vurgusu vardır. Ayrıca toplumsal ahlak kuralları açısından bakılarak ihmal ve istismar tanımı yapılmış olması da dikkat çekicidir.

Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre çocuk ihmal ve istismarı; “18 yaşın altındaki çocukların sağlığını, sağ kalımını, gelişimini veya ilişkilerdeki güven duygusunu olumsuz yönde etkileyen fiziksel/duygusal/cinsel istismar, ihmal ve diğer sömürü türleriyle sonuçlanan kötü davranışlardır” (WHO, 2020). Bu tanımda çocuk tanımından yola çıkılarak yapılan bir yaş vurgusu vardır.

Çocuk ihmal ve istismarının birlikte ele alındığı tanımları incelediğimizde;

- Çocuğun gelişimine yönelik olumsuz etkilerinin olduğu,
- Anne-baba, bakım veren kişi, tanıdık kişi veya yabancı kişi tarafından gerçekleştirilen,
- Toplumsal kurallar, ahlak kuralları ve profesyonel kişilerce uygunsuz ve hasar verici olarak nitelendirilen,
- Eylem, eylemsizlik, kötü davranışlar olduğu ortak yargıları dikkat çekmektedir.

Yukarıda verilen tanımlarda genel olarak ihmal ve istismar bir bütün olarak ele alınmış ve tanımlanmıştır. Bu iki kavram çoğu zaman birlikte ele alınsa da iki kavram arasında anlamsal açıdan farklılıklar olduğu bir gerçektir. Siyez (2003) istismarın aktif, ihmalinse pasif yönü ile ayrıldığını belirtmektedir (akt: Karaçor, 2019). İstismar çocuğa yönelik kötü davranış ve eylemleri ifade ederken ihmal ise yapılması gerektiği halde yapılmayan eylemleri yani eylemsizliği ifade etmektedir. İhmalde yapılması beklenen davranış ve eylemler yapılmadığında çocuk üzerinde birtakım sorunlar ve aksaklıklar ortaya çıkabilmektedir (Çalgı Deveci, 2017).

2.2.2.1. Çocuk İhmal Tanımlamaları

Çocuklarda sık görülen ihmal, genellikle görülebilir belirtilerin çok az ya da hiç olmadığı eylemsizlik durumu olarak ifade edilir. Görülebilir belirtilerin az ya da hiç olmaması ihmalin tanı ve tedavisini zorlaştırmaktadır. İhmal kimi kaynaklarda “pasif çocuk istismarı” olarak da adlandırılır. Çocuk istismarı “çocuğa yönelik kötü davranış”, çocuk ihmaline ise “çocuk için gerekli ve iyi olan şeylerin yapılmaması” olarak ifade edilebilir ve bu şekilde birbirinden ayrılır (Soyer, 2017).

İstismar ve ihmal arasında önemli ayrımlardan biri de istismarın bir kere yapılmış olması tanı için yeterliyken, ihmalde genellikle bir süreklilik ve bilinçli bir eylemsizlik şartı aranır. Bir çocukta eğitim ve sağlık gereksinimleri karşılanmıyorsa beslenememeye bağlı büyüme geriliği varsa sosyal ve psikolojik olarak uyum sağlamada güçlük yaşıyorsa ihmalin olabileceği düşünülmelidir (Tıraşçı ve Gören, 2007).

Çocuğun biyolojik bir neden olmaksızın büyüme geriliğinin olması, uyaran eksikliğine bağlı gelişim geriliğinin olması, kirli ve mevsim şartlarına uymayan giysiler giymesi, okul çağında olduğu halde okula gitmemesi, ailesi tarafından terk edilmiş bir çocuk olması, sağlık ve tedavi ile ilgili gerekli özenin gösterilmemesi, antisosyal davranışlar göstermesi çocuk ihmalini akla getirmelidir. Bu belirtiler dışardan görebileceğimiz doğrudan belirtiler olabileceği gibi büyüme, gelişim ve davranışlar gibi bir anda gözlemleyemeyeceğimiz dolaylı belirtiler de olabilir (Kuş ve Ulukol, 2019).

Çocuğun “güven, dokunulma, sosyalleşme, kendini değerli hissetme, uyarılma, düzen ve yapı” olarak sıralayabileceğimiz altı temel ihtiyacı vardır (Ballı, 2010). Çocuğun bu ihtiyaçlarının sürekli ve bilinçli bir şekilde karşılanmaması çocuk ihmalidir. İhmalin görülebilir çok fazla belirtisi olmamasına rağmen sürekli bir ihmal durumu çocuk üzerinde düşük benlik saygısının oluşmasına neden olabilir (Ünal, 2017).

Çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığı ile ilgilenilmemesi, gözetim ve bakım ihtiyacının karşılanmaması, ev hijyeni ve kişisel hijyenine gereken önemin verilmemesi, ev kazaları için önlem alınmaması, özel eğitim gereksinimlerinin karşılanmaması çocuğun ihmaline ilgili eylemsizlik durumlarıdır (Hoşoğlu, 2009). Çocuk ihmaline çoğu zaman çocuk istismarı kadar önem verilmez. Hâlbuki çocuk ihmaline çocuk istismarına göre daha sık yaşanan ve kimi durumlarda istismar türleri kadar çocuğu zedeleyebilen bir durumdur. İhmal çocuğun üzerinde psikolojik, sosyal ve duygusal etkileri yıkıcı olabilen

bir olgudur. Çocuğun gelecek yaşantısında içe kapanık bir kişilik geliştirmesi, suça yönelme, konuşma geriliği hatta ruhsal bozukluklara kadar büyük etkileri olabilir.

Çocuk İhmal ve istismarını birlikte ele alıp tanımlamayı tek bir kavram üzerinden yapan tanımlamaların yanı sıra anlamsal açıdan farklılıklar gösteren ihmal ve istismar kavramlarını ayrı ayrı ele alıp tanımları bu şekilde yapanlar da vardır. Bu bölümde çocuk ihmalinin tanımlarına değinilecektir.

Kozcu' ya (1989) göre çocuk ihmalini “çocuğun sağlıklı gelişimi için sergilenmesi gereken davranışların sergilenmemesi” olarak tanımlanmıştır (akt: Karaman Kepenekçi ve Nayır, 2012). Bu tanımda çocuğun sağlıklı gelişimi vurgulanmıştır.

Zeytinoğlu (1991) ise çocuk ihmalini “18 yaşın altında bulunan çocukların beslenme, bakım gözetim, eğitim gibi gereksinimlerinin karşılanmaması” olarak tanımlamıştır (akt: Karaman Kepenekçi ve Nayır, 2012). Bu tanımda bir yaş sınırlaması yapılarak çocuğun gereksinimlerinin karşılanmaması vurgusu vardır.

Karaman (1993), çocuk ihmalini “başta anne babaları olmak üzere, bakmakla yükümlü kimseler ve diğer yetişkinlerin çocuğun beslenme, giyinme, barınma eğitim, sağlık ve sevgi gibi temel gereksinmelerini karşılamada ihmal göstermeleri sonucu çocuğun beden veya ruh sağlığının veya bedensel, duygusal, ahlaksal ya da sosyal gelişiminin engellenmesi” olarak tanımlar (akt: Karaman Kepenekçi ve Nayır, 2012).

Dünya Sağlık Örgütü, çocuk ihmalini “bir çocuğun sağlık, eğitim, beslenme, barınma, duygusal gelişim gibi farklı alanlardaki gereksinimlerinin sağlanmasında oluşan yetersizlik” olarak tanımlamaktadır (WHO, 1999). Bu tanımda ihmalin sonucunda oluşabilecek yetersizlik vurgusu vardır.

Dünya Sağlık Örgütünün (2002) tanımına göre ihmal, “çocuğa bakmakla yükümlü kimsenin, çocuğun gelişimi için gerekli ihtiyaçları karşılamaması veya bu ihtiyaçları dikkate almaması.” şeklinde tanımlanmaktadır (WHO, 2002).

Tıraşçı ve Gören' e göre Çocuk ihmalini “çocuğa bakmaktan sorumlu olan bakım vericinin bu görevini uygun şekilde yapmaması, çocuğun temel ihtiyaçlarına ve isteklerine kayıtsız kalması gibi, çocuğu ihmal etmesi” şeklinde tanımlanır (Tıraşçı ve Gören, 2007). Bu tanımda bakım veren kişinin görevleri olduğu ve görevlerin yerine getirilmediğinde ihmalin oluşacağı vurgusu yapılmaktadır.

İnsan Hakları Derneğine göre Çocuk ihmali “18 yaşın altındaki çocukların ya da ergenlerin fiziksel ve psikolojik sağlıkları ve gelişmeleri için temel olan beslenme, korunma, sevgi, gözetim, eğitim ve yol gösterme gibi gereksinimlerinin kendilerine bakıp gözetmekle yükümlü kişilerce yeterince karşılanmamasıdır.” şeklinde tanımlanır (İnsan Hakları Derneği, 2008).

Benice (2013) çocuk ihmalini; “Çocuğun sağlığı, fiziksel veya psikolojik gelişimi için gereken ihtiyaçları karşılamamak” olarak tanımlamaktadır (Benice, 2013).

Beyazova ve Şahin’in hazırlamış olduğu “Çocuk İstismarı ve İhmali Terimleri” sözlüğüne göre ihmal (neglect); “Çocuğun beslenme, barınma, giyim, sağlık, eğitim, korunma, gözetim gibi temel gereksinimlerinin, onun bakımını üstlenen ana babası ya da diğer yakınları tarafından karşılanmaması.” şeklinde ifade edilir (Beyazova ve Şahin, 2011).

Türk Dil Kurumu ihmali, “Gereken ilgiyi göstermeme, boşlama, savsaklama, savma, önem vermeme”, şeklinde tanımlarken istismarı ise “Birinin iyi niyetini kötüye kullanma” biçiminde ifade etmektedir (TDK, 2020).

Yukarıda sıralanan çocuk ihmali tanımlarından yola çıkarak;

- Çocuğun anne babası, ailesi, bakım veren kişi veya diğer yakınlarının,
- Çocuğun temel gereksinimlerini,
- Karşılamaması, kayıtsız kalması, gereken ilgiyi göstermemesi, dikkate almaması ve,
- Sonunda bir yetersizlik durumu oluşması ana hatları ile genel bir tanım yapılabilir.

2.2.2.2. Çocuk İstismarı Tanımlamaları

Çocuk istismarı tarihine bakıldığında çok eski zamanlardan bugüne kadar devam eden bir sosyal sorun olduğu görülmektedir. Çok eski zamanlardan bugüne uzanan tarihine rağmen çocuk istismarı, yeni yeni tanınmaya ve tanımlanmaya başlanmıştır. Çocuk istismarı ile ilgili yapılan ilk bildirim, tanımlama ve çalışmalar fiziksel göstergelerin daha yoğun gözlenebildiği fiziksel istismar üzerine yapılmıştır (Gül Bulut, 2014). J. Caffey, Kempe gibi çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili ilk çalışmaları yapan isimler istismar türlerinden biri olan fiziksel istismar üzerine çalışmalarını yapmışlardır.

Çocuk istismarı, çocuğun gelişimini olumsuz etkileyen zararlı eylemlerin tümüdür. Çocuk istismarının çocuk üzerindeki etkileri, kısa dönemli ve uzun dönemli olarak ortaya çıkabilmektedir. Çocuğun maruz kaldığı istismarın türü (fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar), istismarın şiddeti, istismarcının yakınlık derecesi, istismarın süresi ve sıklığı çocuğun istismardan etkilenme düzeyini belirlemektedir. Çocuk istismarının hukuki, tıbbi, gelişimsel, sosyal ve psikolojik boyutları vardır. Bu farklı boyutlar çocuk istismarının karmaşık nedenlerinin ve ciddi sonuçlarının olması ile ortaya çıkmıştır. Tıraşçı ve Gören (2007) yaptıkları bir çalışmada çocuk istismarında doktorlar, adli tıp uzmanları, sosyal hizmet uzmanları, çocuk gelişim uzmanları, hemşireler, öğretmenler, idareciler ve ailelerin birlikte hareket ederek bu sorunun farklı boyutlarıyla mücadele edilebileceğini belirtmişlerdir.

Çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili yapılan bir derleme çalışmasında ise çocuk istismarının nedenlerini belirlemenin çocuk istismarı sorununu çözmede en önemli adım olduğunu belirtmişler ve “çok yönlü uzmanlar” tarafından çalışılması gereken bir konu olduğunu vurgulamışlardır. Çocuk istismarı ile ilgili çalışılan konularda en önemli olanın ise çocuğun psikolojik durumu olduğunu belirtmişler ve istismar gören çocuğun ileride istismarcı olabileceği riskini önemle vurgulamışlardır (Kaytez, Yücelyiğit ve Kadan, 2018)

Çocuk istismarında istismarcının genellikle yabancı bir kişi olduğu düşünülse de yapılan çalışmalarda çocuk istismarı vakalarında çocuğun ebeveyni, aile üyelerinden biri, bakıcısı, yakın sosyal çevresi, akrabası, aile dostu tarafından istismara maruz kaldığı görülmektedir. Diğer bir yanlış düşüncede belli yaşlarda ve sosyoekonomik düzeyde olanları daha fazla çocuk istismara maruz kalır düşüncesidir (İnsan Hakları Derneği, 2008). Sosyoekonomik düzey ve yaş zannedildiği kadar çocuk istismarında belirleyici değildir.

Garborino’ya göre çocuk istismarı “çocuğa kötü muamele probleminin geniş bir bölümü olup çocuğa uygulanan fiziksel, cinsel ve ruhsal açıdan bütün kötü davranışları” içermektedir. Taylor ve Newberger’ e göre ise “bir bütün olarak toplum, kurum ve bireyler tarafından geliştirilen ihmal davranışı ve çocukların eşit hak ve özgürlüklerden yoksun bırakılması sonucu onların en üst düzeyde gelişmelerine müdahale eden davranışlar” çocuk istismarı şeklinde tanımlanmaktadır (akt: Boğucu, 2018).

Çocuk istismarı, NSPCC tarafından yapılan tanıma göre, bir çocuğa önemli zararlar veren davranışları ifade eder (Stalker ve McArthur, 2012). Unicef 2003 tanımına göre “Çocuk istismarı, çocukluk çağında önemli bir sorun ve önemli bir ölüm nedenidir” (Govindshenoy ve Spencer, 2006).

Çocuk istismarı ile ilgili yapılan diğer tanımlar aşağıdaki gibidir;

Kozcu’ya (1989) göre çocuk istismarı “çocuktan sorumlu yetişkin ya da kurumlar tarafından çocuğun fiziksel duygusal, sosyal ve bilişsel alanda gelişimine zarar verebilecek davranışların gerçekleştirilmesidir” şeklindedir (akt: Karaman Kepenekçi ve Nayır, 2012). Bu tanımda istismarın çocuğun gelişimine zarar verdiği vurgulanmıştır.

Lynch (1991), Çocuk istismarını, “Çocuğun fiziksel ve/veya gelişimsel durumuna yansıyan, bir kaza sonucu ortaya çıkmayan çocukla bakıcısı arasında yaşanan olumsuz etkileşim veya etkileşim eksikliğidir.” şeklinde tanımlar (akt: Adalı, 2007). Bu tanımda “kaza sonucu ortaya çıkmaması” detayı dikkat çekmektedir.

Oates (1991)’e göre, istismar “genel olarak 18 yaşın altında bulunan çocuklara karşı aktif olarak girişilen ve onların fiziksel, duygusal, zihinsel ve toplumsal gelişmelerini zedeleyen her türde eylemler” şeklinde tanımlanmaktadır (akt: Adalı, 2007). Bu tanımda bir yaş vurgusu yapılmaktadır.

Zeytinoğlu (1991) ise “18 yaşın altında bulunan çocuklara karşı aktif olarak girişilen ve onların fiziksel, duygusal, zihinsel ve toplumsal gelişimlerini zedeleyen her türlü eylemleri çocuk istismarı olarak tanımlamıştır (akt: Karaman Kepenekçi ve Nayır, 2012). Bu tanımda da Oates’in tanımına benzer olarak bir yaş vurgusu vardır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’ ne göre çocuk istismarı; “Sorumluluk, güven ve yetenek ile ilgili genel durumunda çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine ve değerine zarar verebilen, fiziksel ve /veya emosyonel kötü davranışı, cinsel istismarı, ihmali, her türlü ticari çıkar için” çocuğun kullanılmasını içeren eylemlerdir (WHO, 1999). Bu tanımda çocuk ihmali ve sömürü de çocuk istismarının kapsamı içerisinde verilmiştir.

Taner ve Gökler (2004) ise çocuk istismarını “Ana baba ya da bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da

kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümü” şeklinde tanımlamıştır (Taner ve Gökler, 2004).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) çocuk istismarını, “çocuğun sağlığını, fiziksel ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir yetişkin, toplum veya ülke tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan davranışlar” şeklinde ifade etmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2006).

Yıldırım Sarı, Özgüven Öztornacı ve Ardahan Çocuk istismarını “çocuğun sağlıklı gelişimine, düşüncelerine, yaşantısına ve değerlerine zarar veren, fiziksel, cinsel ve/veya duygusal kötü davranışı, maddi çıkarlar için çocuğun kullanılmasını içeren davranışlardır” şeklinde tanımlar (Yıldırım Sarı, Özgüven Öztornacı ve Ardahan, 2016).

Yukarıda sayılan genel tanımlar hiçbir zaman kesin veya mutlak tanımlar değildir. Bazı tanımlar çocuk istismarında çocuğa verilen zararın derecesine yoğunlaşırken bazı tanımlarda istismarda niyet kavramı vurgulanmaktadır (Erol, 2007). Çocuk istismarı, çocuğun psikolojik veya fiziksel gelişimlerinden birini ya da aynı anda her ikisini olumsuz olarak etkileyebilecek davranışlardır. İnsan Hakları Derneğine göre “Yapılan bu davranışın, mutlaka çocuk tarafından algılanması ya da erişkin tarafından bilinçli olarak yapılması gerekli değildir.” (İnsan Hakları Derneği, 2008).

2.2.3. Çocuk İhmal ve İstismarı Sınıflandırması

2.2.3.1. Çocuk İhmali Sınıflandırması

Çocuğun anne babası, ailesi, bakım veren kişi veya diğer yakınlarının, çocuğun temel gereksinimlerini karşılamaması, gereksinimlerine kayıtsız kalması, gereken ilgiyi göstermemesi, gereksinimlerini dikkate almaması ve sonunda bir yetersizlik durumu oluşması diğer bir ifade ile “pasif istismar” olarak tanımlayabileceğimiz ihmalde keskin sınırları olan bir sınıflandırma yapmak oldukça güçtür. Bazı çalışmalarda ihmal, istismar türleri ile birlikte sayılarak ayrı bir sınıflandırmaya gidilmemiştir. Bu bölümde ihmal ile ilgili “fiziksel ihmal, duygusal ihmal, cinsel ihmal ve eğitim ihmali” sınıflandırması yapılacaktır. Bu ihmal türleri genellikle ya birlikte görülürler ya da istismar türlerinden birine eşlik ederler. İhmal türleri ve istismar türleri arasındaki fark ihmalin “pasif bir olgu” olmasından yola çıkılarak yapılabilmektedir.

2.2.3.1.1. Fiziksel İhmal

Beyazova ve Şahin (2011), Çocuk İstismarı ve İhmali Terimleri Sözlüğünde fiziksel ihmali; “Çocuğun yeterli ve uygun beslenmeme, uygun ve temiz giydirilmeme, kirli ve bakımsız bir çevrede yaşama, kazalara karşı önlem alınmaması, uygun barınma, yatma koşullarının sağlanmaması, çocuğun yıkanmaması, taranmamasının yanı sıra gebelikte sigara, alkol kullanma gibi eylemler” olarak tanımlamışlardır. Çocuğun başkalarının yanına uzun süre bırakılması ve bakım ihtiyaçlarının karşılanmaması, çocuğun kaldığı yerin sık sık değiştirilmesi evdeki oluşabilecek yanma, boğulma, düşme gibi ev kazalarına karşı gereken önlemlerin alınmaması da “fiziksel ihmali” içerisinde sayılır. Çocuğun gerekli sağlık kontrollerinin zamanında yapılmaması da fiziksel ihmali göstergesidir (İnsan Hakları Derneği, 2008).

Fiziksel ihmali çocuğun anne karnında olduğu dönemden itibaren görülebilir. Annenin hamilelik döneminde madde ve alkol kullanımı, beslenmesine gereken özeni göstermemesi de fiziksel ihmali içerisinde sayılır. Fiziksel ihmalde dikkat edilmesi gereken çocuğun yoksulluk nedeni ile mi yoksa farklı etkenlerden dolayı mı ihmali edildiğidir. Çocuğun düzenli beslenmemesine bağlı görülen büyüme ve gelişim gerilikleri, kıyafetlerinin temiz ve uygun giydirilmemesi gibi göstergeler fiziksel ihmali olabileceğini akla getirir (Can, 2016).

2.2.3.1.2. Duygusal İhmal

Çocuğun duygusal gereksinimlerine ilgisiz kalınması olarak karşımıza çıkan duygusal ihmali “Çocuğa sevgi ve ilgi gösterilmemesi, başarılarının ödüllendirilmemesi, yeteneklerinin desteklenmemesi, denetimden yoksun bırakılması, okula gönderilmemesi, isteklerine kayıtsız kalınması, dışlanması, yok sayılması” olarak tanımlanmaktadır (Beyazova ve Şahin, 2011). Çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının olduğu kadar duygusal ihtiyaçlarının olduğu da unutulmamalıdır. Temel gereksinimlerden olan sevgi, güven ve değer görme ihtiyacı da fiziksel gereksinimler kadar önemlidir.

Çocuğun duygusal gereksinimlerine karşı bir eylemsizlik hali olarak ifade edebileceğimiz duygusal ihmali “çocuğun psikolojik ve duygusal olarak tanınma ihtiyacına cevap verilmemesini” de kapsar. Diğer ihmali ve istismar türlerinde olduğu gibi duygusal ihmalde de anne baba ve aileden maruz kalınan ihmali ilerde kendi çocuğuna yansıtma riski vardır (Karaçor, 2019).

2.2.3.1.3. Cinsel İhmal

Çocuğun cinsel gelişimi ile birlikte farklı dönemlerde farklı gereksinimlerin olabileceğinden yola çıkarak var olan bu ihtiyaca ilgisiz kalınması olarak karşımıza çıkan cinsel ihmali Aral ve Gürsoy (2001) “Çocuğun cinsel gelişimine ve eğitimine önem verilmemesi bunlara kayıtsız kalınması, cinsel açıdan kullanılmasına karşı korunmaması çocuğun cinsel yönden ihmal edilmesidir” şeklinde tanımlamaktadır. Çocuğun cinsel gelişim ile ilgili alması gereken bilgileri doğru kişi ve ortamlardan alamaması, çocuğu zararlı olabilecek kaynaklardan bilgi almaya yöneltebilir. Çocuğun cinsel ihmali aynı zamanda çocuğu cinsel istismara da açık hale getirmektedir.

Cinsel eğitim, kişinin kendi cinsiyetine ve karşı tarafın cinsiyetine ait özellikleri öğrenmesi ve cinsel güdülerini kendi denetleyebilmesi için gerekli davranış ve becerilerin öğretimi anlamına gelir. Cinsel eğitim hayat boyu devam eden tutum, inanç ve değerleri içeren bir süreçtir. Cinsel eğitimden çocuğun en yakınları olarak aileler sorumlu tutulsada bu eğitimin yalnız aileye bırakılması doğru değildir. Aileler kimi zaman çocuklarına bu eğitimi vermek isteselerde yeterli bilgiye sahip olmadıklarından bu eğitimi verememektedirler. Bu noktada ailelere verilecek eğitimler oldukça önemlidir (Çakmak ve Çakmak, 2019).

Tezdiğ, (2017) cinsel ihmali “Çocuğun cinsel açıdan sömürülmesine karşı yeterince korunmaması durumu” olarak ifade eder. Cinsel ihmal çocuğun gelişiminde birtakım sorunlara yol açabilir ve ruhsal olarak çocuğa zarar verebilir. Çocuğun daha ilk yaşlardan itibaren cinsel kimliğinin oluşmaya başladığını göz önünde bulunduracak olursak cinsel eğitimin çocuğa en yakın kişiler olan aileler tarafından verilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Çocuğun cinsel gelişiminde farklı dönemlerde farklı gereksinimleri ortaya çıkmaktadır. Ailelerin bu konulara karşı duyarlı olup çocuğun soru ve sorunlarına uygun şekilde cevap verebilmesi çocuğu hem ihmal hem de istismara karşı daha az riskli hale getirecektir.

2.2.3.1.4. Eğitim İhmali

Eğitim ihmali, “Çocuğun öğrenim yaşına geldiği hâlde okula gönderilmemesi, okula giden çocuğun okul gereksinimlerinin sağlanmaması” şeklinde tanımlanır (Beyazova ve Şahin, 2011). Her çocuğun gelişimine ve yaşına göre farklı eğitim ihtiyaçları vardır. Var olan bu ihtiyaçlara karşı gereken hassasiyetin gösterilmemesi, bu ihtiyaçlara ilgisiz kalınması eğitim ihmaline neden olur. Çocuğun okula gönderilmemesi

veya eğitimi için gerekli koşulların sağlanmaması eğitim ihmali kapsamındadır. Örneğin: Özel gereksinimli bir çocuğun destek eğitime gönderilmemesi çocuğun eğitim ihmaldir. Devletler çocuğun eğitim hakkını yasalarla güvence altına alsada aile içinde çocuğun eğitim ile ilgili diğer ihtiyaçları karşılanmadığında çocuk üzerinde bir takım olumsuz etkilere yol açabilmektedir.

2.2.3.2. Çocuk İstismarı Sınıflandırması

Ebeveyn, akraba, bakım veren kişi, yakın sosyal çevreden kişi veya herhangi bir erişkin tarafından çocuğa yönelik gerçekleştirilen, çocuğun olumlu yönde gelişimine ve sağlıklı bir birey olarak yetişmesine engel olan zarar verici eylem ve davranışlar olarak ifade edebileceğimiz çocuk istismarı farklı kaynaklarda farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Kimi kaynaklarda sadece fiziksel, duygusal ve cinsel istismar türleri sınıflandırmaya dâhil edilirken kimi kaynaklarda bunlara ek olarak ekonomik istismarda çocuk istismarı türleri arasında sayılmıştır. Çocuk istismarı türlerini birbirinden ayırt etmek ve ihmal türlerinden ayırt etmek oldukça zordur. Çocuk istismarı türlerini, ihmal türlerinden ayırt etmede en belirleyici nokta istismarın “aktif bir olgu” olmasıdır. Çocuk istismarı türlerini birbirinden ayırt etmek için ise istismar türlerinin tanımlarını, sınırlarını ve göstergelerini belirlemek kolaylık sağlayacaktır.

2.2.3.2.1. Fiziksel İstismar

Çocuk istismarının en kolay belirlenebilen türü olan fiziksel istismar, “18 yaşından küçük çocuk veya ergenin, yetişkin biri tarafından sağlığına zarar verecek şekilde yaralanması ya da yaralanma riski ile karşı karşıya bırakılması” şeklinde tanımlanmaktadır (Pelendecioğlu ve Bulut, 2009). Fiziksel istismar kaza sonucu olmayan, lezyonlara yol açan çocuğa yönelik şiddeti ifade eder. Fiziksel istismarda yetişkin tarafından çocuğa yönelik bir güç kullanımı söz konusudur. Yetişkinin çocuk üzerinde kullandığı bu güç çocuğun bedensel bütünlüğüne zara verme ile sonuçlanır. Çocuğa yönelik vurma, tekmeleme, yakma, sarsma, boğma, saç çekme, dövme, ısırma, yaralama, çimdikleme, hırpalama, itme, bir nesne ile vurma gibi şiddet davranışlarının tümü fiziksel istismar kapsamındadır (Pekdoğan, 2017; Karaçor, 2019).

Fiziksel istismar çocuğa karşı öfke boşaltma, disiplin cezası, çocuğun itaatini sağlama işlevleri olduğu düşünülerek birçok toplumda aile bireyleri tarafından uygulanmaktadır. Fiziksel istismarda dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta zarar verici eylemin kaza sonucu olmaması gerektiğidir. Kaza sonucu oluşan yaralanmalar

genellikle dizler ve dirseklerde görülürken fiziksel istismar sonucu oluşan yaralanmalar ise sırtta, kolların üst kısımlarında, göğüs bölgesinde, dudaklarda, yüzde ve genital bölgelerde görülür. Çocuklar oyun sırasında fiziksel aktiviteler yaparken düşüp, yaralanabilir. Bu tür durumlar fiziksel istismar olarak değerlendirilmemelidir. Bir durumu fiziksel istismar olarak değerlendirebilmemiz için çocuğa yönelik “kasıtlı zarar verici bir eylemin” olması gerekmektedir (Karaman Kepenekçi ve Nayır, 2012).

Fiziksel istismara maruz kalmış çocuklarda; psikolojik ve sosyal gelişimde sorunlar, akademik başarısızlık, madde kullanımı, olumsuz arkadaşlık ilişkileri, evden veya okuldan kaçma, travma sonrası stres bozukluğu, intihara meyilli olma, suça meyilli olma, saldırgan kişilik özellikleri oldukça sık görülen sorunlardır (Taner ve Gökler, 2004).

Fiziksel istismar çocuklarda cinsiyet açısından değerlendirildiğinde erkek çocukların kız çocuklara göre daha sık istismara maruz kaldığı görülmektedir. Fiziksel istismarın en sık yaşandığı yaş aralığı ise 4-6 yaş arasındadır (İnsan Hakları Derneği, 2008). Anne yaşı da fiziksel istismarda belirleyici olabilmektedir. 20 yaşından küçük anneler fiziksel istismar davranışlarını daha sık göstermektedirler. Küçük çocuklarda ebeveynlerden annenin fiziksel istismar oranı daha yüksekken, ergenlerde babanın fiziksel istismar oranı daha yüksektir (Taner ve Gökler, 2004).

Fiziksel istismarın fiziksel göstergelerini, davranışsal göstergelerini, bilişsel ve akademik göstergelerini bilmek çocukta fiziksel istismarın olup olmadığını belirlemede yardımcı olacaktır. Fiziksel göstergeler; “açıklanamayan yara bere ve darbe izleri, açıklanamayan yanıklar ve morarmalar, açıklanamayan kırık, çıkık ve darbe izleri, kafa derisinde saç kaybı” olarak sayılabilir. Fiziksel istismarda en sık görülen çocuğun dövülmesidir. Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda kafa içi ve karın içi yaralanmalar çocuğun ölümüne neden olabilir (İnsan Hakları Derneği, 2008).

Davranışsal göstergeler; “eve gitmek istememe, ebeveyninden korkma, yetişkin ile iletişim kurmada zorlanma, okula erken gelme-okuldan geç ayrılma, içe kapanıklık, saldırgan davranışlar, sürekli öfke hali, arkadaşlık kurmada zorlanma, kendine zarar verme, karşı gelme bozukluğu” olarak sıralanabilir. Bilişsel ve akademik göstergeler ise çocuğun “okul başarısında düşme, gelişim bozuklukları” şeklinde ifade edilebilir (İnsan Hakları Derneği, 2008). Fiziksel istismar göstergelerinin kolay belirlenebilmesi diğer

istismar türlerine göre daha kolay tanımlanabilmesine yardımcı olur. Ancak bu durum tüm fiziksel istismar durumları için geçerli değildir. Bazı durumlarda çocuğun vücudunda belirleyici fiziksel göstergeler olmayabilir. Fiziksel göstergelerin olmadığı durumlarda çocuğun ifadesi önemli bir belirleyicidir. Ayrıca anne-babanın çelişkili ifadeleri de belirleyici olabilir.

Fiziksel istismar türleri ile ilgili bazı kaynaklarda “Sarsılmış bebek sendromu” ve “Munchausen by Proxy Sendromu” olarakda belirtilmiştir. Yurteri Tiryaki ve Baran (2017), yaptıkları bir çalışmada çocuk istismarı türü olarak “Munchausen By Proxy Sendromu” nu ele almışlardır. Bu çalışmada adı geçen sendrom “bir başkasına yüklenen yapay bozukluk” şeklinde ifade edilmiştir. Yurteri Tiryaki ve Baran (2017) Munchausen By Proxy Sendromunu, “Ebeveynin veya bakım veren yetişkinin, çocukta hastalık belirtileri ve bulguları yaratarak, çocuğu tıbbi uygulamalara maruz bırakması” olarak tanımlamışlardır. Çocuğun bir başka fiziksel istismar şekli ise çocuğun kollarından veya gövdesinden tutulup sarsılmasıdır. Deleş (2018), “Sarsılmış Bebek Sendromu” adlı derleme çalışmasında bu sendromu “üç yaş ve daha küçük çocuklarda görülen yaralanma veya ölümlerle sonuçlanan ciddi kafa yaralanmalarına kadar olumsuz sonuçlar doğuran bir ciddi çocuk istismarı şekli” olarak ifade etmektedir. Bu çalışmada ebeveynler ile yapılan bilgilendirme çalışmalarının önemine dikkat çekilmiştir.

Fiziksel istismar bir çocuğa yönelik olarak bir alet kullanılarak veya bir alet kullanılmaksızın gerçekleştirilebilir. Çocuğa yönelik bir alet kullanılarak gerçekleştirilen saldırılar bir nesne ile vurma, bir nesne ile boğma, bir nesne ile yaralama, yakma şeklinde olabilir. Çocuğa yönelik bu aletli saldırılarda hortum, kemer, ev eşyaları, kayış, ütü, sıcak su ve sigara sık kullanılanlardandır. Bir alet kullanmadan gerçekleştirilen saldırılar ise tokat atma, tekmeleme, çimdikleme, itme, saçını çekme, sarsma şeklinde olabilir. Fiziksel istismar, istismarı uygulayan kişi diğer bir deyişle “istismarcı” yönüyle bakıldığında ailede uygulandığı şekli ile “ebeveyn istismarı” ve çocuğun devam ettiği okul, kreş, rehabilitasyon merkezi gibi ortamlarda olduğu şekli ile de “kurum istismarı” olarak karşımıza çıkmaktadır (Polat, 2017). Fiziksel istismar hangi ortamda ve hangi koşullarda yapılmış olursa olsun etkileri fiziksel etkiler ile kalmayan çocuğun gelişimini tümü ile etkileyebilen bir istismar türüdür.

2.2.3.2.2. Duygusal İstismar

Psikolojik ve sözlü istismar, duygusal kötü muamele terimleri ile de tanımlanan duygusal istismar ilk defa 1974'te ABD'de "Çocuk İstismarının Önlenmesi ve Sağaltımı" adlı yasada "mentalinjury (mental hasar)" ismiyle karşımıza çıkmaktadır (Karaçor, 2019). Diğer istismar türleri ile kıyaslandığında çocuklarda en sık görülen istismar türü duygusal istismardır. Duygusal istismar genellikle çocuğun yakın çevresindeki otorite kişiler, ebeveyn, bakım veren kişi, öğretmen tarafından uygulanmaktadır (Kanak, 2015). Duygusal istismar neredeyse tüm istismar tiplerine eşlik eden ve tek başına da görülebilen bir istismar türüdür.

İnsan Hakları Derneği raporunda duygusal istismar, "çocuğa duygusal olarak yokmuş gibi davranılması, ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi ve yakınlığın gösterilmemesi, bunun aksine gelişimini bozan her türlü aşağılama, reddetme, suçlama gibi söz ve davranışlara maruz kalması" durumları olarak tanımlanmıştır (İnsan Hakları Derneği, 2008). Duygusal istismar tanımında sayılan bu durumların yanında tehdit etme, fiziksel ve duygusal temastan alıkoyma, utandırıcı şekilde ceza verme, hakaret etme, küfretme, alay etme, dalga geçme, küçük düşürme, suça teşvik etme, beddua etme, suçu takdir etme, korkutma, kıyaslama, gelişimine uygun olmayan sorumluluk verme ve çocuğun duygusal tepkilerini vermesine engel olmada duygusal istismar kapsamında sayılabilir (İnsan Hakları Derneği, 2008; Karaman Kepenekçi ve Nayır, 2012). Duygusal istismar çok sık görülen bir tür olmasına rağmen çocuklarda fiziksel göstergelerinin belirleyici bir şekilde gözlenememesi nedeniyle kolay tespit edilen bir tür değildir.

Duygusal istismar çocuğun bedeninde bir yaralanma ya da zarara neden olmaz veya çocuğun ölümü ile sonuçlanmaz. Ancak bu çocuğun duygusal istismardan etkilenmediği anlamına gelmez. Çocuğun bedeninde yara açmasada çocuğun psikolojisinde derin yaralar açabilir. Çocuğun ruh sağlığı etkilenebilir, akademik başarısı düşebilir, çocukta iletişim sorunları ortaya çıkabilir, kişilik gelişimi olumsuz etkilenebilir, doğru kaynaklardan elde edemediği sevgi, güven, değer görme ihtiyacını yanlış kaynaklarda arayabilir (Karaman Kepenekçi ve Nayır, 2012). Duygusal istismara maruz kalan çocukta gergin olma, aileden uzaklaşma, değersizlik duygusu geliştirme, bağımlı kişilik geliştirme, kaygı, depresyon, içedönüklük, saldırgan ve uyumsuz davranışlarda bulunma, öfke nöbetleri, zihinsel ve fiziksel gelişim gerilikleri ve dikkatin kolay dağılması gibi zorluklar yaşama durumları da görülebilmektedir (Tıraşçı ve Gören, 2007).

Çocuk üzerinde olumsuz etkileri olacağı belirtilen duygusal istismarın da önlenmesi diğer istismar türleri kadar önemlidir ve üzerinde ehemmiyetle çalışılmalıdır.

Benice (2013), çocuğun duygusal istismarına neden olan bazı ebeveyn davranışları sıralamıştır. Ebeveynin çocuğun gereksinimlerini karşılamaması, diğer bir deyişle çocuğu reddetmesi, çocuğu yalnızlaştırması, çocuğun gelişine engel olacak tavır ve davranışlar sergilemesi, çocuğu yıldırması, çocuğu suça yöneltmesi, duygusal tepkiyi reddetmesi, aşağılaması, kendi çıkarına kullanması ve yetişkin rolü vermesi duygusal istismara neden olan ebeveyn davranışları olarak sıralanmıştır.

Kimi kaynaklarda duygusal istismar; pasif duygusal istismar ve aktif duygusal istismar olarak iki farklı şekilde ele alınmıştır. Pasif duygusal istismar çocuğa ve duygusal ihtiyaçlarına cevap vermeme, aldırış etmeme, çocuğu görmezden gelme, yalnız bırakma, yalıtma olarak ifade edilirken aktif duygusal istismar; aşağılama, reddetme, korkutma, hakaret etme, küçük görme, kışkırtma, yıldırma, tehdit etme davranışları ile ifade edilmiştir (Çalgı Deveci, 2017). Bu başlıklardan pasif duygusal istismar daha öncede belirtildiği şekli ile bir ihmal türü olan duygusal ihmal olarak da isimlendirilir.

Bütün istismar türlerindeki gibi duygusal istismarda da en büyük sorunlardan biri, istismara maruz kalmış çocuğun bir istismarcı haline gelme riskidir. Duygusal istismar da diğer istismar türleri gibi nesilden nesle aktarılma özelliği gösterir (Can, 2016). Duygusal istismara maruz kalan kişi gelecek yaşantısında bu durumu çocuğuna, eşine ve çevresindeki diğer insanlara yansıtabilir ve istismarı problem çözme şekli olarak görebilir.

2.2.3.2.3. Cinsel İstismar

Cinsel istismar Ruth ve Henry Kempe (1978) tarafından "bağımlı ve gelişimsel olarak olgunlaşmamış çocuk ve adolesanların bilinçli olarak onay veremeyecekleri, bütünüyle algılayamadıkları veya ailevi rollerle ilgili sosyal tabulara ters düşen cinsel aktivitelerde kullanmak" olarak tanımlanmıştır (akt: Acehan ve diğ, 2013). Yapılan bu ilk tanımda cinsel istismarın sosyal normlarda kabul edilmediği yönü vurgulanmıştır. Karaman ise cinsel istismarı "çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel haz almak amacıyla kullanılması" olarak ifade etmiştir (Karaman, 1993). Bir başka tanımda ise "cinsel gelişimini tamamlamamış bir çocuğun ya da ergenin, bir erişkin ya da kendinden en az 4 yaş büyük bir başka çocuk tarafından zorlanarak veya ikna edilerek, cinsel haz amacı

taşıyan eylemlere maruz bırakıldığı cinsel davranışlar” cinsel istismar olarak tanımlanmıştır (Karaçor, 2019). Aktepe’ ye (2009) göre cinsel istismar ise “çocuğun en az kendisinden dört yaş büyük bir kişi tarafından cinsel doyum için zorla veya ikna edilerek kullanılması ya da başkasının bu amaçla çocuğu kullanmasıdır”.

Cinsel istismar, çocuğun bir erişkin ya da yaşça kendinden büyük bir kişi tarafından cinsel doyum elde etmek amacıyla kullanılmasıdır. Anal ya da vajinal ilişki, oral-genital ilişki, cinsel organların ellenmesi, çocuğun pornografide ya da fuhuşta kullanılması, çocuğa pornografi izletilmesi, teşhircilik vb. gibi eylemleri içerir (Beyazova ve Şahin, 2011). Cinsel istismar, “cinsel doyum elde etmek veya ekonomik yarar sağlamak amacı ile yapılan taciz, tecavüz, fuhuş, pornografi, teşhir, ensest ya da diğer cinsel sömürü davranışlarını” içerir (Karaçor, 2019). Cinsel istismar başka bir kaynaktan ise “her türlü cinsel içerikli konuşmayı, şakalaşmayı, teşhir ve röntgencilik gibi temas içermeyen istismar türlerinden, çocuğun cinsel organlarına dokunma, oral-genital seks, ensest, tecavüz, çocuğu fuhuş ve pornografik materyallerin üretiminde kullanma ve sodomi” gibi tüm davranışları ve eylemleri kapsamaktadır (İnsan Hakları Derneği, 2008). Cinsel istismar tanımlarında farklı yaklaşımlar olsada genel bir tanımla cinsel istismar; yetişkin veya çocuktan 3-4 yaş büyük başka bir çocuk tarafından, cinsel doyum elde etmek amacıyla çocuğa yöneltilen, zarar verici eylem ve davranışların tümüdür. Çocuğun cinsel istismarı ile ilgili yaygınlık verileri tam olarak bilinmesede kız çocuklarının $\frac{1}{4}$ ’ü, erkek çocuklarının ise $\frac{1}{6}$ ’sının cinsel istismara maruz kaldığı tahmin edilmektedir (Çakmak ve Çakmak, 2019).

Cinsel istismarın çocuk üzerindeki olumsuz etkileri sadece fiziksel değil aynı zamanda duygusal, sosyal, psikolojik ve bilişsel olabilmektedir. Cinsel istismar çocuk üzerindeki etkileri uzun süre devam eden ciddi bir halk sağlığı sorunudur. Cinsel istismara uğramış çocuklarda ani kişilik değişikliği, aşırı ağlama, uyku bozukluğu, evden kaçma, intihar girişimi, depresyon, belli bir kişi veya yerden korkma, kat kat giyinme ve diğer çocukları istismara eğilimli olma gibi davranışlar görülebilir (Karaman Kepenekçi, Nayır,2012). Ovayolu, Uçan ve Serindağ (2007), yaptıkları bir çalışmada cinsel istismarın çocuk üzerindeki etkilerini konu edinmişler. Çocuğun cinsel istismarının, çocuğun cinsel gelişiminde uygunsuz cinsel davranışlar gibi birtakım sorunlar, “ihamet duygusu, damgalanma ve acizlik” gibi emasyonel etkiler, içe kapanıklık veya saldırganlık ile ortaya

çıkan davranış problemleri, çoklu kişilik bozuklukları, intihara teşebbüs gibi duygu durum bozukluklarını ortaya çıkarabileceğini ifade etmişlerdir.

Şimşek, Fettahoğlu ve Özatalay (2011) da yaptıkları bir çalışmada cinsel istismara maruz kalmış çocuklar ve ebeveynlerinde ortaya çıkan travma sonrası stres bozukluğunun şiddetini ve yaygınlığını araştırmışlardır. Bu çalışmada istismar öyküsü olan 36 çocuk ve ebeveyni çalışma grubu, istismar öyküsü olmayan 54 çocuk ve ebeveyni ise kontrol grubunu oluşturmuştur. Yapılan çalışma sonucunda travma sonrası stres bozukluğunun istismar öyküsü olan çocuk ve ebeveyninde daha sık olduğu belirlenmiş ve istismar sonrasında sadece çocuğun değil ebeveynin de değerlendirilmesi ve müdahale edilmesi önerilmiştir.

Çocuk cinsel istismarı en sık 6-10 yaş arasında görülmektedir. Genellikle cinsel istismar uygulayan kişinin yabancı bir kişi olduğu düşüncesi vardır. Ancak bu düşünce gerçeği çok fazla yansıtmamaktadır. Cinsel istismar, genellikle mağdurun tanıdığı, bildiği kişi tarafından yakın çevresindekilerce gerçekleştirilir. İstismarcı nadiren yabancı bir kişi olur. Cinsel istismar cinsiyet faktörü ile incelendiğinde istismara uğramada kız çocuklarının oranı erkek çocukların oranına göre daha yüksektir. Cinsel istismar ile ilgili bir başka yanlış düşünce de istismara genellikle düşük sosyoekonomik düzeydeki çocukların maruz kaldığı düşüncesidir. Oysaki cinsel istismar her sosyoekonomik düzeyde görülebilir. Cinsel istismarların önemli bir başka yüzü ise istismarcının da bir çocuk olduğu gerçeğidir. İstismarcılardan üçte biri çocuktur. Cinsel istismar çocuk mağdurlar açısından belli göstergelerle ortaya çıkan karmaşık bir türdür. Genelde fiziksel belirtiler olmaz ve davranışsal göstergeler diğer bulguların ortaya çıkmasına neden olur. Her sosyoekonomik düzeyde görülebilen cinsel istismarcıların erkek olduğu daha yaygın olarak düşünülmektedir. Ama erkekler yanında kadın istismarcıların olduğu da bilinmektedir (İnsan Hakları Derneği, 2008).

Cinsel istismar temas içeren cinsel istismar ve temas içermeyen cinsel istismar şeklinde sınıflandırılabilir. Kimi kaynaklarda bu sınıflandırma dokunmanın olduğu cinsel istismar ve dokunmanın olmadığı cinsel istismar şeklinde de yapılır. Temas içermeyen ya da dokunmanın olmadığı cinsel istismar; cinsel içerikli konuşmalar, cinsel içerikli telefon konuşmaları, çocuğu teşhir etmek, röntgencilik, pornografik içerikli video vb. izletmek şeklinde görülür. Temas içeren ya da dokunmanın olduğu cinsel istismar ise el ile cinsel dokunma, oral genital ilişki, fortçuluk, vulvar ilişki, seksüel penetrasyon,

interfemoral ilişki şeklinde görülür (Polat, 2017). Çocuğun fuhuşa ve pornografiye zorlanması ise cinsel sömürüdür. Cinsel istismarcıya göre yapılan sınıflandırma ise yabancı kişilerce gerçekleştirilen istismar, akraba ya da tanıdık kişilerce gerçekleştirilen cinsel istismar ve flört istismarı şeklindedir (Akşit ve Bağ, 2019).

Aile içi cinsel istismar diğer bir adıyla “ensest” cinsel istismarın bir türüdür. Bu istismar türünde çocuğun yakın çevresinden kişilerin çocuğa yönelik cinsel istismarı söz konusudur. Diğer istismar türlerinde olduğu gibi cinsel istismarın da çocuk üzerinde yaralayıcı ve zarar verici etkileri vardır. Bu etki istismarcının çocuğa olan yakınlığına görede daha yüksek görülebilir (Çakmak ve Çakmak, 2019). Latince bir kelime olan enestinin kelime kökenine bakıldığında pis, temiz olmayan, kirli anlamına geldiği görülmektedir. Aile içi cinsel istismar aile üyelerinden birinin veya bir akrabanın çocuğu cinsel doyum elde etmek amacıyla kullanmasıdır. Sadece kan bağı olan aile üyeleri değil çocuğun bakımından sorumlu kişinin cinsel istismarı da enest kapsamında sayılmaktadır. Cinsel istismarın aile içinde gerçekleşmesi, cinsel istismarın tanılanmasında ve müdahalesinde zorluğa neden olur. Aile sosyal çevrenin tepkileri ile ilgili kaygılarından dolayı ve aile üyesini koruma isteği ile istismar durumunu ya görmezden gelir ya da gizler. Aile içi uygulanan bu istismar şeklinin tespit edilenden çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Diğer cinsel istismar şekilleri de çocuğu derinden yaraladada en yaralayıcı istismar şekli aile içi cinsel istismardır (Acehan vd., 2013).

Aile içi cinsel istismarı ve diğer cinsel istismar şekillerini önlemenin veya müdahale etmenin en etkili yolu çocuğa, aileye, çocukla doğrudan etkileşimi olan öğretmene verilecek eğitimlerdir. Bu eğitimler çoğunlukla mahremiyet eğitimi, cinsel gelişim eğitimi, cinsel istismardan korunma eğitimi içerikleri ile yapılmaktadır. Cinsel istismar ile ilgili hazırlanan önleme eğitim programlarının genellikle üç alt başlığı; “1.Vücudunda özel bölümlerini tanımak, 2.Özel bölgelere başkalarının dokunamayacağı, 3. Özel bölgelere başkası dokunduğunda bunu bildirmesi gerektiği” şeklindedir (Çakmak ve Çakmak, 2019). Cinsel istismarda risk altındaki çocukların belirlenmesi ile yapılacak eğitimler çok büyük öneme sahiptir. Çocuğa kendi güvenliğini sağlamasını, bedenini korumasını, tehlike durumunda yardım istemeyi, hayır demeyi, iyi kötü dokunma arasındaki farkı, her zaman sır saklanmayacağını yabancılarla konuşmamayı öğreten programlar düzenlenebilir. Bu programlar aile aracılığıyla öğretim ve önleme şeklinde de olabilir.

2.2.3.2.4. Ekonomik İstismar

18 yaşın altındaki çocukları; fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki olarak etkileyen ve çocukları eğitim alma hakkından mahrum bırakan, yaşına ve gelişimine uygun olmayan bir işte çalıştırmak ekonomik istismar olarak tanımlanır (Avşar ve Öğütoğulları, 2012). Çocuğun birçok konuda henüz tam olarak olgunluğa erişmemiş olması, bakım ve korunma ihtiyacının devam etmesi, yetişkinlerin çoğunlukta olduğu ortamlarda çalışması, çocuğu diğer ihmal ve istismar türlerinede açık hale getirir. Genellikle erkek çocuklar kız çocuklarına göre daha çok ekonomik istismarı yaşamaktadırlar.

Çocuğun erken yaşlarda oyun, düzenli uyku, dinlenme, eğitim görme haklarından yoksun bırakılması çocuğun gelişimini olumsuz etkileyerek “sağlıklı bir birey” olmasını engeller. Yapılan çalışmalar sonucu çocukların bazı ekonomik sebeplerle işe başladıkları, ayakkabı boyacılığı, tarım işçiliği, seyyar satıcılık ve pazarlarda çalışmak gibi fiziksel işler yaptıkları tespit edilmiştir. Çocukların bu zor şartlarda çalışmaları sokakta veya çalıştıkları ortamlarda birçok bulaşıcı hastalığa yakalanma riskini de artırır (Erol, 2007). Çocukların çalıştırılması yalnız gelişmemiş ülkelerde görülen bir durum değildir. Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkelerde de çocukların çalıştırılması ve ekonomik istismarı söz konusudur (Aslan, 2019). Ekonomik istismar ve çocuk üzerindeki olumsuz etkileri ile mücadele eden UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) ve ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) çocuklar için fırsat eşitliği ile evrensel standartlar oluşturma konusunda önemli çalışmalar yapmaktadırlar.

Çocukların iş yaşamında olmalarının, çalıştırılmalarının, ekonomik olarak istismar edilmelerinin en büyük ve başlıca sebebi “yoksunluk ve yoksulluk” tur. Geçim sıkıntısı yaşayan ailelerde çocuklar ev ekonomisine katkı sağlamak için çalışmak zorunda kalmaktadır. İşverenler çoğunlukla çocuk işçileri tercih etmektedir. Bunun nedeni çocuk işçilerin ucuz iş gücü olmasıdır. Çocukların hak talep edememesi, işverenlerin çocuk işçi çalıştırmayı daha kolay bulması ile çocuk ekonomik istismarı sorunu karşımıza çıkmaktadır. Çocuk iş ve işçiliği ile ilgili hukuki boyutta var olan mevzuatta eksiklikler ve mevzuattaki maddelerin uygulanma ile ilgili sıkıntıları da çocuk ekonomik istismarını arttırmaktadır (Avşar ve Öğütoğulları, 2012).

Dünyada 2000 yılında 246 milyon olan çalışan çocuk sayısı azalarak 168 milyona kadar gerilemiştir. Çalışan çocuk sayısının yarısından fazlası ağır ve tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Çocuk işçi sayısının en çok görüldüğu Asya ve Pasifikte toplam çocuk

nüfusunun % 9,3 ü yani yaklaşık 78 milyon çocuk ekonomik istismar ile yüz yüzedir. Yaklaşık 82 milyon nüfusa sahip Türkiye’ de 23 milyona yakın çocuk vardır. Türkiye’ de 15-17 yaş aralığında çalışan çocukların oranı % 20 ve üzeridir. Çocuk işçiliğinin en yoğun görüldüğü sektör tarım sektörüdür. Çocuk işçilerin 59’u tarımda çalışmaktadır (ILO, 2020).

Türkiye’de “4857 sayılı İş Kanunu’ nda madde 71 ‘de’ çocukların çalıştırılması ile ilgili “On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez.” hükümlerine yer verilmiştir (Resmi Gazete, 2003). Bu madde ile çocuğun ekonomik istismarına önlem alınmış olsa da bu maddenin uygulanması ve gerekli yaptırımların olması oldukça önemlidir.

2.2.4. Çocuk İhmal ve İstismarı Yaygınlığı

Çocuk ihmal ve istismarı yaygınlığı ile ilgili veriler üzerinde çalışan birçok kurum ve araştırmacı vardır. Çalışmalardan elde edilen veriler var olan durumu betimlemede önemli olsada ihmal ve istismarın gizlenmesi veya görmezden gelinmesi nedeniyle yaygınlık verilerine tam olarak ulaşılammamaktadır (Gül Bulut, 2014). Çocuk ihmal ve istismarında ailenin sosyal kaygılardan dolayı durumun duyulmasını istememesi, istismarcının aile üyelerinden biri olması durumunda istismarcıyı koruması, çocuğun kendini istismar ile ilgili sorumlu tutması, çocuğun ailesine zarar geleceğini düşünmesi, çocuğun kendini ifade edecek iletişim becerisine sahip olmaması, çocuğun durumu iç dünyasında anlamlandıramaması gibi birçok neden ihmal ve istismar ile ilgili doğru sayılara ulaşmayı zorlaştırmaktadır (Ünsal, 1998).

Dünya Sağlık Örgütü, çocuğa kötü muamele ile ilgili sayfasında her 4 yetişkinden birinin çocukken fiziksel istismara maruz kaldığını belirtmiştir. Aynı sayfada

her 5 kadından birinin ve her 13 erkekten birinin cinsel istismara maruz kaldığı bildirilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü çocuk ihmal ve istismarının yaşam boyu süren ruhsal ve fiziksel etkileri olduğunu ve ebeveynin dahil edileceği önleme çalışmalarının çok önemli olduğunu belirtmiştir (WHO, 2016).

BM Genel Sekreteri'nin yapmış olduğu “Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması'nda” 21 ülkeden veriler toplanmıştır. Yapılan çalışmada 2002 yılında tüm dünyada 53.000 çocuğun cinayete kurban gittiği ve çocukların yüzde 80 ile 98 arasında değişen bir bölümünün fiziksel cezaya maruz kaldığı bildirilmiştir. Kız çocukların en az yüzde 7'sinin (bu oran yüzde 36'ya kadar çıkabilmektedir), erkek çocukların ise en az yüzde 3'ünün (bu oran da yüzde 29'a kadar çıkabilmektedir) çocukluklarında cinsel istismara maruz kaldıkları belirtilmiştir. Çalışmada üzerinde durulan bir başka konu ise dünyada sayıca 100 milyon ve 140 milyon arasında kadının bir tür sünnete maruz kalmasıdır. Çalışmada 2004 yılında 218 milyon çocuk işçinin olduğu ve bu çocukların 126 milyonunun tehlikeli ve ağır işlerde çalıştığı da belirtilmiştir. Fuhuş ve pornografi sektörlerinde çalıştırılan çocuk sayısının yaklaşık 1.8 milyon olduğu ve yaklaşık 1.2 milyon çocuğun alınıp satıldığı ifade edilmiştir (UNICEF, 2007).

İnsan Hakları Derneğinin “Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu” çalışmasında cinsel istismar ile ilgili bazı ülkelere ilişkin veriler sunulmuştur. 2002 yılı tarihine kadar yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda dünyada çocukların cinsel istismar verileri “Norveç % 37, Yeni Zelanda % 36, Kanada % 32, İrlanda % 34, Avustralya % 24, İngiltere, % 21, Amerika % 16” şeklinde gösterilmiştir. Çalışmada istismar türlerine göre yaygınlık ise “%78 ile duygusal istismar, fiziksel istismar %24, cinsel istismar ise %9” şeklinde bildirilmiştir (İnsan Hakları Derneği, 2008).

Ülkemizde 2010 yılında UNICEF'in desteği ile yürütülen “Türkiye’ de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması” çalışmasında ihmal ve istismarın sırasıyla “ev, okul, sokakta” yaşandığı ve istismarcının “baba, öğretmen, anne, arkadaş, komşu” olduğu bildirilmiştir. Aynı araştırmada Türkiye’de yaşayan 7-18 yaşlar arasındaki çocukların yüzde 49’unun duygusal istismara, yüzde 56’sının fiziksel istismara ve yüzde 10’unun cinsel istismara tanık olduğunu belirtmiştir. Ayrıca çocukların %25’nin ihmale, %51’nin duygusal istimara, %45’nin fiziksel istismara, ‘3’nün cinsel istismara maruz kaldığı belirlenmiştir (Türkiye’ De Çocuk İstismarı Ve Aile İçi Şiddet Araştırması, 2010).

TÜİK, “İstatistiklerle Çocuk Raporunda” (2014), Türkiye’de 2013 yılında 22 bin çocuğun hayatını kaybettiğini bildirmiştir. Çocukların en çok “dışsal yaralanma ve zehirlenme” sonucunda hayatını kaybettiği belirtilmiştir. TÜİK’ in İstatistiklerle Çocuk, 2019 raporunda ise Türkiye nüfusunun %27,5’ini çocuk nüfustan oluştuğu beş yaşındaki çocukların okullaşma oranının %75,2, ortaokul seviyesinde okullaşma oranının ise %93,3 olduğu verilmiştir. 2014 yılında bebek ölüm hızı binde yaklaşık 11,1 iken 2018 yılında bu oran binde yaklaşık 9,3’e gerilemiştir (TÜİK, 2019).

Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfının “Türkiye’deki Risk Altındaki Çocuklar Raporunda “yer verilen Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2019’daki verilerine göre 2016 yılında güvenlik birimlerine 158 bin 343 çocuğun getirildiğine raporda yer verildi. Bu çocukların 16 bin 877’sinin cinsel suçlar sebebiyle mağdur olan çocuklardan oluştuğu ve cinsel şiddete uğramış çocukların yaklaşık olarak yüzde 87’sinin kız çocuğu olduğu da raporda bildirildi. Güvenlik birimlerine 2017 yılında mağdur olarak gelen çocuklara ilişkin istatistiklere bakıldığında 137 bin 482 çocuk olduğu, bu sayının 18 bin 623’ünün cinsel istismara maruz kalan çocuk olduğu raporda yer aldı (Türkiye’deki Risk Altındaki Çocuklar Raporu, 2019).

İhmal ve istismar ile ilgili farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda çok farklı sonuçlar da çıkabilmektedir. Bu farklılık araştırmacıların istismar ve ihmal ölçütlerini ele alış şekli ile de ilgilidir. Toplumların kültürel ve sosyal farklılıkları da araştırmalar ile ilgili farklılığa neden olabilmektedir. Çocukların 12 yaşından sonra istismara uğrama riski gözle görülür bir şekilde azalmaktadır. Yapılan bir çalışmada erkek ve kız çocukların tüm istismar türlerinde aşağı yukarı benzer olsa da kız çocuklarının biraz daha fazla istismara uğradıkları belirlenmiştir. Çocuk istismarında istismarcının en çok sırası ile aile, akraba ve bakım veren kişi olduğu belirtilmiştir (Yalçın, Koçak ve Duman, 2014).

2.2.5. Çocuk İhmal ve İstismarında Risk Faktörleri

Çocuğa yönelik olarak ihmal ve istismar olgusunun bazı durumlarda daha sık yaşandığı, belirgin risk durumlarının olduğu yapılan birçok araştırma ile tespit edilmiştir. Önemli bir sorun olarak görülen çocuk ihmal ve istismarına neden olabilecek temel ve çevresel risk etmenlerinin belirlenmesi, hangi durum ve ortamlarda ihmal ve istismar tehlikesinin oluşabileceği, ihmal ve istismar şüphesi doğurabilecek durumların belirlenmesi çok önemlidir. Bu durumların belirlenmesi ile koruyucu ve önleyici

tedbirlerin alınıp ihmal ve istismar olaylarını azaltmak daha kolay olacak ayrıca müdahale programları da bu faktörlere göre düzenlenebilecektir (Toydemir, 2019).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 'ne (1999) göre, çocuk istismar ve ihmalinin çeşitli faktörlere bağlı olarak gerçekleştiği ve bu risk etmenlerinin aşağıda belirtildiği üzere çeşitli risk faktörleri şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir. Bunlar;

- Risk taşıyan ebeveyn özellikleri,
- Risk taşıyan aile özellikleri,
- Risk taşıyan toplum özellikleri,
- Risk taşıyan çocuk özellikleridir.

2.2.5.1. Risk Taşıyan Ebeveyn Özellikleri

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) çocuk istismar ve ihmali risk faktörlerini sıralarken risk taşıyan ebeveyn özelliklerinin varlığından söz etmiştir. Buna bağlı olarak yapılan çalışmalar, istismarcı ebeveynlerin bir ya da birden fazla belirgin özelliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ebeveynler ile ilgili özellikler bazen tek başına ihmal ve istismara yönelimi ortaya çıkarırken bazen de diğer risk faktörleri olan aile özellikleri, toplum özellikleri ve çocuk özelliklerinden bir ya da birden fazlasıyla görülerek ihmal ve istismar riskini artırmaktadır.

Ebeveynler ile ilgili risk faktörleri genellikle ebeveynin kişilik özelliklerinden, diğer ebeveyn ile olan iletişim ve çatışmadan, ebeveynin çocukluk yaşantısından, ebeveynin anne-baba olma ile ilgili algısından, çocuk yetiştirme ile ilgili tutumundan kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. Ebeveynin küçük yaşlarda evliliği, evlilik öncesi çocuk sahibi olması, zihinsel ve psikolojik problemlerinin olması, insanlara ve kendine karşı güvensizlik yaşaması, sosyal çevrede kabul edilme ve uyum sağlama problemleri yaşaması, çocuk ile ilgili gerçek üstü beklentilere sahip olması, suça yönelimli olması, alkol ve madde bağımlılığı, uygun ebeveynlik rol ve sorumluluğunu üstlenmek istememesi, diğer ebeveyn ile rol dağılımı ve diğer konularda sorunlar yaşaması, eğitim ve sosyoekonomik konularda eksikliği çocuk ihmal ve istismarında risk oluşturabilecek faktörler olarak sayılmaktadır (Taner ve Gökler, 2004; Erol, 2007; Taş, 2017).

Ebeveynler arasında var olan sorunlar ihmal ve istismar riskini arttırırken ebeveynlerin cinsel sorunlarının olması ailelerde cinsel istismarın daha çok gözlenmesine neden olabilmektedir (Taner ve Gökler, 2004). Ebeveynin geçmiş aile yaşantısında aile

içi cinsel istismara tanık olması veya maruz kalması, ebeveynin çocuk ile aynı yatağı paylaşması gibi risk etmenlerinin varlığı da aile içi cinsel istismar (ensest) olaylarının yaşanmasına sebep olabilmektedir (Taş, 2017).

Ebeveynin çocuk eğitimi konusunda bilgi sahibi olmaması ve tutarsız ya da otoriter tutuma sahip olmaları da bir risk faktörüdür. Ailede ihmal ve istismara neden olan faktörlerden bir diğeri ise ebeveyn tutumlarıdır. Ebeveyn tutumlarının bilinmesi, çocuk için uygun olacak tutumların edinilmesi çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişimi açısından oldukça önemlidir. Bu konu ile ilgili ailelerle yapılacak tutum çalışmaları ihmal ve istismarda önleyici rol oynayabilir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016). Demokratik ebeveyn tutumları dışında kalan diğer tutumlar (otoriter, mükemmeliyetçi, aşırı koruyucu, ilgisiz, aşırı serbest veya tutarsız ebeveyn tutumları) çocukların ihmal ve istismar edilmesinde belirleyici olabilmektedir. Örneğin: otoriter tutuma sahip ebeveynler çocuğu istediği şekilde kontrol etmeye odaklanarak çocuğun gereksinimlerini göz ardı edip çocuğu ihmal ve istismara açık hale getirebilmekteyken mükemmeliyetçi tutuma sahip aile çocuk ile ilgili gerçek üstü beklentiler içine girerek çocuğu istismar edebilir (Karaçor, 2019).

Genç yaşta ana baba olmakta ebeveyn risk faktörleri arasındadır. Genç anne babalar, ebeveynlik yeteneğinden ve duygusal olgunluktan yoksun oldukları için bu ebeveynlerin çocukları ihmal ve istismar açısından daha fazla risk altındadır. Ülkemizde Ankara'da 16-29 yaş arasındaki genç annelerle yapılan bir çalışmada çocuk istismarına neden olan anne özellikleri ile istismar ve ihmal arasındaki ilişki incelenmiştir. Genç annelerin önemli bir kısmının çocuğunu ihmal ve istismar ettikleri, eşleriyle olan geçimsizliğin, kadına yönelik şiddetin çocuk istismarında önemli bir role sahip olduğu, söz dinlemeyen, yaramaz ve uyumsuz çocukların daha çok istismar edildikleri saptanmıştır (Gül Bulut, 2014).

Çocukluk çağlarında kendileri veya kardeşleri kötü muameleye maruz kalan veya uygulanmasına tanık olan yetişkinlerin büyük çoğunluğunda çocuklarına aynı kötü muameleyi uyguladığı görülmektedir. Bir tarafta bu muameleye maruz kalmak kadar şahit olmakta yetişkinlik çağında uygulanacak ihmal ve istismara sebep olabilmektedir. Başka bir yönüyle ebeveynler çocukluk çağlarında karşılaştıkları bu muameleye karşı kızgınlıklarını çocuklarına da yansıtılabilmektedirler (Deveci ve Açıık, 2003). Ebeveyn ile ilgili yukarıda sayılan özelliklerinden birinin veya birkaçının olması ebeveyni kesin olarak istismarcı yapmaz. Sayılan durumlar sadece ihmal ve istismar vakalarında ve

yapılan çalışmalarda ebeveynler ile ilgili elde edilen ortak özelliklerdir. Bu özelliklerin varlığı ihmal ve istismar riskini artırır. Dolayısıyla ihmal ve istismar ile ilgili yapılacak önleme ve müdahale çalışmalarında ebeveynler ile çalışmak, ebeveyni bilgilendirmek, ebeveyne sorun yaşadığı konuda gereken desteği vermek riski azaltacaktır.

2.2.5.2. Risk Taşıyan Aile Özellikleri

Toplumun hem geleceği olan hem de geleceğini belirleyen çocukların sağlıklı bir şekilde yetişmesini sağlayan “aile” çok önemli bir yere sahiptir. Aile çocukla en fazla zaman geçiren, çocuğa en çok etki eden yapıdır. Ailenin yapısı, üye sayısı, sosyoekonomik düzeyi, eğitim seviyesi, sosyal çevresi ve büyüklüğü çocuk üzerinde etkili olmaktadır. Bu etki olumlu yönde olduğunda çocuğun gelişimine ve sağlıklı bir birey olmasına katkı sağlarken olumsuz yönde olduğunda çocuğu ihmal ve istismara açık hale getirir (Acehan vd., 2013).

Bireyler aileleri, aileler toplumu oluşturur. Toplumu oluşturan aileler aynı zamanda toplumun normlarından da etkilenerak farklı yapılar şeklinde oluşabilir. Bazı toplumlarda geleneksel aile yapısı olan “geniş aile”, bazı toplumlarda ise modern aile yapısı olan “çekirdek aile” yaygın olabilir (Dünya Sağlık Örgütü, 2006). Geniş aile yapısına sahip ailelerde kimi zaman sadece büyükanne ve büyükbabalar yer alırken kimi zamanda dayı, amca, teyze, hala, yenge ve kuzenler de geniş aileye dahil olabilir. Çocuğun üzerinde birden fazla kontrol mekanizmasının olduğu bu aile yapısında çocuk kalabalık aile içerisinde ihmale veya istismara açık hale gelebilir. Diğer bir aile yapısı olan çekirdek aile yapısında ise anne, baba ve kardeşler vardır. Bu aile yapısında çocuğun sorumluluğu tamamen anne ve babaya aittir. Bu aile yapısında ebeveyn kaynaklı sorunlar çocuğu ihmal ve istismarda daha riskli hale getirebilir.

Çocuk ihmali ve istismarı üzerinde yapılan çalışmalar ailelerin çocuk ihmal ve istismarında önemli rol oynadığı gerçeğini ifade etmektedir. Aileler ihmal ve istismarda koruma ve önleme de önemli bir yere sahiptir. Aileler çocuğu dışardan gelen zararlara karşı koruyan bir yapıdır. Çocukların en güvende olacakları yerin aileler olmasına karşın istismar olgularında en çok riskin olduğu yer de aileleridir (Acehan, ve diğerleri, 2013). Çocuğun yaşadığı ortam ile ilgili etkenlerin çocuğun istismara maruz kalma olasılığını arttırdığı bir gerçektir. Aile, çocuğun bilinçli ya da bilinçsiz olarak birçok ihmal ve istismar türüne en çok maruz kaldığı yerlerden biridir (Pekdoğan, 2017).

İhmal ve istismara neden olan aile ile ilgili birçok sebep vardır. Sosyoekonomik düzeyin düşük olması risk faktörünü arttıran bir neden olarak karşımıza çıkarken yapılan çalışmalarda ihmal ve istismar olaylarının tüm sosyoekonomik düzeye sahip ailelerde görülebileceğini göstermektedir. Çocuk istismarında aile ile ilişkili diğer özellikler arasında geniş aileye sahip olma, olumsuz yaşam olayları, çocuğa ayrılan gıda, zaman gibi kaynakların azalması, ailede kardeş sayısının fazla olması, düşük gelir, çocukların yaşlarının birbirine yakın olması, aile üyeleri arasındaki çatışmaların etkisi sayılabilir (Gül Bulut, 2014)

Ailenin sosyal yapısı ile ilgili risk faktörlerinde ise sosyal destek zayıflığı, bakım ve sosyal hizmet olanaklarının yeterince olmaması, ebeveynlerin kültürel açıdan uyumsuzluğu, sayılabilir (Yalçın, 2011). Ailede başarısız aile sınırlarının varlığı da risk faktörleri arasındadır. Bu durumlar; ilaçlara erişim, yabancıların eve sınırsız erişimi, çocuk üzerinde yeterli gözetimin olmaması, tehlikeli nesnelere, hayvanlar vb. olarak sayılabilir (İnsan Hakları Derneği, 2008). Çocukların ihmal ve istismarında riskli olabilecek bazı aile özellikleri sayılsa da bu aile özellikleri dışında kalan ailelerde çocuk ihmal ve istismarının görülmeyeceği anlamına gelmez. Çocuk ihmal ve istismarı her sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyde görülebilecek bir olgudur. Yukarıda sayılan özellikler ailede riski arttıran özelliklerdir.

İnsan Hakları Derneği (2008) tarafından yayınlanan “Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Öğretmenler Ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu” çalışmasında bazı aile destek stratejileri kullanıldığında aile ile ilgili ihmal ve istismar riskinin azalacağı belirtilmiştir. Bu stratejiler; ailede arkadaşlık ve karşılıklı desteğin sağlanması, ebeveynliğin güçlendirilmesi, aile krizleri yaşandığında destek sunulması, ailelerin hizmetler ve seçeneklerle buluşturulması, ebeveynlere değer verilmesi ve destek sunulması, çocukların sosyal ve duygusal gelişiminin sağlanması, çocuk istismarı veya ihmalinin gözlemlenmesi ve erken uyarı sinyallerine göre davranılmasıdır.

2.2.5.3. Risk Taşıyan Toplum Özellikleri

Çocuğu yetiştirme şekli, çocuğa bakış açısı, toplumların kültürel, ahlaki, dini, sosyolojik yapılarına göre farklılık gösterir. Toplumların özellikleri bazen çocuğu olumlu yönde etkileyerek gelişimine destek olurken bazen de çocuğun ihmal ve istismarında tetikleyici olabilir. Toplumda görülen suç oranının yüksekliği, sosyal destek veren servislerin azlığı veya yokluğu, yoksulluk ve işsizlik oranlarının yüksekliği çocuk ihmal

ve istismarında toplumsal riskler arasında sayılabilir (Deveci ve Açık, 2003). Çocuk ihmal ve istismarında bazı sosyal eşitsizlikler, mevzuat eksiklikleri veya mevzuatı uygulamadaki aksaklıklar, şiddetin normalleşmesi, aile ile ilgili politikalar, koruyucu sağlık önlemleri ve yaygınlığı, eğitim sistemindeki sorunlar toplumsal risk faktörleri olarak sıralanmıştır (Yıldız, ve diğerleri, 2017). Toplumun içinde bulunduğu sosyoekonomik ve kültürel şartlar da risk taşıyan toplum özelliği olarak sayılabilir. Çocuğun toplumda nasıl algılandığı, kadın ve erkek arasındaki rol dağılımı, geleneksel olarak kabul edilen disiplin ve çocuk yetiştirme yöntemleri, toplumda aileye yüklenen sorumluluklar, toplumun bilgi ve farkındalık düzeyi, ekonomik gelişmişlik düzeyi, çocuğa yönelik politika ve bu politikalara bağlı oluşturulan hizmetlerin ve bu hizmetlere ayrılan maddi kaynağın ne olduğuna göre risk faktörleri değişebilmektedir (Taş, 2017).

Dünya Sağlık Örgütü'nün "Çocuklara Kötü Muamelenin Önlenmesi: Bu Konuda Harekete Geçilmesine ve Kanıt Toplanmasına Yönelik bir Kılavuz" çalışmasında; olumsuz yaşam şartlarına neden olan eğitim ve sağlık politikaları, sosyoekonomik farkların çok yüksek olması, şiddeti normalleştiren ve fiziksel istismarı olağan gören kültürel normlar, teknolojinin ve medyanın çocuk üzerindeki etkisi, cinsiyet rollerinin çok katı olması, anne baba ve çocuk iletişimini belli kalıplara oturtan değerler, çocuk işçiliğinin normalleştirilmesi çocuk ihmal ve istismara yol açan toplumsal özellikler olarak sayılmıştır (Dünya Sağlık Örgütü, 2006).

Günümüz toplumlarının en büyük sorunlarından biri olan stres faktörü de çocuk ihmal ve istismarında risk oluşturmaktadır. Gillham (1998) bu risk faktörlerini "işsizlik, fakirlik, evsizlik, sosyal yalıtılmışlık, toplumda şiddetin kabul görmesi ve toplumsal şiddet" olarak sıralamıştır (akt: Gül Bulut, 2014). Dilaura tarafından 2004 yılında yapılan çevresel faktörlerle ilişkili bir çalışmada çocuklarını istismar eden ebeveynlerin %57'sinin işsiz olduğu, %41'inin de düşük gelir düzeyine sahip olduğu ve evsizlik ile istismarın bütün türleri arasında belirgin bir ilişki olduğu saptanmıştır (akt: Gül Bulut, 2014).

Birçok toplum çocuk yetiştirmede bir yöntem olarak şiddeti onaylamaktadır. Ailenin çocuğuna yönelik bakış açısı da bu durumdan etkilenmektedir (Erol, 2007). Erken yaşta çocukların evlendirilmesi bazı toplumlar tarafından çocuk ihmal ve istismarı olarak kabul edilsede bazı toplumlar bu durumu oldukça normal görebilmektedir. Bunun nedeni kimi toplumlarda 15-16 yaşındaki çocukların yetişkin statüsünde görülmesidir. Çocuğun

toplumda erken yaşta yetişkin statüsünde görülmesi çocuğu erken yaşta evlendirmeye ve erken yaşta çalışmaya yöneltmektedir. Gelişimini tamamlamamış ve tam bir olgunluğa erişmemiş çocuk bu durumda ihmal ve istismar vakalarında risk oluşturabilmektedir (Karaçor, 2019).

Toplumsal faktörler arasında medya ve teknolojik gelişmeler de risk faktörleri arasındadır. Teknolojik gelişmeler ile internet, televizyon, telefon gibi iletişim araçları hayatımızda yer almaya başlamıştır. Yapılan bir çalışmada medyada çocuk cinsel istismarının değerlendirilme biçimi ele alınmış ve “kültürel yapıya dikkat edilmeden yapılan yayınların, cinselliğin medya, reklam, internet vb. araçlarla uygunsuzca sergilenmesinin, ihmal ve istismara neden olabilecek gereksiz detaylara girilmesinin” ihmal ve istismarda risk oluşturabileceği ifade edilmiştir. Çocuğun yararına yayınlar yapılması, ihmal ve istismar ile ilgili risk oluşturacak durumlar için önleyici düzenlemeler yapılması, çocuk dostu bir medyanın oluşturulması ve medya otoritelerinin bu konu ile ilgili daha duyarlı davranmaları ile toplumsal risk faktörlerinin azalacağı belirtilmiştir (Güldeste, 2018). Sonuç olarak bazı toplumsal sebepler çocuğun ihmal ve istismarına neden olabilmektedir ve bu sebeplerin iyi belirlenip toplumsal düzeyde önlem ve müdahale çalışmalarının yapılması gereklidir.

2.2.5.4. Risk Taşıyan Çocuk Özellikleri

Yapılan araştırmalar istismara uğrayan çocukların bazı özelliklerinin benzer olduğunu ve bu özelliklerin ebeveynlerin sahip olduğu olumsuz özelliklerle ve olumsuz toplum özellikleri ile bir araya geldiğinde ihmal ve istismar riskinin arttığını göstermektedir. Çocuk ihmal ve istismarında ekolojik model aile, birey, kurum ve toplum ile ilgili risk özelliklerinin yanında bazı çocuk özelliklerinin de olduğunu belirtmektedir. Çocuk ile ilgili özelliklerin risk faktörü olması çocuğun ihmal ve istismardan sorumlu olduğu anlamına gelmez (Erol, 2007).

Çocuğun erken doğması ve beraberinde getirdiği birtakım problemler ve düşük doğum ağırlığıyla doğması ile bakımının daha zor hale gelmesi çocuğa yönelik ihmal ve istismarın görülmesine neden olabilir. Ayrıca çocuğun birtakım davranış problemlerinin hiperaktivite ile huysuzluğunun olması ve bazı yetersizlikler dolayısıyla özel gereksinime sahip olması da kimi durumlarda çocuğu ihmal ve istismara açık hale getirebilir. (Deveci ve Açıık, 2003). Bunların yanında çocuğun ikiz veya üçüzlerden biri olması, anti sosyal bir arkadaş grubunun olması, okul başarısızlığı da ihmal ve istismar için risk taşıyan

özelliklerdir (Yıldız, ve diğerleri, 2017). Çocuğun istenmeyen çocuk olması, ebeveynin beklentisini fiziksel görünüm ve cinsiyet anlamında karşılamaması, kronik hastalık veya başka bir anomaliden dolayı özel bir bakıma ihtiyaç duyması, sürekli ağlama hali ve huysuzlukları, zihinsel geriliğinin olması, ebeveyni zorlayan sayıda kardeşinin olması, kardeşler arası yaş farkının az olması, tehlikeli olabilecek davranış sorunlarına sahip olması ihmal ve istismarda çocukla ilgili risk taşıyan faktörler olarak sayılabilir (Dünya Sağlık Örgütü, 2006).

Çocuk ile ilgili diğer bir risk de cinsiyettir. Cinsiyetin etkisi ihmal ve istismarın türüne göre değişkenlik gösterebilir (Erol, 2007). Örneğin fiziksel istismara erkek çocukları daha çok maruz kalırken, cinsel istismara kız çocukları daha çok maruz kalmaktadır. Cinsiyet, toplumların çocuğa olan bakış açısına göre de çocuğu ihmal ve istismara daha az ya da daha çok maruz bırakabilmektedir. Örneğin bazı toplumlarda erkek çocuklarının daha değerli olarak görülmesi ile kız çocukları ihmal ve istismara daha açık hale gelebilmektedir. Ya da tam tersi kız çocuklarının daha hassas ve kırılğan görülmesi ve erkek çocukların daha dayanıklı görülmesi ile ihmal ve istismara erkek çocuklar daha fazla maruz kalmaktadır.

Çocuğun yaşı da istismarın gerçekleşmesinde belirleyicidir. Yapılan çalışmalarda küçük yaşlarda yani bebeklikte ve okulöncesi çağda istismar vakalarının daha fazla görüldüğü belirlenmiştir. Çocukların yaşları ile istismar arasındaki ilişkiye bakıldığında çocukların yaşları arttıkça istismarın azaldığı bulgusu da bu konuda önemlidir. Çocukların küçük yaşlarda kendilerini savunamamaları ve yaşadıklarını ifade edememeleri onları ihmal ve istismara daha açık hale getirmektedir. Yapılan çalışmalarda 7 yaş altındaki çocukların daha çok ihmal ve istismara maruz kaldığı, ölümlle sonuçlanan ağır yaralanmaların ise 4 yaşın altındaki çocuklarda daha sık görüldüğü bildirilmektedir (Gül Bulut, 2014). Çalışmalar 12 yaşından sonra istismarın gözle görülür bir şekilde azaldığını ortaya koymaktadır (İnsan Hakları Derneği, 2008).

Diğer bir ihmal ve istismardan zarar gören grup ise özel gereksinimli bireylerdir. Doğuştan veya sonradan olan bazı nedenlerden dolayı özel gereksinimi olan bireyler, toplumsal uyumlarına engel olacak birçok tutumla mücadele etmek zorunda kalırlar (Karaçor, 2019). Normal gelişim gösteren bireylere göre özel gereksinimli bireyler ihmal ve istismar durumlarında karşı koyabilme yetilerini tam kazanamadıkları için daha fazla hedef olmaktadır. İstismar, gelişimini tamamlamamış bir bireye yönelik olarak

yapıldığından özel gereksinimli bireyler çok büyük risk altındadırlar (Bulut S. , 2018). Özel gereksinimli çocuklar farklı şekillerde ihmal ve istismara uğrarlar. Bunlar; fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ihmal olarak sayılabilir. İstismar genelde tüm çocuklara yöneliktir. Ancak çocuk özel gereksinimli birey ise özellikle zihinsel yetersizliğe sahip ise daha çok istismara uğramaktadır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bunlar; toplumun özel gereksinimli çocuğu tanımaması, özel gereksinimli çocuğun dezavantajlı durumundan yararlanma isteği, çocuğun kendini ifade etmede zorluk yaşaması gibi sebeplerdir (Yıldırım Doğru, 2016). Yukarıda sayılan çocuk ile ilgili risk taşıyan özellikler çocuğun ihmal ve istismarına yol açabilen özelliklerdir. Bir halk sağlığı sorunu olan ihmal ve istismar ile ilgili risk taşıyan çocuk özellikleri iyi belirlenip bunun ile ilgili çocuklar, aileler ve kurumlarla yapılacak bilgilendirici, önleyici, koruyucu çalışmalar ve programlar multi-disipliner bir yaklaşımla gerçekleştirilmelidir.

2.3. ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUK

İnsanın sosyal bir varlık olması gerekliliği bir toplum içerisinde yaşamasından gelir. Toplum içinde bir arada yaşayan insanlar her zaman aynı koşullara sahip olmayabilir. Bu durum koşulları yeterli olmayan veya farklılaşan bazı insanların birtakım kaynaklara ulaşmasına engel olabilmektedir. İnsanlığın tarihinden itibaren bireyler arasında belli belirsiz birçok farklılık olmuştur (Cavkaytar, Melekoğlu ve Yıldız, 2014). Farklı nedenlerle gereksinim duyduğu kaynaklara ulaşamayan kişiler ya da gruplar toplum içerisinde dezavantajlı duruma düşebilir. Bireylerin ya da grupların içinde bulunduğu dezavantajlı olma durumu onların zaman zaman toplumdan dışlanmasına veya yok sayılmasına neden olabilir.

Dezavantajlı olma durumu sosyal, ekonomik, kültürel gibi farklı birçok ölçüte göre farklı tanımlar içerebilir. Dezavantajlı gruplar içerisinde buldukları toplumun ekonomik, sosyal, kültürel vb. kaynaklarını kullanma bakımından eksik kalan ya da eksik bırakılan gruplar olarak tanımlanabilir. Ancak kimlerin dezavantajlı grup olduğu toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Dezavantajlı gruplar yalnızca cinsiyet, ırk, etnik grup ve yoksulluk kavramları ile ilişkili değildir. Mülteci çocuklar, yetersizliğe sahip çocuklar, parçalanmış aile çocukları, çocuk işçiler yoksullukla mücadele eden çocuklar, suç işleyen çocuklar, madde bağımlısı çocuklar yine karşılaşılabilecek gruplar arasında yer almaktadır (Gürdoğan Bayır, 2019).

Özel gereksinimli çocuklar nerdeyse tüm toplumlarda dezavantajlı grupta yer alır. Özel gereksinimli bireyler; doğum öncesi, doğum anı veya doğum sonrası nedenlerden dolayı zihinsel, fiziksel, ruhsal ve sosyal anlamda akranlarından anlamlı farklılıklar gösteren ve bir takım özel bakım ve eğitim desteğine ihtiyaç duyan bireyleri ifade etmektedir. Özel gereksinimli bireyler birçok bireysel farka sahiptirler. İnsanı ve insan davranışını anlamaya ve açıklamaya yönelik merak eski çağlardan beri düşünürlerin, bilim insanlarının ve kuramcılarının çalışma alanı olmuştur. İnsanı anlamaya yönelik bu merak farklı disiplinlerde farklı kuram, yaklaşım ve modellerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çalışmaların temel konularından biri ise “bireysel ayrılıklar psikolojisi” dir. Galton bireysel farklılıklar ile ilgili incelemeler yapmış, insan özelliklerinin çok çeşitli şekillerde farklılaştığını belirtmiştir. Özel gereksinimli bireyler tanımlanırken “bireysel farklılıklar” kavramından hareket edildiği söylenmektedir (Cavkaytar, Melekoğlu ve Yıldız, 2014).

Özel gereksinimi olan bireyin tanımına ilişkin geçmişten günümüze süreç incelendiğinde ilk defa “anormal çocuk” olarak isimlendirildiği görülmektedir. Anormal çocuklar, bir takım belirgin anormallikler gösteren ve ortalamadan farklılaşan çocuklar olarak ifade edilmiştir. Özel gereksinimli birey terimi geçmişten günümüze sırası ile “bireysel farklar, anormal çocuklar, ayrıcalıklı çocuklar, engelli çocuklar, yetersizliği olan çocuklar, özel gereksinimli olan birey” terimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Özel gereksinimli bireyler homojen bir grup değildir. Özel gereksinimli bireyler kendine has belli özellikleri, yetenekleri, ihtiyaçları olan bir gruptur (Cavkaytar, Melekoğlu ve Yıldız, 2014). Geçmişe baktığımızda özel gereksinimi olan bireyler ya yetenekleri, üstünlükleri ile tarihe geçmiş ya da toplumdan soyutlanmış, dışlanmış, birçok insan dışı uygulamaya maruz kalmış ve hatta ölüme terk edilmiştir (Cavkaytar, 2012). Farklı toplumlar, farklı inanışlar ve farklı kültürler özel gereksinimli bireyi farklı bakış açılarıyla ele almış bu da tarihte farklı özel gereksinimli birey yaklaşımlarını ve uygulamalarını ortaya çıkarmıştır.

Mithat Enç, özel gereksinimi olan birey için “özel eğitime muhtaç çocuk” terimini kullanmış ve şöyle tanımlamıştır; “gelişim ve eğitim ihtiyaçları olağan koşullar altında karşılanamayacak kadar farklılık gösteren çocuklar ayrıcalıklı çocuklardır.” Çağlar da özel gereksinimi olan birey için “özel eğitime muhtaç çocuk ” terimini kullanmış ve şöyle tanımlamıştır; “Beden, zihin, duygu ve sosyal özelliklerindeki olağan dışı ayrıcalıkları nedeniyle normal eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamayan çocuklardır”. Eripek

ise özel gereksinimi olan birey için “ayrıcalıklı çocuk” terimini kullanmış ve bu çocukları “normallerden farklı özellik ya da yetenekleri normal eğitim olanaklarından, kapasiteleri ölçüsünde, yeterince yararlanmayan çocuklar ayrıcalıklı çocuklardır” şeklinde ifade etmiştir. (akt: Cavkaytar, Melekoğlu ve Yıldız, 2014).

573 sayılı Özel Eğitim Hakkında “Kanun Hükmünde Kararnamede (KHK)” üstün yeteneklileri de dahil edecek şekilde “özel eğitim gerektiren birey” terimiyle yeni bir tanımlamaya gidilmiştir. Bu tanıma göre bu bireyler; “çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren birey özel eğitim gerektiren bireydir” şeklinde ifade edilmektedir ve bu tanım günümüzde de geçerliliğini korumaktadır (KHK, 1997). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde ise özel eğitim ihtiyacı olan birey, “Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren birey” olarak tanımlanmıştır (MEB, 2018). Bu tanım en güncel tanım olup MEB kaynaklarında kullanılmaktadır.

Yetersizlik insanlığın varlığından beri var olan bir durumdur. Küresel Hastalık Yüğü (2004) verilerine göre dünya nüfusunun %15,3’ü “orta ya da şiddetli derecede” yetersizliğe sahiptir. Küresel Hastalık Yüğü (2004) verilerine göre dünya nüfusunun %2,9’u ise “ağır özür”, 0-14 yaş arasındaki çocukların ise %0,7- %5,1’inin yetersizliğe sahip olduğu tahmin edilmektedir (Bilsin ve Başbakkal, 2014). Türkiye’de yapılan çalışmalar ile engellilere yönelik sayısal veriler incelendiğinde, güncel veriler olmamakla beraber engele sahip nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 12,29 'dur. Cinsiyete göre bakıldığında özel gereksinime sahip olma oranı “erkekler için yüzde 11.10, kadınlar için yüzde 13,45” dir. Süreğen hastalığa sahip olanların oranı % 9.70 iken, görme, zihin, işitme, dil ve konuşma ile ortopedik yetersizliğe sahip olanların oranı %2.58 dir. Özel gereksinime sahip olma oranları yaş faktörüne göre incelendiğinde iki grupta da ilerleyen yaşlarda artış görülmüştür (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2002). Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan araştırmaya göre ise “0-6 yaş grubundaki çocukların %25,1’inin dil ve konuşma yetersizliğine, %9,6’sının işitme yetersizliğine, %3,7’sinin çoklu yetersizliğe, %3,6’sının süreğen hastalığa, %2’sinin ruhsal ve duygusal yetersizliğe, %1,4’ünün görme yetersizliğine, %3,7’sinin ortopedik yetersizliğe, %7,4’ünün zihinsel yetersizliğe” sahip olduğu belirlenmiştir. (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2010). T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı,

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2020 Ağustos ayı bülteninde yer alan Ulusal Engelli Veri Sistemi kayıtlarına göre kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı; 1.425.667'si erkek, 1.109.566'sı kadın olmak üzere toplam 2.535.233'dür. Ulusal Engelli Veri Sistemine göre engel ürüne göre oranlar; görme yetersizliği oranı 9,83, işitme yetersizliği oranı 8,11, dil ve konuşma yetersizliği oranı 1,45, ortopedik yetersizlik oranı 13,59, zihinsel yetersizlik oranı 17,27, ruhsal ve duygusal bozukluk oranı 7,66 süreğen hastalık oranı 39,70 ve diğer yetersizlik oranı 2,39'dur (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Yapılan çalışmalar ile tanı almış çocuklar üzerinden bir genel veri sunulsa da özel gereksinimli bireyleri tanılama ile ilgili birtakım sıkıntılar ve ailelerin çocuklarının tanı almasını istememesi gibi durumlar kesin veriler elde etmeye engel olmaktadır.

ICIDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps), engellilik olgusunu “özür, yetersizlik ve engel” olmak üzere 3 kategoride ele almıştır. Yetersizlik; vücut mekanizmasındaki işlev bozukluğu ve anormalliktir. Özür; yetersizlik sonucu meydana gelen davranış ve fonksiyonlarda eksiklik ya da aşırılık olması durumudur. Engel; yetersizlik veya özür sonucu meydana gelen anormallik ile beraber kişinin toplum tarafından beklenen performansı gösterememesidir (Bilsin ve Başbakkal, 2014). Özel gereksinimli öğrencileri tanımlarken kullanılan “anlamli düzeyde farklılık” kavramından yola çıkacak olursak bu bireylerin ihtiyaçlarının ve özelliklerinin belirlenmesinde anlamli farklılıkların hangi alanda olduğunu görebilmek için özel gereksinimli çocukların sınıflandırması da önem taşımaktadır. Ülkemizde “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde” (MEB, 2006) özel gereksinimli çocuklar aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır.

- Zihinsel Yetersizlik
- İşitme Yetersizliği
- Görme Yetersizliği
- Ortopedik Yetersizlik
- Sinir Sisteminin Zedelenmesi ve Ortaya Çıkan Yetersizlik
- Dil Konuşma Yetersizliği
- Özel Öğrenme Güçlüğü
- Birden Fazla Alanda Yetersizlik
- Duygusal Uyum Güçlüğü

- Süreğen Hastalık
- Otizm
- Sosyal Uyum Güçlüğü
- Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
- Üstün veya Özel Yetenek (MEB, 2006).

Sınıflandırmada da görüleceği gibi özel eğitim gerektiren bireylerin özellikleri ve gereksinimleri birbirinden oldukça farklılık göstermektedir. Son yıllarda bireyin özel gereksinimini ya da yetersizliğini ön plana çıkaracak terimlerin kullanımından kaçınılarak tanımlarda “olan”, “gösteren” gibi bağlaçlar tercih edilmektedir (Diken, 2012). Örneğin, görme engelli çocuk yerine, görme yetersizliği olan çocuk, görme yetersizliğine sahip çocuk terimi kullanılmaktadır. 2018 yılında çıkarılan “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde” yapılan tanımlarda da “olan” bağlaçlarının kullanımı dikkat çekmektedir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde yapılan tanımlar aşağıdaki gibidir.

- Hafif düzeyde otizmi olan birey; “Sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki hafif düzeydeki sınırlılığı nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,”
- Hafif düzeyde zihinsel engelli birey; “Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine sınırlı düzeyde ihtiyacı olan bireyi,”
- İşitme engelli birey; “İşitme duyarlılığının kısmen veya tamamen kaybından dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,”
- Görme engelli birey; “Görme gücünün kısmen ya da tamamen kaybından dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,”
- Çok ağır düzeyde zihinsel engelli birey; “Zihinsel yetersizliği yanında öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamayan, yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan bireyi,”
- Bedensel engelli birey; “Kas, iskelet ve sinir sistemindeki bozukluklar nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,”
- Ağır düzeyde otizmi olan birey; “Sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılıkları nedeniyle yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,”

- Ağır düzeyde zihinsel engelli birey; “Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal, pratik uyum ve öz bakım becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle yaşam boyu süren, yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,”
- Orta düzeyde otizmi olan birey; “Sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılıkları nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetine yoğun şekilde ihtiyacı olan bireyi”
- Orta düzeyde zihinsel engelli birey; “Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetine yoğun şekilde ihtiyacı olan bireyi”
- Özel yetenekli birey; “Yaşıtlarına göre daha hızlı öğrenen, yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitede önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi alanlarında bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren bireyi” ifade eder (MEB, 2018).

Yurt dışında yapılan bir çalışmada “olağanüstü çocuk” kavramı ile ele alınan özel gereksinimli bireyler ise görünüşte, fiziksel gelişimin bir aşamasında, kişiliğinde, öğrenmenin rutininde veya ilgi ve kapasitesinde diğer çocuklardan farklı bir çocuk olarak ifade edilmiştir. Fiziksel olarak yetersiz, kör, sağır, epileptik veya sakat olabilir şeklinde özelliklerden bahsedilmiştir. Zihinsel gelişiminde ciddi şekilde engelli veya olağanüstü olarak yetenekli, zihinsel olarak önemli ölçüde farklılık gösterebileceğinden ayrıca bahsedilmiştir. Tüm bunların yanında özel gereksinimli bireylerin diğer tüm çocuklar gibi ihtiyaçları, duyguları, ilgileri, umutları ve hayallerinin varlığı üzerinde de durulmuştur. Bununla birlikte, ihtiyaçları ve uyum sorunları, normal yaşam durumları, talepleri ve faaliyetleri ile başa çıkamadıkları kendi yetersizlikleri ve fırsat eksikliği ya da toplumun tutum ve kısıtlamaları ile olağanüstü çocuklara adil davranılmadığı boyutu da bu çalışmada vurgulanmıştır (Boykın, 1957).

2.3.1. Özel Gereksinimli Çocuğun İhmal ve İstismarı

Bir çocuğun dünyaya gelmesi öncelikle ailesini gelişimsel, işlevsel ve yapısal olarak olumlu veya olumsuz etkiler. Çocuğun doğması ile birlikte duyulan sevinç ve mutluluk, bahsi geçen olası olumsuz etkilerden aileleri korur. Bebeğin engelli olması durumunda ise sevinç ve mutluluk yerini genellikle şok, inkâr, reddetme, depresyon gibi çok farklı duygulara bırakır. Çocukta, zihinsel veya kronik bir rahatsızlığın varlığında veya doğuştan gelen bir anormali bulunuyorsa ailenin çocuğu kabul etmeleri

zorlaşmaktadır (Toydemir, 2019). Bu durum ise ailenin çocuğa bağlanmasında olumsuz bir iz bırakarak ailenin çocuğa yönelik ihmal ve istismarına yol açabilmektedir. Aileler için yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmak, yaşamlarının en zorlu deneyimidir.

Özel gereksinimli bireyler gelişimlerini tamamlamada gecikme yaşayan ve bunun için çeşitli destek durumlarına ihtiyaç duyan bireylerdir. İhmal ve istismar genellikle gelişimini tamamen tamamlamamış bireylere yönelik davranışları ifade ettiğinden özel gereksinimli çocukların büyük oranda risk altında olduğu söylenebilir (Toydemir, 2019). Özel gereksinimli bireyler, kendilerine yönelik davranışların iyi niyetli mi yoksa kötü niyetli mi olduğunu ayırt edemeyebilirler. Bu durum özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismar durumunu ifade etmesini de zorlaştırmaktadır.

Normal gelişim gösteren çocuklar ile kıyaslandığında özel gereksinimli çocuklar aileye, ebeveyne, yetişkine daha fazla bağımlı olabilmektedir. Özel gereksinimli çocuğun birlikte yaşadığı ailenin, yetişkinin, ebeveynin desteklenmesindeki yetersizlikler çocuğu doğrudan etkilemekte ve ihmal ve istismara neden olabilmektedir (Gündem Çocuk Derneği, 2013). Landsdown, (1998) özel gereksinimli çocukların kendilerinden sorumlu olan yetişkinler tarafından istismara en sık uğrayan grup olduğunu ifade etmiştir (akt: Karaman Kepenekçi ve Baydık, 2009).

Özel gereksinimli çocuklar çağlar boyunca yaşama, gelişme, katılım ve korunma haklarından yararlanamamış bir gruptur. Bu durum günümüzde bile tam olarak düzeltilmiş değildir. Eski toplumlarda özel gereksinimli çocukların bir yere kapatılma, dövülme, açık beyin ameliyatları, cin çıkarma rutinleri ve hatta öldürülmesi gibi birçok istismar ve kötü muameleye maruz kaldığı bilinmektedir. Özel gereksinimli çocuklara yönelik istismar; faydacılık, değer sistemleri ve doğaüstü güçlere inanç olmak üzere üç temel nedene dayandırılmaktadır.

Faydacılık ilkesine göre özel gereksinimli çocuk günlük işlere bir katkısı olamayacak ve yetişkine bağımlılığından dolayı yetişkinin de çalışmasına, üretmesine engel olacak kişi olarak görülür. Toplumsal değer sistemleri de özel gereksinimli çocuğun ihmal ve istismar nedeni olarak sayılmaktadır. Kimi toplumlarda zekâ, güzellik, güç çocukta olmazsa olmaz özellik olarak sayılmış ve bu kriterlere uymayan çocuk ihmal ve istismar edilmiştir. Özel gereksinimli çocuğun doğaüstü güçler tarafından bir ceza veya

bir ödül olarak aileye gönderildiği düşüncesi de ailenin çocuğu ihmal ve istismarına neden olarak gösterilmiştir (Hoşoğlu, 2009).

Özel gereksinimli çocuk istismarı hakkındaki mevcut tartışmalar Eratay (2000) tarafından eğitsel, eklektik ve tıbbi tartışmalar olarak ele almıştır. Eğitsel tartışmalar özel gereksinimli çocuklar için kullanılacak eğitim olanaklarının normal gelişim gösteren çocuklar ve üstün zekâ ve yeteneğe sahip çocuklar için kullanılması üzerinde durarak faydacılığı ön planda tutar. Eklektik tartışmalar ise özel gereksinimli çocuğun tanrının bir ödülü mü yoksa cezası mı olduğu yönündeki tartışmalardır. Tıbbi tartışmalarda ise tıbbi olanakların özel gereksinimli çocuklar için kullanılmasının gerekli olup olmadığı ile ilgili tartışmalardır. Bu tartışmalarda da faydacılık yine göze çarpan bir ilkedir. Geçmişten günümüze özel gereksinimli çocuklara yönelik ihmal ve istismar ile ilgili süreç incelendiğinde; gelenek, kültür, inanç ve diğer toplum dinamiklerinin bu konu üzerinde belirleyici olduğu söylenebilir. Toplum ile ilgili nedenlerin yanında özel gereksinimli çocuğa sahip aileler ve karşılaştıkları güçlükler de çocuğun ihmal ve istismarına neden olabilmektedir. Ayrıca özel gereksinimli çocukların yetersizlikleri ile ilgili birtakım özellikler de çocuğu ihmal ve istismara açık hale getirmektedir.

2.3.2. Özel Gereksinimli Çocuğun İhmal ve İstismar Nedenleri

Özel gereksinimli çocuklar normal gelişim gösteren çocuklara göre daha fazla ihmal ve istismara maruz kalmaktadırlar. Bir ya da birden fazla yetersizlik durumuna sahip olabilen özel gereksinimli çocuklar fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik ihmal ve istismar olmak üzere tüm kötü muamele tiplerine maruz kalabilmektedirler. Zihin yetersizliği olan ve çoklu yetersizliğe sahip özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara diğer yetersizlik türlerine göre daha sık maruz kaldığı yapılan çalışmalarda görülmüştür. Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismar riskinin fazla olmasında bazı nedenler vardır. Bu nedenler farklı çalışmalarda farklı şekillerde ele alınsa da tüm çalışmaların ortak noktası özel gereksinimli bireylerin sahip olduğu bazı dezavantajlı özelliklerin riski arttırdığı yönündedir.

Özel gereksinimli çocukların cinsiyet kavramı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları, kendilerine yönelik cinsel yaklaşımları doğru analiz edememeleri, aileye, ebeveyne ve bakım veren kişiye temel gereksinimleri açısından daha fazla bağımlı olmaları, çoğu zaman kendi yaşamları ile ilgili özdenetim ve kontrole sahip olmamaları, boyun eğmeyi ve itaat etmeyi gerekli ve iyi bir davranış olarak benimsemeleri,

reddedilmiş olma duygularına yoğun şekilde sahip olmaları nedeniyle sevgi ve ilgi arayışı içinde olmaları, iyi ve kötü dokunmayı ayırt edememeleri özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara daha fazla maruz kalma nedenleri olarak sayılabilir (İnsan Hakları Derneği, 2008; Hoşoğlu, 2009; Karaman ve Baydık, 2009).

Özel gereksinimli çocukların bakımından sorumlu kişilerin gerçekçi beklentilerinin olmaması ve bilgi eksikliklerinin olması, gerekli cinsel eğitimin verilmemesi, toplumun özel gereksinimli çocuklara gereken özen ve değeri göstermemesi, özel gereksinimli çocuklara bakım sunan kişilerin istismarcı olabileceğinin kabul edilmemesi, istismarın normal gelişim gösteren çocuklarda olduğu gibi yetersizliğe sahip çocuğu da olumsuz etkileyeceğinin kabul edilmemesi ve en önemlisi de özel gereksinimli çocuğun istismara uğradığı ile ilgili kendini ifade edememesi, istismarcının bu duruma ya da çocuğa inanılmayacağına güvenmesidir (İnsan Hakları Derneği, 2008).

Özel gereksinimli çocukların hiperaktivite, davranış problemleri, öğrenme güçlüğü gibi nedenler çocuğun ihmal ve istismar edilmesine neden olabilir. Ayrıca, Özel gereksinimli bireylerin çocuksu halleri, hareketlerinin sonuçlarını tahmin edememeleri, dürtülerini kontrol etmede yetersizlikleri ihmal ve istismara maruz kalmalarına yol açan nedenler arasında sayılmaktadır (Hoşoğlu, 2009). Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara uğrama nedenleri olarak sayılan özellikler çocuğu ihmal ve istismardan sorumlu kişi olarak gösteremez. Sayılan özellikler özel gereksinimli çocuğun ihmal ve istismarda mağdur olma olasılığını arttıran riskler olarak görülmelidir. Özel gereksinimli çocuklara karşı yapılan ihmal ve istismarın azaltılması için ailelere, çocuk ile çalışanlara hem de çocuğun kendisine verilecek eğitimlerin önemi oldukça büyüktür. Bu eğitimler ile özel gereksinimli bireylere uygulanan istismarın ortaya çıkarılma süresi kısaltılabilirken bireyin ihmal ve istismardan daha az etkilenmesi ile ilgili önlemler alınabilir.

2.3.3. Özel Gereksinimli Çocuklarda İhmal ve İstismarın Etkileri

Çocuk ihmal ve istismarı çocuğun gelişiminde, sağlığında yıkıcı etkileri olan bir halk sağlığı sorunudur. Çocuk ihmal ve istismarı çocuk üzerindeki etkileri bakımından kısa ve uzun vadeli etkiler olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır (Can, 2016). Çocuk istismarı ve ihmal ile ilgili yaşantısı olan çocuklar üzerinde kısa ve uzun süreli sonuçları betimlemek amacıyla yapılan çalışmalarda genellikle okul ve kurumlarda, tanısı olan özel gereksinimli çocuklarla çalışılmaktadır (Yılmaz Irmak, 2008).

Çocuk ihmal ve istismarı türüne göre kısa sürede ortaya çıkabilecek yaralanmalar, boğulma, ölümler, hamile kalma gibi kısa zamanda ortaya çıkan belirgin etkiler olabilir. Zekâ gerilikleri, düşük okul başarısı, gelişim döneminin gerektirdiği davranışları gösterememe, okuldan ya da evden kaçma, saldırganlık, akran ilişkilerinde bozukluklar, yüksek düzeyde depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, zorbaca davranışlar, erken yaşta cinsel temalı davranışlar sergileme, suça yönelme, düşük benlik saygısı, kaygılı, özgüveni düşük kişilik yapısı gibi uzun dönemde görülebilecek olumsuz davranışlar ortaya çıkmaktadır. İhmal ve istismara uğrayan çocuk her yönden hasara uğramakta, bunun bedelini ise başta çocuk olmak üzere, toplumun tüm kesimleri, değişik şekillerde ödemektedir (Toydemir, 2019). Çocuk istismar ve ihmalinin en büyük ve en yıkıcı sonuçlarından biri ise bu davranışın “öğrenilebilir” olmasından kaynaklanan ve ihmal ve istismara maruz kalmış çocuğun yetişkin olduğunda aynı davranışları gösterme riskini artmasıdır. Çocuğun yaşı, istismar ve ihmalin türü, şiddeti, süresi, istismarcının çocukla yakınlık düzeyi, çocuğa sunulan hizmetin niteliği gibi durumlar ihmal ve istismarın çocuk üzerindeki etkilerini farklılaştırmaktadır (Yılmaz Irmak, 2008).

İhmal ve istismarın çocuk üzerinde psikolojik, zihinsel, duygusal ve toplumsal olarak oldukça ciddi olumsuz etkileri olacaktır. İstismar ve ihmale uğramış çocuklardaki gelişim özelliklerine bakacak olursak en sık rastlanan bozukluk okul öncesi çocuklardaki konuşmanın gecikmesidir. İhmal ve istismara uğramış çocuğun aile, okul ve topluma karşı öfke duyması toplum ve değerler karşıtı bir kişilik geliştirmesine sebep olabilir. Bu çocuklarda akademik başarılarında düşmeler, okulda öğretmenler ve sınıf arkadaşlarıyla problemler veya okuldan kaçma gibi eğitimle ilgili sorunlar da görülebilmektedir (Hoşoğlu , 2009). Çocukluk dönemi istismar dışı sarsıntıları da dâhil yetişkinlikte madde kullanımı ve psikolojik problemlere neden olabilmektedir. Çocukluk yıllarında yaşanan sarsıntı ve olumsuzluklar, kişiliğin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Çocukluk döneminde ihmal ve istismar edilen çocuğun gelişimindeki gerilikler kalıcı olabilir. Bazen ağır ihmal, ölüme bile neden olabilir (Toydemir, 2019).

Kendall-Tackett (2002) ihmal ve istismar etkilerini dört alanda ifade etmiştir. Bunlar; davranışsal, bilişsel, sosyal ve duygusal alanlardır. Araştırmacıya göre istismar ve ihmale maruz kalanlar, bu alanlarda bir yaşantısı olmayanlara göre daha çok sorun yaşamaktadırlar. Çocukluk istismarına maruz kalan kişiler depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu riski ile karşı karşıyadır. Zararlı faaliyetlere katılmak, sosyal ilişkilerde

zorluk çekmek, olumsuz inançlara sahip olmak ve başkalarına karşı olumsuz tutumlar da çocuk istismarının olası etkileridir. İstismar ve ihmalin çocuğun gelişiminin çoğu alanında yıkıcı olumsuz etkilere neden olduğunu söylemek mümkündür. Çocuk istismar ve ihmalinde yapılan araştırmalarda farklı istismar ve ihmal türlerinin farklı gelişimsel etkileri olabileceği de bildirilmiştir. Çocuk ihmal ve istismar türlerinden biri olan fiziksel istismara maruz kalan çocuklarda davranış bozuklukları, suça karışma, içe kapanıklık, sorunlu kişilik özellikleri, depresyon, anti sosyal davranışlar, duygusal sorunlar, gibi etkiler görülebilmektedir. Bunun yanında görsel ve işitsel sorunlar, düşük yaratıcılık becerileri, problem çözmede sorunlar, madde ve alkol kullanımı, akranlarına veya kendinden küçüklere karşı fiziksel istismar davranışında bulunma gibi etkiler de görülebilir.

Çocuk ihmal ve istismar türlerinden biri olan cinsel istismar çocuklarda sıkça görülen önemli bir halk sağlığı sorunudur ve uzun dönemde ciddi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Kaygı bozuklukları cinsel istismara uğrayan çocuklarda genellikle kısa süre içinde ortaya çıkabilen bir sorundur (Taner ve Gökler, 2004). Davis ve Petretic-Jackson (2000), cinsel istismara uğrayan çocukta ihanet duygusu, acizlik ve damgalanma etkilerinin ortaya çıkma ihtimalinin yüksek olduğunu vurgulamışlardır. Cinsel istismara maruz kalan çocukta görülen ihanet duygusu ile istismarı yapan kişiye yönelik güvenin sarsılması görülür. Çocuk istismara uğradıktan sonra istismarı engelleyememesinden kendini sorumlu tutar ve acizlik duygusunu yaşar. Çocuk cinsel istismardan sonra kendini utanç, suçluluk, kötülük duygularını içselleştirerek kendini bu duygularla algılamaya başlar (akt: Ovayolu, Uçan ve Serindağ, 2007).

Şimşek, Fettahoğlu ve Özatalay'ın (2011) yaptıkları "Cinsel istismara uğramış çocuklarda ve ebeveynlerinde travma sonrası stres bozukluğu" adlı çalışmada cinsel istismarın önemli bir sosyal sorun olduğu kadar ardından gelişen travma sonrası stres bozukluğunun da çocuğun ruhsal, cinsel gelişimini, kişilik organizasyonunu etkileyebilecek önemli bir problem olduğu ifade edilmiştir. Bu duruma öneri olarak yapılan çalışmada anne babanın da katılacağı bir tedavi programı yürütülmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir

Cinsel istismara maruz kalan çocuklar hem sarsıntıyı izleyen kısa dönemde, hem de sarsıntı sonrasında ağır ruhsal sorunlar yaşama tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin en büyük korkularından biri de çocuklarının cinsel

istismara maruz kalmasıdır. Özel gereksinimli çocuklar için hazırlanacak cinsel eğitim programlarına, cinsel istismardan korunma becerilerine de yer verilmelidir. Bu şekilde hazırlanacak kapsamlı eğitim programları zaman ve çaba gerektirse de çocuklar için oldukça faydalı olacaktır (Çakmak ve Çakmak, 2019).

Duygusal istismarda etkileri ağır olabilen bir istismar türüdür. Duygusal istismara maruz kalan çocukta sosyal ilişkilerde sorunlar, özgüven eksikliği, intihar, depresyon, yoğun değersizlik hissi, umutsuzluk, anksiyete, davranış problemleri, içe kapanıklık, aile üyelerine karşı güvensizlik gibi etkiler görülebilmektedir. Duygusal istismar genellikle diğer istismar türlerine eşlik eden bir istismar türüdür. Bu durum diğer istismar türlerinin etkileri ile birleşerek duygusal istismarın etkilerini daha kalıcı ve yıkıcı hale getirebilir.

Çocuk istismarının pasif hali olarak nitelendirilen ihmal, çocuklarda saldırganlık, düşmanlık, öğrenme güçlükleri, konuşma gerilikleri, özgüven eksikliği veya suça karışma gibi sosyal ve duygusal sorunlara yol açabilir (Can, 2016). İhmalin çocuğun gelişimi üzerindeki etkisini değerlendiren bir çalışmada Tanner ve Turney (2003) bilişsel, sosyal ve duygusal işlevlerde, eğitim alanında, duygusal ve davranışsal gelişimde, sosyal ilişkilerde ve kendini ifade etme ve öz bakım becerileri konularında problemler görüldüğünü belirtmektedirler. Diğer yandan ihmal çocuğun mutlu, huzurlu ve üretken birey olarak nitelenen; “ruh sağlığı yerinde olan birey” olmasına engel olabilir.

Sinason (2002) özel gereksinimli bireylerinde ihmal ve istismar durumunda normal gelişim gösteren akranları gibi uygunsuz cinsel davranışlar, iştah kaybı, uyku sorunları, öğrenilen becerilerde gerilemeler, şiddet ve kendini yaralama gibi davranış problemleri etkilerinin olduğunu bildirmiştir (Sinason, 2002). Bu belirti ve göstergelerin belirlenmesiyle, özel gereksinimli bireylerin, yaşadıkları ihmal ve istismar olayını dile getiremeseler de gösterdiği belirtiler sayesinde neler olup bittiğinin anlaşılması yönünden önemlidir (Arat Odacı, 2018).

Özel gereksinimli bireylerin ihmal ve istismar durumunda hangi belirtileri gösterdikleri konusunda aileler, çevredeki kişiler ve bakım veren kişilerle çalışılarak belirtiler konusunda bilgi verilebilir. Bu göstergeler ile ilgili en çok düşünülen yanılgılardan biride engelliliğin getirdiği durumlar ve özellikler olduğuna inanılmasıdır (Bulut ve Karaman, 2018). Hâlbuki bu belirtilerin ve davranışların dikkate alınması istismarın ortaya çıkarılması açısından önem taşır. İstismarın yaşandığı ortamdan etkilenen özel

gereksinimli bireyler bazı durumlarda kendilerine yapılan adaletsizliği çok az önemsemekte ve pek çoğu da kendilerini suçlamaktadır. Bununla beraber cinsel istismardan etkilenen bireyler kendilerini istismarcıya bağlı hissetmekte ve hatta ona sevgiyle yaklaşabilmektedir (Yektaoğlu Tomgüshehan, 2018). Bu nedenle ihmal ve istismar konularında özellikle ailelerin, psikolojik danışmanların, özel eğitim öğretmenlerinin, okul idarecilerinin ve ilgili tüm paydaşların bilgilendirilmesi oldukça önemlidir.

2.3.4 Özel Gereksinimli Çocuğun İhmal ve İstismarına İlişkin Veriler

Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismarı ile ilgili verileri inceleyecek olursak yapılan çalışmaların özel gereksinimli çocuklar ile normal gelişim gösteren çocuklar arasında ihmal ve istismara uğramada belirgin bir fark olup olmadığı, engel türlerinden hangisinde ihmal ve istismarın sık rastlandığı, engelli bireylerin hangi ihmal ve istismar türüne daha yoğun maruz kaldığı ve ihmal ve istismarda cinsiyet faktörü üzerine çalışmaların olduğunu söyleyebiliriz.

Özel gereksinimli çocuklar ve normal gelişim gösteren çocuklar arasında ihmal ve istismara uğramada belirgin bir fark olup olmadığı üzerine yapılan çalışmalara bakacak olursak ABD’de yapılan çalışmalar göze çarpmaktadır. ABD’de gerçekleştirilen bir çalışmada farklı veri kaynaklarından elde edilen bulgulara göre normal gelişim gösteren çocukların ihmal ve istismara uğrama oranı yaklaşık % 9 iken özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara maruz kalma oranı %31’dir (Karaman Kepenekçi Baydık, 2009). Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismarı üzerine bir araştırma yürüten Sullivan ve Knutson (2000) özel gereksinimli çocukların normal gelişim gösteren akranlarından 3- 4 kez daha fazla ihmale ve istismara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Yapılan çalışmalardan elde edilen veriler incelendiğinde özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara normal gelişim gösteren çocuklardan çok daha sık maruz kaldığı ve dolayısıyla daha fazla risk altında olduğu söylenebilir.

Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismarı ile ilgili veriler incelendiğinde yapılan çalışmalar arasında engel türlerinden hangisinde ihmal ve istismarın sık rastlandığı ile ilgili çalışmalar da mevcuttur. Bazı çalışmalar engel türüne göre ihmal ve istismar durumunun değişmediğini söylerken bazı çalışmalar ise zihinsel yetersizlik durumunda ihmal ve istismara daha sık rastlandığını ortaya koymaktadır. Örneğin yapılan bir çalışmada “Cinsel saldırıya uğramada herhangi bir engellilik türünün önemi yoktur.

Her türden engelli bireyler cinsel kurban olabilmektedirler. Özellikle görme engelli, işitme engelli, fiziksel engelli ve zihinsel engelli olan bireylerin bu tür bir cinsel saldırılara çok sık maruz kaldıkları görülmektedir” ifadelerine yer verilmiştir (Bulut, 2018). Başka bir çalışmada ise cinsel istismara maruz kalan çocukların neredeyse yarısının zekâ puanının 80 ve altı olduğu belirtilmiştir (Küçük, 2012). Ülkemizde yapılan bir başka araştırmada ise “Engelli Bireylerin Cinsel, Fiziksel ve Duygusal İstismarı” araştırılmıştır. Bu araştırmada zihin engeline sahip bireylerin diğer engel gruplarına göre daha fazla istismara maruz kaldığı belirtilmiştir. Bu çalışmada zihin yetersizliğinden sonra işitme yetersizliğine ve bedensel yetersizliğe sahip bireylerin diğer engel gruplarına göre daha fazla istismara maruz kaldığı saptanmıştır (Bulut ve Karaman, 2018).

Özel gereksinimli çocukların ihmal-istismarı ile ilgili diğer bir çalışmada, zihinsel yetersizliğe sahip çocukların normal gelişim gösteren akranlarına göre kötü muamelenin bütün türleri açısından 4 defa daha fazla risk taşıdığı ve maruz kalınan ihmal türü ile çocuğun sahip olduğu yetersizlik türü arasında bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır (Kaya, Meral, Güler ve Aktaş, 2015). Zihin yetersizliği olan çocuklarda görülen kendini ifade etmede yetersizlik, iyi ve kötü davranışı ayırt edememe gibi özellikler bu grubun ihmal ve istismarında daha fazla risk altında olmasına neden olduğu söylenebilir.

Özel gereksinimli çocuk ile ilgilenen, bakım veren aile üyeleri, ebeveynler, yetişkinler genellikle yetersizliğe sahip çocuğun cinsel dürtü ve davranışlarını baskılamaya çalışırlar. Özel gereksinimli çocuğun cinsel gelişimi de akran çocuklarda olduğu şekilde olsa da çocuğun davranışlarında kontrollü olmaması birtakım cinsel davranış sorunlarına yol açabilir. Çocuğun bu durumu cinsel istismara daha açık hale gelmesine neden olabilir. Ayrıca özel gereksinimli bireylerin cinsel istismara maruz kaldıkları, evlilikte birtakım sorunlarının olduğu, kısırlaştırma gibi insani olmayan müdahalelere maruz kaldıkları ve bu konularda bilgilendirilme zorunluluğunun olduğu, aksi durumda bu bireylerin ihmal ve istismara hedef hale geleceği de söylenebilir (Cangöl, Palas Karaca ve Aslan, 2013).

Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismarında cinsiyet faktörünün etkilerinden bahseden araştırmalarda mevcuttur. İstismara maruz kalmış çocuklar ile ilgili yapılmış bir çalışmada Sullivan, Knutson (2000) normal gelişim gösteren çocuklarda kız çocuklarının tüm istismar tiplerine daha fazla maruz kaldığını, engelli çocuklarda ise, erkeklerin fiziksel istismara daha fazla maruz kaldıklarını, engelli kızların da cinsel

istismara daha fazla maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. The Roeher Institute'ye (1995) göre ise özel gereksinimli erkek çocuklar normal gelişim gösteren erkek çocuklara göre iki kat daha fazla cinsel istismara maruz kalmaktadır (akt: Bulut ve Karaman, 2018). Karataş ve Gökçearsan Çiftçi yaptıkları çalışmada özel gereksinimli bireye yönelik istismarın, engelli olmayan bireye benzer şekilde hatta bazı durumlarda daha yüksek oranda olduğunu, özel gereksinimli bireyin ihmal ve istismara daha uzun süre maruz kaldığını dile getirmişlerdir (Karataş ve Gökçearsan Çiftçi , 2010).

2.3.5 Çocuk İhmal ve İstismarında Aile Eğitimi

Çocuk dünyaya geldiği ilk andan itibaren yaşamı keşfetme ve eğitim süreci başlar. Çocuğun bu keşif ve öğrenme sürecine eşlik eden kişiler çoğunlukla çocuğun aile üyeleridir. Bu süreçte çocuğun olumlu davranışlar edinmesinde, sağlıklı ve kendi kendine yetebilen bir birey olmasında, kendine ve yaşadığı dünyaya faydalı bir birey olmasında aile çok önemli bir role sahiptir. Ailelerin bu rollerinin yanında çocuklarını tehlikelerden ve olası risklerden koruma rolleri de önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Aileler değişen toplum yaşantısında bu rollerde başarılı olabilmek için, çocuklarını tanıma, destekleme ve koruma konularında yardım ve desteğe ihtiyaç duyabilirler. Ailelerin bu ihtiyacından yola çıkarak son yıllarda ailelere eğitim programları geliştirme çalışmaları hız kazanmıştır. Farklı disiplinler bu konuda farklı yaklaşımlarla eğitimler geliştirmeye başlamıştır. Ailelere çocuk yetiştirme, çocuk bakımı, çocuğun davranış sorunları ile başa çıkma ve çocuğu koruma gibi konularda eğitimler düzenlenmektedir (Şahin ve Kalburan, 2009).

Aileler genellikle çocuğu tanımak, çocuk ile iletişim kurmak, uygun tutum ve yaklaşımları öğrenmek, davranış sorunları ile baş etmek, çocuk ile ilgili olabilecek risk durumlarını fark etmek ve bu durumlar için önlem almak konularında destek ve eğitime ihtiyaç duyarlar. Ailelere bu konularda “bilgi verici danışmanlık, psikolojik danışmanlık ve aile eğitim programları” düzenlenerek ailelerin bu ihtiyaçlarına hizmet edecek çalışmalar yürütülebilir (Varol, 2005). Ailelerin destek ve ihtiyaç duyduğu konularda yapılacak eğitimler ihtiyaca cevap verebilirse etkili ve verimli olacaktır. Aileler için hazırlanacak eğitimler farklı yerlerde, farklı kişilerce ve farklı konularda verilebilir. Önemli olan eğitimin ailenin ihtiyaçlarına cevap verebiliyor olmasıdır. Aile eğitimleri anne-baba destek programları gibi “kurum merkezli” aile eğitimi şeklinde, ev ziyaretlerini ve evde aile görüşmelerini içeren “ev merkezli” aile eğitimi şeklinde veya

“hem kurumda hem de evde” ailenin desteklenmesi ile yapılacak aile eğitimi şeklinde düzenlenebilir. Aile eğitimleri bu kurum veya ev merkezli modellerin yanında ailelere uzaktan eğitim, seminer, konferans, bilgilendirme eğitimi şeklinde de düzenlenebilir (Sarı , 2010).

Ailelerin desteğe ihtiyaç duyduğu önemli konulardan biri de çocuğun ihmal ve istismarı konusudur. Aynı zamanda çocuk ihmal ve istismarında önleme çalışmalarının önemli bir basamağında aile eğitimidir. Çocuk ihmal ve istismarı konusunda yurt dışında ve ülkemizde yapılan önleme çalışmaları; halkın bilinçlendirilmesi, aile eğitimleri ile ailelerin bilinçlendirilmesi, ev ziyareti programları, çocuklara yönelik eğitim programları şeklindedir. Çocuk ihmal ve istismarı konusunda aileler için geliştirilen eğitim programlarında ebeveynlik becerileri, çocuk bakımı ve eğitimi, çocuğu ihmal ve istismardan koruma konuları üzerinde durulan temel konulardır (Polat, 2017).

Çocuk ihmal ve istismarında çocuk mağdur olmadan önleme çalışmalarının yapılması önemlidir. Aileleri istismar konusunda bilinçlendirmek önleme de önemli adımlardan biridir. Aileler için hazırlanacak ihmal ve istismar ile ilgili aile eğitim programlarında; ailelerin ihmal ve istismarı önleme becerilerini kazanması, çocuklarını davranışsal, bilişsel, duygusal olarak iyi tanımaları ve çocuklarında ihmal ve istismar göstergelerini fark edebilmeleri, ihmal ve istismarı fark ettiklerinde gerekli adli birimlere nasıl başvuracakları konusunda bilgilenmeleri üzerinde durulması, çocukların ihmal ve istismardan korunması konusunda etkili olabilir (Ateşoğlu, 2018).

Çocuk ihmal ve istismarında yapılacak aile eğitimleri iki yönlü bir öneme sahiptir. Aileye verilecek eğitimlerde hem ailenin çocuğu ihmal ve istismardan koruması hem de ailenin ihmal ve istismarda fail olmasının önlenmesi bu iki yönü ifade etmektedir (Ateşoğlu, 2018). Çocuklar aile içinde ihmal ve istismara tanık olmakta veya direk bu konuda madur kişi olmaktadır. Ülkemizde yapılan bir araştırmada çocukların aile içi ihmal ve istismarında; fiziksel şiddet tanıklığı oranının %80, duygusal şiddet tanıklığının %63,3 olduğu ve fiziksel şiddete maruz kalma oranının (%36), duygusal şiddete maruz kalma oranının %52, ihmale maruz kalma oranının %49 olduğu belirlenmiştir (Çalgı Deveci, 2017). Aileler ile yapılan betimsel çalışmaların neredeyse tümünde ailelerin eğitime ihtiyaç duydukları ortaya çıkmıştır (Şahin ve Kalburan, 2009). Yapılan bir araştırmada ailelerin çocukların istismarı ile ilgili çocuklarını eğitmek istedikleri fakat bunu nasıl yapacaklarını bilmedikleri belirtilmiştir (Elrod ve Rubin, 1993).

Çocuk ihmal ve istismarı konusunda yapılan aile eğitimi çalışmalarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Ancak yapılan bu aile eğitimi çalışmaları genellikle normal gelişim gösteren çocuklara ve ailelerine yönelik yapılmakta, özel gereksinimli çocuklara ve ailelerine yönelik bu tür çalışmaların çok fazla olmadığı gözlenmektedir (Toydemir, 2019). Yapılan araştırmalarda özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismar konusunda normal gelişim gösteren çocuklara göre daha fazla risk altında olduğu belirtilmektedir. Örneğin Sullivan ve Knutson (2000) yaptıkları bir araştırmada özel gereksinimli çocukların normal gelişim gösteren akranlarından 3- 4 kez daha fazla ihmale ve istismara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Özel gereksinimli çocukların daha fazla risk altında olmasına rağmen yapılan çalışmaların sınırlı olması bu konuda önemli aile eğitim ihtiyaçlarının olduğu söylenebilir.

2.3.6. Özel Gereksinimli Çocuklarda İhmal ve İstismara Yönelik Önleme Çalışmaları

Çocuk ihmal ve istismarında çocuğun aynı zamanda bir hakkı da olan korunma kavramı için önleme çalışmalarının yapılması çok önemlidir. Önleme çalışmaları üç şekilde yapılabilmektedir. Bu üç önleme şeklide kendi çalıştıkları grup içinde çok önemli bir yere sahiptir. Önleme çalışmalarının birbiri ile koordineli olması yapılan çalışmaların etkililiğini arttıracaktır.

Birincil Önleme Çalışmaları: Bu gruba giren önleme çalışmaları; istismar henüz gerçekleşmeden yapılacak farkındalık oluşturma, çocuk ve ailede yaşam şartlarının iyileştirilmesi, risk altındaki grupların iyi belirlenmesi, madde ve alkol bağımlılığı ile ilgili önleyici çalışmalar, sağlık-eğitim-danışmanlık hizmetlerinin ulaşılabilir olması çalışmalarını kapsamaktadır. Bu önleme şekli tüm topluma hitap eder.

İkincil Önleme Çalışmaları: Bu grupta yapılan önleme çalışmaları ihmal ve istismar ile ilgili risk altındaki çocuklar ile yapılan çalışmalardır. İhmal ve istismarda yüksek risk grubunda olan çocuklar için gereken desteğin verilmesi de ikincil önleme çalışmalarındandır.

Üçüncül Önleme Çalışmaları: Bu gruptaki önleme çalışmaları ihmal ve istismara maruz kalmış çocuğun kendisine ve ailesine sunulan iyileştirme ve destek hizmetleri, çocuğun bir kez daha ihmal ve istismara maruz kalmaması için yapılacak çalışmaları ifade eder (Ballı, 2010).

Önleme çalışmalarında normal gelişim gösteren çocuklara uygulanan eğitim programları pek çok nedenle yetersizliğe sahip çocuklar için uygun olmamaktadır. Bu nedenlerden ilki, kullanılan kelimelerin bilişsel olarak yetersizliğe sahip çocuklar için karmaşık olmasıdır. Bu sebeple önleme amaçlı eğitimlerde materyaller yetersizliği olan çocuğa göre düzenlenmeli ve karmaşık kelimeler yerine açık anlaşılır kelimeler kullanılmalıdır. Özel gereksinimli çocuklara verilecek eğitimde; yabancı ve tanıdık kişileri ayırt etmek, yabancılara sınır koymak, vücut bölümlerini tanımak, iyi kötü davranış arasındaki farkı ayırt etmek, kendilerine yapılan uygunsuz dokunmalara itiraz etmek, kişisel bilgilerini paylaşma konusunda direnmek, sosyal ortamlarda kendilerini korumak, otorite simgelerinden kaynaklanan rica, ödül ve övgülere direnmek, cinsel istismar olayını bildirmek gibi beceriler öğretilbilir (Küçük, 2012).

Türkiye’ de çocuğa yönelik kötü muamele ile ilgili Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, çocuğa yönelik ihmal, istismar ve çocuk hakları alanlarında koordinasyon kurumu olup bu konularda ulusal eylem planları üzerine çalışılmaktadır. Destek hattı (183), sığınma evleri, çocuk evleri gibi hizmetleri sorumlulukları altındaki gruplar için sunmaktadır. Türkiye’ de bu konuda çalışmalar yürüten başka bir kurum ise Sağlık Bakanlığıdır. Bu konuya ilişkin bünyesinde Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) kurulmuştur. ÇİM’ler; istismara maruz kalmış çocukların olumsuz etkilenmelerini en aza indirmek için adli veya tıbbi işlemlerin profesyonel kişilerce yapıldığı Sağlık Bakanlığı’na bağlı hastaneler bünyesinde kurulan yapılardır. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ise öğretmenler ve okul yöneticileri çocukların şiddete maruz kaldıklarında ilk başvurdukları kişilerdir. Milli Eğitim Bakanlığı bu konuya ilişkin kılavuz ve raporlar da yayınlamaktadır. Ayrıca önleme ile ilgili kılavuzları da mevcuttur. Bu kurumların yanında Adalet Bakanlığı kanun ve ceza konularında, belediyeler ise çocuk bölümleri ve birimleri ile “çocuk dostu şehir” çalışmaları yürütmektedirler.

Ülkemizde ve yurt dışında ihmal ve istismara ilişkin önleme ve müdahale ile ilgili pek çok araştırma mevcuttur. Bu çalışmalardan kimi istismara maruz kalmış veya risk grubunda olan bireyi doğrudan hedef alırken kimi aile, toplum, okul, öğretmen, personel gibi çocuğun doğrudan sosyal çevresini oluşturan kişi, grup ve kurumları hedef alır.

2.3.6.1. Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

İnsan Hakları Derneğı (2008) tarafından yayınlanan “Çocuk ihmali ve istismarını önlemeye yönelik öğretmenler ve aileler için hazırlanmış eğitim materyali” de ülkemizde

ihmal ve istismar ile ilgili bir başka önemli çalışmadır. Bu eğitim materyali beş bölümden oluşmaktadır. “1.Çocuk İstismarı ve İhmali: Tanımlar ve Göstergeler, 2.Çocuk İstismarı ve İhmaline Yol Açabilecek Ebeveyn Etmenleri, 3.İletişim Yöntemleri, 4.Çocuk İhmalini ve İstismarını Bildirme, 5.Aileleri Güçlendirme Yöntemleri.” Bu eğitim kılavuzunda ayrıca her bölümde tartışma konusu ve çeşitli senaryolar ile içerik zenginleştirilmiştir (İnsan Hakları Derneği, 2008).

İşler, Taş, Beytut, Conk (2009) “Sexuality in Adolescents with Intellectual Disabilities” adlı çalışmada zihinsel yetersizliğe sahip ergenlik dönemindeki çocuklarda var olan cinsellik bilgisi üzerine çalışmıştır. Bu çalışmada meslek okuluna devam eden 15-20 yaş aralığında olan orta ve hafif zihin yetersizliğine sahip 60 öğrenci ile çalışılmıştır. Çalışmada öğrencilerin yarısından fazlasının bu konuda eğitim almadığı belirtilmiştir. Katılımcı çocukların çoğu cinselliği öpüşme ve samimi davranış olarak nitelmiştir. Özel gereksinimli bu bireylerin cinsel gelişim ile ilgili bilgi eksikliği çocuğu istismara açık hale getirebilir.

Hoşoğlu (2009) “Engelli Öğrencilerin İhmal ve İstismar Düzeyleri” adlı çalışmada Samsun ve Şanlıurfa illerinde 274 çocukla çalışmıştır. Çalışmada cinsiyet faktörünün ihmal ve istismarda belirleyici olmadığı saptanmıştır. Ortopedik yetersizliği olan ve öğrenme güçlüğüne sahip çocukların diğer özel gereksinimli bireylere göre daha çok ihmal ve istismara maruz kaldıkları belirtilmiştir. Erken çocukluk dönemindeki çocukların daha büyük çocuklara göre daha fazla ihmal ve istismar yaşadıkları ifade edilmiştir. Çalışmada ailelerin kitle iletişim araçları kanalıyla bilgilendirilmesi önerilmiştir.

Mandan Sürücü (2009) yaptığı bir araştırma da 11- 17 yaş orta düzeyde zihin engelli ergen kızların temel cinsel bilgi ve cinsel istismarı algılamalarını belirlemeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Bahsi geçen araştırma niteliksel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme ile yapılmıştır. Araştırmada cinsiyet bilgisi, beden bölümleri ve görevleri, âdet, arkadaşlık, sevgili kavramı, evlilik, hamilelik, doğum ve doğum kontrolü, cinsel istismar/sarılma, cinsel istismar/öpüşme boyutları ele alınmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre katılımcıların kendilerini kadın olarak tanımlayabildikleri fakat cinsel organları doğru olarak adlandırma konusunda yetersiz bilgiye sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların âdet, arkadaşlık, sevgili, evlilik konularında diğer başlıklara göre biraz daha fazla bilgileri olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların gebelik, doğum ve doğum kontrolü konularında yetersiz bilgiye sahip oldukları belirlenmiştir. İstenmeyen sarılma veya öpme durumuna maruz kaldıklarında ne yapacakları konusunda gereken bilgiye sahip olmadıkları veya kendilerini ifade etmede sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Bu durumun zihin engelli bireylerin ihmal ve istismara daha fazla maruz kalmaya neden olacağı tahmin edilebilir. Bu araştırmada en önemli sonuçlardan biri ise zihin engelli bireylerin karşılanamayan cinsel eğitim gereksinimlerinin olduğudur.

Keser, Odabaş ve Elibüyük (2010) “Ana-Babaların Çocuk İstismarı ve İhmal Konusundaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi” adlı çalışmalarında ana-babaların çocuklarına yönelik bir istismar olayı ile karşılaştıklarında ihmal ve istismara karşı uygun olmayan baş etme yöntemleri kullanacaklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan ana-babaların sadece “%36’sı ilgili makamlara başvuracağını, %7.6’sı bu durumu yakınlarıyla paylaşacağını, % 8.9’u kendisinin çözüm bulmaya çalışacağını, % 47.5’i ise olay karşısında uygun olmayan tepkiler (intihar, cinayet vb.)” verebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu çalışmada ayrıca ana-babaların çocuk istismarının ve ihmalinin fiziksel belirtilerini duygusal ve davranışsal belirtilerine göre daha iyi bildikleri belirlenmiştir. Düzenli aralıklarla uygulanan, kapsamlı ve kişilerin eğitim düzeylerine uygun eğitim programları ile ana-babaların çocuk istismarına ve ihmaline yönelik yanlış bilgilerinin değiştirilebileceği düşünülmüş, ebeveynlere verilecek olan eğitimlerde de bu noksanlıklara uygun içerikler oluşturulması önerilmiştir.

Küçük ’ün (2012) zihinsel engelli çocuklar ve ebeveynlerinde istismar ile ilgili farkındalık yaratmak amacıyla yapmış olduğu çalışmasının olduğu görülmektedir. Küçük çalışmasını çocuklara ve ebeveynlerine yönelik olarak iki farklı boyutta yürütmüştür. Bu çalışmada ilk olarak çocuklara cinsel istismardan korunmanın ilk basamağı olarak çocuğun özel vücut bölgelerini bu vücut bölgelerini kimlerin görebileceği ve hangi durumlarda görebileceği öğretilmiştir. Bu çalışmada çocukların yarısından fazlasının (%53.3) “özel vücut bölgelerini” doğru bilseler dahi kelime olarak doğru ifade edemedikleri görülmüştür. Bu çalışma ile ayrıca çocukların özsayıgı geliştirmeleri ile ilgili kavramlar, “hayır” deme, vücudu koruma becerilerini kazanma ve uygun olan ve olmayan dokunmalar arasındaki ayrımı öğrenmeleri de hedeflenmiştir. Bu çalışmanın diğer bir boyutunda ise ebeveynlere istismar ve istismar türleri ile ilgili eğitimler gerçekleştirilmiştir. Eğitim sonunda ebeveynlerin büyük çoğunluğunun engelli ve kendini

ifade etmekte zorlanan çocukların risk altında olduğunu düşünmeleri aynı zamanda konu ile ilgili farkındalık düzeylerinin arttığı görülmüştür. Bu çalışma sonunda öneriler bölümünde risk gurubu içinde olan zihinsel engelli çocukların eğitim konuları içine cinsel istismardan korunma eğitiminin alınması ve bu amaçla eğitim müfredatlarına cinsel istismardan korunma eğitimlerinin eklenmesi ve çocukların cinsel istismardan korunma eğitimlerine ebeveynlerden babaların da katılması ve bu çalışmada olduğu gibi çocuk eğitimleri ile paralel yürütülmesi ifadelerine yer verilmiştir.

Gül Bulut'un 2014 yılında yaptığı bir araştırmada "dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların ihmal ve istismarında ebeveyn ile ilişkili etmenleri" belirlemeye yönelik olarak bir çalışma yürüttüğü görülmüştür. Bu çalışmada DEHB' si olan çocukların ihmal ve istismar yaşantıları, ruhsal bozuklukları, ebeveyn DEHB belirtileri ve ebeveyn çocukluk çağı travma durumu değerlendirilerek kontrol grubuyla karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada DEHB grubunun istismar ve ihmal ile ilgili bulgularının kontrol grubundan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada DEHB grubundaki çocuklar ihmal açısından incelendiğinde, ihmalle, anne eğitiminin sekiz yıldan az olması, kardeşe sahip olma, ailenin ilk çocuğu olmama, annede ağır düzeyde dikkat eksikliği olması ve annede DEHB ile ilişkili özelliklerin ağır düzeyde olması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın bir başka önemli bulgusu ise DEHB ile ilişkili özelliklerin bulunması ve babada ağır düzeyde dikkat eksikliği olmasının ihmalinin duygusal istismarı ve annenin çocukluğunda duygusal istismar, babanın çocukluğunda fiziksel ihmal olmasının da cinsel istismarı arttırdığıdır.

Kaya, Meral, Güler ve Aktaş (2015) "Çocuk İstismarı Açısından Risk Grubunda Olan Psikiyatrik Engelli Çocukların Engelli Sağlık Kurulu Raporlarına Göre Engel Durumları ve Özel Eğitim Hakkı" adlı çalışmada risk altındaki psikiyatrik engele sahip çocukların engel oranları ve sebepleri üzerinde çalışmıştır. 2011 ve 2013 yıllarında yaklaşık 30 aylık sürede düzenlenen 2839 çocuk raporu üzerinde çalışıldı. Çalışmada hastanede incelenen olgularda en sık hafif zihinsel yetersizlik ile ilgili raporların olduğu görüldü. Hastane ye en sık başvurma nedeni ise özel eğitim alabilmek için engelli raporu almak olarak görüldü. Çalışmada engelli çocuğa verilecek özel eğitim hizmetinin istismarda koruyucu bir önlem olduğu ifade edildi. Ailelerin en sık özel eğitim hakkı için hastaneye başvurmaları ise çocuğu bilerek ya da bilmeyerek istismardan koruyacağı şeklinde yorumlanmıştır.

Atbaşı (2016) yaptığı bir çalışmada zihin yetersizliğine sahip çocuğu olan yedi anne ile görüşmüş ve cinsel istismarı önlemeye yönelik annelerin bilgi düzeylerini incelemiştir. Araştırmada araştırmacı tarafından “Standartlaştırılmış Açık Uçlu Görüşme Formu” oluşturulmuş ve bu form veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma annelerle görüşme şeklinde yapılmış nitel bir araştırmadır. Araştırmada “fiziksel teması reddetme, iyi ve kötü dokunmanın öğretimi, etkili iletişim, güven çemberi çalışması ve kandırılmayla başa çıkma teknikleri” konularında beş bölüm üzerinden çalışma yürütülmüştür. Araştırmada katılımcıların bazı başlıklarda bilgi düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Özellikle “izinsiz fiziksel teması reddetme” ve “etkili iletişim” başlıklarında annelerin bilgi düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Bu araştırmada cinsel istismar ile ilgili önleme programları hazırlanırken sadece çocuk temelli değil toplum temelli çalışmaların da hazırlanması ve uygulanması önerilmiştir.

Yıldırım Sarı, Ardahan, Özgüven Tornacı (2016) yaptıkları bir çalışmada ihmal ve istismar ile ilgili 2005- 2015 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde yapılan sistematik derlemeler ele alınmıştır. Çalışmada bazı çalışmaların ihmal ve istismar kavramlarını birlikte ele alırken bazılarında ise ihmalin ve istismarın ayrı ayrı ele alındığı belirtilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmalarda müdahale çalışmalarına göre önleme ve tanılama çalışmalarının daha çok olduğu belirtilmiştir. Bazı çalışmaların ise ilişki belirlemeye yönelik çalışmalar olduğu saptanmıştır. İhmal ve istismarı önleme ile ilgili yapılan çalışmaların; sağlıkçıların, öğretmenlerin, okuldaki personelin, istismar riski olan ergenlerin ve ailelerin eğitimi ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Araştırma sonucunda beden ve zihin yetersizliği olan çocukların risk grubunda olduğu ve bu çocuklara yönelik önleme ve izleme programlarının yapılması önerilmiştir.

Kutlu (2016) “otizmlili bireylere yönelik olarak hazırlanan yabancı kişilerden korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykülerin kullanımına ilişkin sosyal öyküyü yalnız sunma ve video modellerle birlikte sunulmasının” karşılaştırıldığı bir çalışma yürütmüştür. Araştırma 10 – 13 yaş grubunda olan otizm tanısı almış dört çocukla yürütülmüştür. Çalışmada öğrencilere öğretilen davranışlar, “yabancı kişilerin kaçırma girişimlerinden korunma ve kapıyı çalan yabancı kişilerden korunma becerileridir.” Araştırma sonunda öğrencilerin her iki yöntemle de öğrendikleri yabancı kişilerden korunma becerilerinin kalıcı olduğu sonucu dikkat çekicidir. Araştırmanın uygulama sürecinde çocuk kaçırma girişimlerinden korunma becerisiyle ilgili gerçekleştirilen tüm

oturumlar farklı ortamlarda, farklı kişilerle ve farklı zamanlarda yapılmıştır. Yabancı kişilerden korunma becerisiyle ilgili ise gerçekleştirilen tüm oturumlar (yoklama, öğretim ve izleme oturumları) farklı kişilerle ve farklı zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına ve sonuç kısmına bakıldığında bu çalışmada OSB olan bireylere yabancı kişilerden korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykülerin yalnız ve video modelle birlikte sunulmasının etkililiklerinin farklılaşmadığı görülmektedir.

Ülkemizde özel gereksinimli bireylerin istismarı ve ihmaline yönelik olarak Arat Odacı'nın (2018) "yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik hazırladığı video ile model olunarak sunulan cinsel istismardan korunma öğretim programı" çalışmasının olduğu görülmektedir. Yetersizliği olan bireylere yönelik olarak hazırlanan cinsel istismardan korunma öğretim programı video model yöntemi ile öğrencilere sunulmuştur. Bu çalışma kapsamında cinsel istismardan korunma öğretim programında yetersizliği olan öğrencilere yakın çevresini tanıma ve güvенеbileceği kişileri ayırt etme, güvenebileceği kişiler varlığında kendisine dokunabilecek meslek elemanlarını ayırt etme, doğru yanlış dokunuşu ayırt etme ve istismardan kendini koruma beceri basamaklarını içeren 12 madde öğretilmiştir. Çalışmanın son basamağında ise öğrencilere "istismardan kendini koruma" da öğrenciye karşılaşılabileceği istismar durumunda "hayır deme", "ortamdan uzaklaşma" ve "durumu güvendiği bir kişiye anlatma" becerileri öğretilmiştir. Yapılan bu deneysel çalışma ile üç öğrencinin de video ile model ile cinsel istismardan korunma becerisini öğrendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bu öğrenme sürecinde tahmin edileceği üzere öğrenciler arasında farklılıklar göstermiştir.

Yektaoğlu Tomgüshehan' ın (2018) yaptığı bir çalışmada ise bir korunma programı olarak hazırlanan zihin yetersizliği olan öğrencilere cinsel istismara karşı korunma eğitim programının etkililiği incelenmiştir. Araştırmaya KKTC Lefkoşa'da bir özel eğitim merkezine devam eden, zihin yetersizliğine sahip, 14–17 yaşları arasındaki biri yedek olmak üzere 4 kız öğrenci katılmıştır. Bu çalışmada cinsel istismara karşı korunma eğitimi için hazırlanan öğretim programının katılımcı öğrencilerin ölçütü karşılar düzeyde başarı gösterdikleri görülmektedir. Çalışmaya katılan öğrenciler vücut parçalarını tanıma ve işlevlerinin birçoğunu öğrenmişlerdir. Bu çalışmada öğrencilerin eğitim programı çerçevesinde zorlandıkları bölüm "Hisler" bölümü olmuştur. Bu çalışmada 7 oturumluk cinsel eğitim programı hazırlanmış ve süreç ileri zincirleme yöntemine göre uygulanmıştır. 7 oturumluk eğitim programı konu içeriği yönünden

genelden özele, basitten karmaşığa doğru düzenlenmiş ve çalışmada öğretilmesi gereken birinci temel beceri öğretimi bitmeden diğer becerilere geçilmemiştir.

Bulut ve Karaman (2018) yaptıkları bir çalışmada engelli bireylerin istismarı konusunu ele almışlardır. Çalışmada 2005-2015 yılları arasındaki 10 yıllık süreçte en çok satan gazeteler de engelli bireylerin istismarı konusu taranmıştır. İstismar ile ilgili literatürden yararlanılarak yordayıcı 13 soru (istismarcı, istismar türü, istismarın olduğu yer ve olduğu bağlam konularında) oluşturulmuştur. Araştırmada engelli bireylerin yaşadığı istismar vakaları kronolojik bir şekilde sıralanmıştır. Araştırmada toplam 286 vakaya ulaşılmıştır. Bu vakalarda istismarcının tek kişi olduğu vakaların yanında istismarcının birden fazla kişi olduğu vakalar da oldukça fazladır. İstismarcıların yarısı tanıdık kişi iken diğer yarısı yabancı kişidir. Vakaların büyük çoğunluğunda istismarcı erkektir. İstismar çoğu vakada bir kez uygulanmıştır. İstismarı çoğunlukla çocuk kendi bildirmiştir. İstismar bazı vakalarda mahkemeye taşınma ile, bazı vakalarda ölümle sonuçlanmıştır.

Zerey (2019) “Yetersizlikten Etkilenmiş ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Cinsel İstismardan Korunmaları Hakkında Anne Görüşlerinin İncelenmesi” adlı çalışmada yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip 23 anne ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip 10 anne toplam 33 anne aile çalışmıştır. Bu çalışma yarı yapılandırılmış görüşme şeklinde yapılmış nitel bir çalışmadır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre araştırmaya katılan annelerin yarısından fazlası çocuğun özel bölgelerinin terminolojisini bilirken azımsanmayacak bir kısmı ise bu bilgiye sahip değildir. Araştırmaya katılan yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan annelerin bu konudaki görüşlerinin benzer olduğu görülmektedir. Bu çalışmada “erkek çocuğu olan annelerin çocuklarının özel bölgelerini doğru terminoloji ile bildiğini ifade ederken, kız çocuğu olan annelerin hepsi çocuklarının özellikle kadın cinsel organını yanlış bir terminoloji ile bildiklerini söylemiştir” bulgusu dikkat çekicidir. Bu araştırmanın diğer bir dikkat çekici bulgusu ise annelerin görüşlerine göre yetersizliğe sahip bireylerin cinsel istismardan korunma becerileri sergileme konusunda normal gelişim gösteren akranlarına göre sınırlılıklar yaşadığı bulgusudur.

Çalışkan (2019) “Okul Öncesi Dönemde Çalışan Öğretmenlerin Mahremiyet Eğitimi Konusunda Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi” çalışmasında 25 okul öncesi öğretmen ile çalışmıştır. Bu araştırma okul öncesi öğretmenlerinin mahremiyet eğitimi

ile ilgili bilgi düzeylerini incelemek için yarı yapılandırılmış görüşme şeklinde yapılmış nitel bir araştırmadır. Bu araştırmaya katılan öğretmenler mahremiyet eğitiminin aile ve öğretmen tarafından işbirliği ile verilmesi konusunda benzer görüşler bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenler özel gereksinimi olan çocukların normal gereksinimli çocuklara göre daha fazla risk altında olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılan öğretmenler mahremiyet eğitiminin okul öncesi dönemde küçük yaşlarda verilmesi konusunda da benzer görüşler bildirmişlerdir. Bu araştırmada öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen bulgulara göre okul öncesi öğretmenlerinin mahremiyet konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir.

Toydemir (2019) “Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Çocuk İhmal ve İstismarına İlişkin Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi” adlı çalışmada özel gereksinimli çocuklarla çalışan öğretmenlerin ihmal ve istismar farkındalıklarını ele almıştır. Araştırma Konya’da özel eğitim kurumlarında çalışan 31 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma nitel bir araştırma olup görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenler kendilerini duyarlı olarak nitelemişler. Araştırmada öğretmenlerin ihmal ve istismar ile ilgili bilgi eksikliklerinin olduğu, okulda bu çalışmaların yeterli olmadığı katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

2.3.6.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Warzak ile Page 1990 yılında yaptıkları bir çalışmada gelişimsel yetersizliğe sahip ergenlik döneminde olan iki öğrenciye “hayır deme” becerisini öğretme ile ilgili bir çalışma yürütmüşlerdir. Bu çalışmada gelişim faktörleri, sosyal normlar, aile ve akran baskısının da ergenlerin cinsel istismarına karşı mücadelede önemli olduğu belirtilmiştir. Değerlendirme ve eğitim için rol oynama yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma sonunda gelişimsel yetersizliğe sahip iki öğrencide de eğitimin etkili olduğu ve izleme süreci dâhilinde olan 1 yıllık sürede de reddetme becerisinin öğrenildiği ve kalıcı hale geldiği saptanmıştır.

Alanyazın incelendiğinde Katoda’nın (1993) Tokyo ve Stockholm’ da yürüttüğü bir çalışmada ebeveynlerin ve öğretmenlerin zihinsel engelli gençlerin sağlık ve cinsiyet eğitimine yönelik tutumları ile ilgili yapmış olduğu bir çalışma mevcuttur. Bu çalışma iki farklı yerde yürütülmüş ve sonuçları karşılaştırılmıştır. Çalışma da okulda cinsel eğitim ile ilgili hangi konular öğretilmeli sorusuna genel olarak sağlık, insan vücudu; hijyen; büyümek; cinsiyet ve kişilerarası ilişkiler; ve ahlaki / sosyal tutum yanıtları verilmiştir.

Stockholm'de ebeveynler okulda öğretilecek en önemli alanların genel olarak sağlık (% 39), cinsiyet ve kişilerarası ilişkiler (% 39), büyümek (% 12) ve hijyen (% 2) olduğunu düşünüyor. Tokyo'da ebeveynler en önemli alanların cinsiyet ve kişilerarası bağımlılık (% 38), ahlaki / sosyal tutum (% 11), insan vücudu (% 3), hijyen (% 2) ve büyümek (% 1) olduğunu düşünüyordu. Tokyo'da ebeveynler daha çok kızlarıyla Stockholm'de HIV / AIDS ile ilgili hayati önem taşıyan bilgiler bile daha fazla ebeveyn ve öğretmen tarafından konuşuldu. Sosyo-kültürel etkiler ülkeden ülkeye değişmektedir. Sağlık ve cinsiyet ile ilgili konularda kültürel ifadeler de ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar kültürlerarası çalışmalar yürütürken yöntemsel zorluklara yol açmaktadır.

Miltenberger ve arkadaşlarının 1999 yılında yaptığı bir çalışmada zihin engelli kadınlar için cinsel istismarı önleme becerilerinin eğitimi ve genelmesi ile ilgili hedef davranışlar çalışılmıştır. Çalışmaya zekâ geriliği olan beş kadın katılmıştır. Programda 10 eğitim oturumundan oluşmaktadır. Çalışmaya katılan katılımcılar soruları cevaplamak, değerlendirme ve eğitim oturumlarına katılmak için yeterli sözlü becerilere sahiptiler, ancak hiçbiri cinsel istismarın önlenmesi konusunda önceden eğitim almamışlardı. Bu programda (a) istenen davranışa katılmamak veya uymamak (b) “hayır” demek veya sözlü olarak reddetmek (c) ortamı terk etmek veya istismarcıya gitmesini söylemek; (d) olayı birine bildirmek ile ilgili becerilerin kazandırılması hedeflenmiştir. Bu araştırmanın sonuçları, 10 haftalık davranış becerileri eğitimi programının cinsel istismarı önleme becerilerinin kazanılmasıyla sonuçlandığını ancak becerilerin yerinde değerlendirmelerde tamamen genellenmediğini göstermektedir.

Cinsel İstismarı önleme programlarına ilişkin Sanderson (2004) bir çalışmada çocuk odaklı cinsel istismarı önleme programları ile ilgili bir çalışma yürütmüş ve bu programların bazı içerik ve özelliklerinin olması gerektiği ile ilgili bilgiler sunmuştur. Araştırmada çocuk odaklı istismarı önleme programlarının toplulukta, ebeveynlerde, öğretmenlerde veya bunların birleşiminde uygulandığını, ancak bunların çoğunun okul ortamında doğrudan çocuklara yönelik olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmada genelde çocuklar için cinsel istismarı önleme programları genellikle üç şeye odaklandığı belirtilmiştir. 1. Cinsel istismarı tanımlama 2. Reddetme ve Hayır deme becerisi öğretimi 3. Ebeveyn, bakıcı veya başka bir yetişkine durumu bildirme. Bu çalışmada etkili programların bazı özelliklere sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu özellikler aktif katılım, açık eğitim, grup eğitimleri, tekrarlanabilir ve uzun vadeli kalıcı eğitimler,

materyal kullanımı, hazırlanan programın okul ile işbirliği içinde yürütülmesi ve özellikle ebeveyn katılımıdır. Ayrıca programlarda yalnızca yabancı kişiye karşı değil tanıdık kişiye karşıda çocukların reddetme becerilerine sahip olmaları gerektiği ve programların bu yönde düzenlenmesi vurgulanmıştır.

Clatos ve Asare 2016 yılında engelli çocukların ebeveynlerine yönelik cinsel eğitim ile ilgili bir müdahale programının etkililiğine ilişkin bir pilot eğitim çalışması yürütmüştür. Bu çalışma 10 ila 25 yaşları arasında çocuğa sahip 15 ebeveyn den oluşan bir örneklem ile yürütülmüştür. Katılımcılar çeşitli eğitim ve medeni geçmişe sahiptir. Bunun yanı sıra katılımcılar çeşitli engel tanıları olan çocukları olan kişilerdir. Bu çalışmada her konu bir PowerPoint sunumunda ayrı ayrı sunulmuş ve her konu sunumu bir dizüstü bilgisayarda basılı bir kopyada da incelenmiştir. Çalışmada cinsiyet tanımı, çocuklar ve gençler arasında engellilik ve cinsellik ve engellilikle ilgili efsaneler, ebeveynlerin çocuklarıyla cinsellik eğitimi ve engelli çocukları ile cinsellik hakkında nasıl ve ne zaman konuşmaya başlayacakları hakkında bilgilendirme yer almıştır. Müdahalenin sonunda, katılımcıların cinsellik eğitimine yönelik tutumları değişmiş ve bu konudaki bilgi düzeylerinin arttığı belirlenmiştir. Ailelerin bu konudaki farkındalıklarının artması çocukları ile ilgili çalışmalarının da yönünü değiştirecek ve istismar ve ihmale karşıda bir önleme boyutu oluşacaktır.

Rudolph ve Zimmer-Gembeck (2018), çocuk cinsel istismarını önlemek için ebeveynlerin görüşlerini aldıkları nitel bir araştırma yürütmüşlerdir. Bu araştırmaya katılan ailelerden bazıları cinsel istismara yönelik çocuklarına eğitim vermenin gerekli olduğunu ifade ederken bazı ebeveynler ise bu konu ile ilgili konuşmanın çocuğun kafasını karıştırabileceğini söylemiştir. Bu araştırmada ailelerin koruyucu rolü üzerinde durulmuş ve ilgili-özenli ebeveynlerin, çocukları için güvenli bir ortam yaratabileceği belirtilmiştir. Ebeveynlerin, çocuklarını dikkatli izleme becerisine sahip olduklarında olası riskleri daha çabuk fark edecekleri ve çocuğu istismardan koruyabilecekleri ifade edilmiştir. Ailelere çocukları ile ilgili riskleri nasıl fark edebilecekleri ve çocuklarıyla bu konuda nasıl güçlü bir iletişim kurabilecekleri ile ilgili destek verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Yapılan araştırmalar gözden geçirildiğinde özel gereksinimi olan çocuklara yönelik istismarın önlenmesi ve ortaya çıkarılması için engelli bireyin hem çevresindekilere, ailesine, bakım verenlere hem de okul içindeki diğer kişilere gerekli

eğitimlerin ve bilgilerin verilmesi oldukça 6nemlidir. Bu eğitimlerin yanında 6zel gereksinimli olan 6ocuklara y6nelik olan istismar ile ilgili akademik 6alışmaların ve bildirilerin sayılarının arttırılarak istismar konusunda 6nemli bir risk grubunu oluşturan 6zel gereksinimli olan 6ocuklar konusunda farkındalık kazandırılabilir.

BÖLÜM 3

3 YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın katılımcıları, araştırmada kullanılacak veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının araştırmada yürütülmesi bölümleri yer almaktadır.

3.1 Araştırmanın Modeli

Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere sunulacak ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin ihmal ve istismara yönelik bilgi düzeylerine etkisinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada karma (mixed) yöntem kullanılmıştır. Bu tür bir araştırmada araştırmacı hem nitel hem de nicel veri kullanır. Örneğin: Araştırmacı çalışmasında önce deneysel bir çalışma yapar daha sonra araştırma katılımcılarına araştırmayı nasıl algıladıkları ile ilgili bir görüşme yapar ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılır. Nitel ve nicel veri toplama birbiri ile aynı anda ya da birbirini takip edecek şekilde yapılabilir (Balcı, 2018). Bu araştırmada nicel veri toplanırken 2X2'lik karışık deneysel desen kullanılmıştır. Karasar (2016) tarafından bu desenin tanımlanmasına yönelik oluşturulan tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3. 1 Araştırmanın deseni

Grup	Atama	Ölçüm	İşlem	Ölçüm	Ölçüm
G ₁	R	O _{1.1}	X	O _{1.2}	O _{1.3}
G ₂	R	O _{2.1}		O _{2.2}	

G₁: Özel gereksinimli çocuğu olan, ihmal ve istismardan korunma aile eğitimi verilen deney grubunu ifade eder.

G₂: Özel gereksinimli çocuğu olan, ihmal ve istismardan korunma aile eğitimi verilmeyen kontrol grubunu ifade eder.

R: Grupların yansız atama ile oluşturulduğunu ifade eder.

O_{1.1}: Deney grubuna uygulanan ön test ölçümlerini ifade eder.

O_{2.1}: Kontrol grubuna uygulanan ön test ölçümlerini ifade eder.

O_{1.2}: Deney grubuna uygulanan son test ölçümlerini ifade eder.

O_{2.2}: Kontrol grubuna uygulanan son test ölçümlerini ifade eder.

O_{1.3}: Deney grubuna uygulanan kalıcılık testi ölçümlerini ifade eder.

X: Sadece deney grubuna uygulanan bağımsız değişkeni (Özel Gereksinimli Çocuğu Olan, İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitimi) ifade eder.

Bu araştırmada *bağımlı değişken* “özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin ihmal ve istismara yönelik bilgi düzeyleri” *bağımsız değişken* ise “ özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere sunulacak ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programı” dır. Ön test-son test kontrol gruplu deneysel modelde bağımsız değişkenin etkisi olmadan ön testin hem deney hem de kontrol grubuna uygulanması iki gruptaki benzerlik ve farklılıkları bilinmesine ve devamında “X” uygulandıktan sonra her iki gruba son testin uygulanması ön test ve son testin karşılaştırılabilmesine ve yorumlanabilmesine olanak tanır (Karasar, 2016). Bu araştırmada katılımcılara ön test ve son test olarak “Anababa Bilgi Anketi” ve “Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği” uygulanmıştır. Hem kontrol grubu hem de deney grubu katılımcılarına aynı ön test ve son testler uygulanmıştır. Ek olarak deney grubuna eğitimden üç hafta sonra tekrar her iki ölçme aracıda uygulanmıştır. Araştırmada ayrıca eğitim alan deney grubuna eğitimden sonra dört sorudan oluşan bir görüşme formu da uygulanmıştır.

3.2 Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırma İzmir ili Aliğa ilçesinde özel gereksinimli çocuğa sahip 40 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılacak ailelere ulaşmada Aliğa ilçesinde eğitim veren Aliğa Yaşam Özel Eğitim ve Rehabilitasyon merkezinden destek alınmıştır. Çalışmaya özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerden anne, baba, aile üyesi veya çocuğunun bakımından sorumlu kişiler katılmıştır. Çalışmaya katılan aileler seçkisiz bir şekilde deney ve kontrol gruplarına atanmışlardır. Araştırmada katılımcılar gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Araştırmada deney grubu için 20 katılımcı, kontrol grubu için 20 katılımcı toplamda 40 katılımcı belirlenmiştir. 40 katılımcı belirlendikten sonra isimleri listelenmiş kura çekilerek deney ve kontrol grubuna atanmışlardır.

Tablo 3. 2 Çalışma grubu demografik bilgileri

Demografik Bilgi	Yanıtlar	Deney Grubu		Kontrol Grubu	
		Frekans(n)	Yüzde(%)	Frekans(n)	Yüzde(%)
Formu Dolduran Kişi	Anne	18	90,0	19	95,0
	Baba	1	5,0	1	5,0
	Diğer	1	5,0	0	0
	Toplam	20	100,0	20	100,0
Yaş	20-30	2	10,0	8	40,0
	31-40	9	45,0	8	40,0
	41-50	6	30,0	4	20,0
	51 ve +	3	15,0	0	0
	Toplam	20	100,0	20	100,0
Medeni Durum	Evli	20	100,0	19	95,0
	Bekâr	0	0	1	5,0
	Toplam	20	100,0	20	100,0
Eğitim Durumu	İlköğretim	10	50,0	6	30,0
	Ortaöğretim	6	30,0	12	60,0
	Üniversite	4	20,0	2	10,0
	Toplam	20	100,0	20	100,0

Tablo 3. 2 incelendiğinde deney grubunda yer alan katılımcılardan 18 (%90)'inin anne, bir katılımcının baba ve bir katılımcının ise çocuğun bakımından sorumlu kişi olduğu, kontrol grubuna bakıldığında ise katılımcıların 19 (%95)'unun anne, bir katılımcının baba olduğu görülmektedir. Katılımcılar yaş değişkenine göre incelendiğinde, deney grubunda olanlardan iki katılımcının 20-30 yaş aralığında (%10), dokuz katılımcının 31-40 yaş aralığında (%45), altı katılımcının 41-50 yaş aralığında (%30), üç katılımcının (%15) ise 50 ve üzeri yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcılar yaş değişkenine göre incelendiğinde, kontrol grubunda olanlardan sekiz katılımcının 20-30 yaş aralığında (%40), sekiz katılımcının 31-40 yaş aralığında (%40), dört katılımcının ise 41-50 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğunun 40 yaş altında olduğu belirlenmiştir. Medeni durum değişkenine bakıldığında deney grubunda olan katılımcıların tamamı evli iken kontrol grubunda olan katılımcıların 19 (%95)'u evlidir. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında deney grubunda olanların 10 (%50)'ü ilköğretim, altısı (%30) ortaöğretim, dördü (%20) ise üniversite mezunudur. Kontrol grubunda olanların eğitim durumuna bakıldığında altısı (%30) ilköğretim, 12 (%60)'si ortaöğretim ve ikisi (%10) ise üniversite mezunudur.

Tablo 3. 3 Çalışma grubu demografik bilgileri devamı

Demografik Bilgi	Yanıtlar	Deney Grubu		Kontrol Grubu	
		Frekans(n)	Yüzde(%)	Frekans(n)	Yüzde(%)
İş Durumu	Çalışıyorum	3	15,0	1	5,0
	Çalışmıyorum	16	80,0	19	5,0
	Emekliyim	1	5,0	0	0
	Toplam	20	100,0	20	100,0
Ailenin Gelir Düzeyi	0-2000	0	0	0	0
	2000-4000	11	55,0	5	25,0
	4000-6000	5	25,0	12	60,0
	6000-8000	1	5,0	2	10,0
	8000- +	3	15,0	1	5,0
	Toplam	20	100,0	20	100,0
Kaç Çocuğunuz Var?	1	4	20,0	5	25,0
	2-4	16	80,0	15	70,0
	Toplam	20	100,0	20	100,0
Çocuğunuzun Engel Türü	Zihin Yetersizliği	1	5,0	3	15,0
	İşitme Yetersizliği	1	5,0	0	0
	Görme Yetersizliği	1	5,0	0	0
	Otizm	8	40,0	13	65,0
	Özel Öğrenme Güçlüğü	1	5,0	0	0
	Down Sendromu	2	10,0	0	0
	DEHB	3	15,0	1	5,0
	Dil Konuşma Güçlüğü	2	10,0	3	15,0
	Diğer	1	5,0	0	0
	Toplam	20	100,0	20	100,0
	Daha Önce İhmal ve İstismar ile İlgili Bir Eğitim Aldınız mı?	Evet	1	5,0	1
Hayır		19	95,0	19	95,0
Toplam		20	100,0	20	100,0

Tablo 3. 3 incelendiğinde katılımcılardan deney grubunda olanların üçünün (% 15) bir işte çalıştığı, 16 (%80)'sının ise çalışmadığı ve birinin emekli olduğu görülmüştür. Kontrol grubunda olanlardan ise bir katılımcının çalıştığı ve diğer 19 katılımcının çalışmadığı görülmektedir. Ailenin gelir düzeyi değişkenine bakıldığında deney grubunda olanların 11 (%55)'inin 2000-4000 aralığında, beşinin (%25) 4000-6000 aralığında, birinin (%5) 6000-8000 aralığında, üçünün (%15) ise 8000 ve üzeri gelir aralığında olduğu, kontrol grubunda olanların beşinin (%25) 2000-4000 aralığında, 12 (%60)'sinin 4000-6000 aralığında, ikisinin (%10) 6000-8000 aralığında, birinin (%5) ise 8000 ve üzeri gelir aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların kaç çocuk sahibi olduğuna bakıldığında ise deney grubunda olanların dördünün (%20) 1 çocuk sahibi olduğu, 16 (%80)'sının 2-4 çocuğa sahip olduğu, kontrol grubunda olanların ise beşinin (%25) 1 çocuğa, 15 (%75)'inin 2-4 çocuğa sahip olduğu görülmektedir. Ailelerin sahip

olduğu özel gereksinimli çocukların engel türü değişkenine bakıldığında hem deney (n8) hem de kontrol grubunda (n13) en çok otizm engel türü olduğu görülmüştür. Katılımcılara daha önce ihmal ve istismar ile ilgili bir eğitim alıp almadıkları sorulduğunda her iki grupta da sadece bir katılımcının bu konu ile ilgili eğitim aldığı alınan eğitimin ise sadece cinsel istismara yönelik olduğu bildirilmiştir.

3.3.2 Veri Toplama Araçları

Yapılan araştırmada veri toplamak için çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili var olan ölçme araçları literatürde taranmış ve eğitim programının içeriğine uygun olacağı, eğitimin etkililiğini iyi ölçebileceği düşünülerek araştırmanın amacına hizmet etmek üzere Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi (ABA), Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmada eğitim alan deney grubuna eğitim sonunda eğitim ile ilgili görüşlerini ölçmek için dört soruluk bir görüşme formu da uygulanmıştır. Araştırmada ayrıca her eğitim oturumu sonunda araştırmacı tarafından hazırlanan oturum özet formları yine araştırmacı tarafından doldurularak eğitim oturumları ve eğitim süreci ile ilgili veriler özet formlarında toplanmıştır (EK1).

3.3.1 Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi (ABA):

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarından olan Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi, Ateşoğlu (2018) tarafından bir anababa eğitim programının değerlendirilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde 32 madde yer almaktadır. Anketin ilk bölümünde yer alan 32 madde için “0(Hiç Katılmıyorum), 1(Katılmıyorum), 2(Katılıyorum), 3(Tamamen Katılıyorum)” 4’lü likert tip kullanılmıştır. Anketin ikinci bölümü ise 31 maddeden oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümünde ilk bölümden farklı olarak 31 madde için “0(Doğru), 1(Yanlış), 2(Bilmiyorum)” 3’lü likert tipi kullanılmıştır. Anket toplamda birinci bölüm 32 madde, ikinci bölüm 31 madde olmak üzere 63 maddeden oluşmaktadır. Ankette ayrıca; “anketi dolduran kişi (anne, baba, diğer), yaş, medeni durum, en son bitirdiğiniz okul, eşinizin en son bitirdiği okul, çalışma durumunuz, kaç çocuğunuz var, çocuklarınızın yaşları, çocuğunuzun engel türü” sorularına demografik bilgiler bölümünde yer verilmiştir. Çalışmaya katılan katılımcıların anketi doldurma süreleri yaklaşık 20-25 dakika sürmüştür. Ankette araştırma amaçlarına hizmet edecek çocuk ihmali, ihmal türleri, çocuk istismarı, çocuk istismarı türleri, çocuk ihmal ve istismar göstergeleri, çocuk ihmal

ve istismarında risk faktörleri, çocuk ihmal ve istismarının çocuk üzerindeki etkileri, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi konularında maddeler yer almaktadır.

Tablo 3. 4 Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi maddeleeri

ABA 1		ABA2	
Konu	Madde Numarası	Konu	Madde Numarası
Genel Bilgiler	6. , 12. , 18. , 19. , 22. , 25.	Genel Bilgiler	11. , 17. , 18. , 19. , 21. , 23. , 24. , 25. , 26. , 28. , 29.
İhmal	2. , 3. , 4.	İhmal	2. , 4. , 6. , 12. , 16.
İstismar	16. , 20. , 24. , 26. , 27. , 32.	İstismar	8. , 10. , 30.
Fiziksel İstismar	1. , 29.	Fiziksel İstismar	5. , 27.
Duygusal İstismar	5. , 7. , 8.	Duygusal İstismar	
Cinsel İstismar	9. , 10. , 11. , 13. , 14. , 15. , 17. , 21. , 23. , 28. , 30. , 31.	Cinsel İstismar	1. , 3. , 7. , 9. , 13. , 14. , 15. , 20. , 22. , 2. , 31.

3.3.2 Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ):

Araştırmada kullanılan ikinci veri toplama aracı olan Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği Ünal (2017) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte toplamda 45 madde yer almaktadır. Veri toplama aracı olarak kullanılan ölçekte “0(Kesinlikle Katılmıyorum), 1(Katılmıyorum), 2(Kararsızım), 3(Katılıyorum), 4(Kesinlikle Katılıyorum)” şeklinde 5’li likert tipi kullanılmıştır.

Tablo 3. 5 Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği maddeleri

EFİÇÖ	
Konu	Madde Numarası
Genel Bilgiler	1. , 2. , 3. , 4. , 17. , 18. , 22. , 27. , 34. , 35. , 41. , 43.
İhmal	12. , 16. , 30. , 39.
Fiziksel İstismar	9. , 13. , 20. , 29. , 36. , 42.
Duygusal İstismar	7. , 10. , 14. , 19. , 21. , 23. , 24. , 25. , 26. , 28. , 31. , 32. , 37. , 40. , 45.
Cinsel İstismar	5. , 6. , 8. , 11. , 15. , 33. , 38. , 44.

Ölçekte ayrıca “formu dolduran kişi (anne, baba, diğer), yaş, eğitim durumu, ailenin gelir düzeyi, iş durumu, bakımında birincil görevi üstlendiğiniz özel gereksinimli çocuğunuz var mı, çocuğunuzun engel türü, daha önce ihmal ve istismar ile ilgili bir eğitim aldınız mı” gibi demografik bilgilere ilişkin sorulara yer verilmiştir. Çalışmaya katılan katılımcıların anketi doldurma süreleri yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür. Ölçekte araştırma amacına hizmet edecek “çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili genel bilgiler,

istismar türleri, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve istismarcı profili, ihmal farkındalığı” konularında maddeler yer almaktadır.

Ölçeği oluşturan araştırmacı tarafından madde analizi ve güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. 12 maddeden oluşan genel bilgiler alt ölçeğinin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0,656, dört maddeden oluşan ihmal alt ölçeğinin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0,904, altı maddeden oluşan fiziksel istismar alt ölçeğinin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0,797, 15 maddeden oluşan duygusal istismar alt ölçeğinin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0,856, sekiz maddeden oluşan cinsel istismar alt ölçeğinin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0,797 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan toplam 45 maddenin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise 0,814 olarak belirlenmiştir. Cronbach Alpha Katsayısı değeri yorumlarına göre genel bilgiler, fiziksel istismar ve cinsel istismar alt ölçeklerinin oldukça güvenilir ($0,60 \leq \alpha < 0,80$), ihmal, duygusal istismar alt ölçeklerinin ise yüksek derecede güvenilir ($0,80 \leq \alpha < 1,00$) olduğu görülmüştür (Ünal H. , 2017).

3.3.3 Eğitim Sonunda Deney Grubuna Uygulanan Görüşme Formu

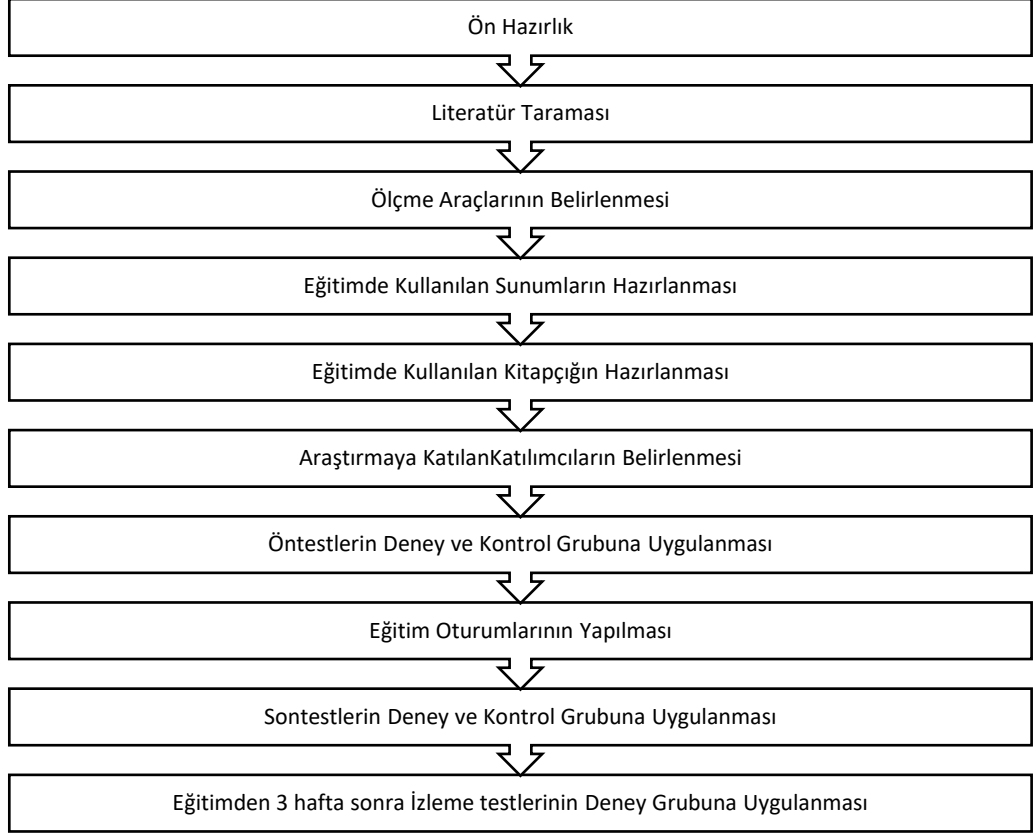
Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerden araştırmaya katılan deney grubu katılımcılarına ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programından sonra ailelerin eğitim ile ilgili görüşlerini almak için dört soruluk bir görüşme formu uygulanmıştır. Bu görüşme formu soruları hazırlanırken teorik alan incelemesi yapılmış ve örnekler sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular ile ilgili uzman görüşü alınarak Tablo 3. 6’da belirtilen sorulara karar verilmiştir. Bu görüşme formu kontrol grubu katılımcılarına uygulanmamıştır. Yapılan eğitimden sonra ailelere görüşme formları dağıtılmış ve yazılı olarak cevaplamaları istenmiştir. Görüşme formları doldurulurken araştırmacı katılımcıları etkilememek adına eğitim yerinin dışında beklemiştir. Görüşme formları katılımcılar tarafından doldurulduktan sonra bir katılımcı formları toplamış ve araştırmacıya teslim etmiştir. Görüşme formları her soruya verilen yanıtlar kendi içinde gruplandıktan sonra betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Eğitim sonrası deney grubuna uygulanan aile görüşme formu sorularına Tablo 3.6’ da yer verilmiştir.

Tablo 3. 6 Aile Görüşme Formu soruları

1.Bu eğitimin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?
2.Özel gereksinimli çocuklarda ihmal ve istismara ilişkin aldığınız aile eğitiminin çocuğunuza yaklaşımınız konusunda ne gibi etkileri olacağını düşünüyorsunuz. Açıklar mısınız?
3.Bu eğitimde eksik bırakılan veya açık ve anlaşılır sunulmayan konular var mıydı? Açıklar mısınız?
4.Bu eğitimi siz yürütüyor olsaydınız ihmal ve istismar ile ilgili başka hangi alt başlıklara yer verirdiniz?

3.4 Verilerin Toplanması

Veri toplama süreci İzmir ilinde Aliğa ilçesinde deney grubundan 20 katılımcı, kontrol grubundan 20 katılımcı olmak üzere toplam 40 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama süreci; ön hazırlık, literatür taraması, ölçme araçlarının belirlenmesi, eğitimde kullanılacak sunumların hazırlanması, eğitimde kullanılacak kitapçığın hazırlanması, araştırmaya katılacak katılımcıların belirlenmesi, ön testlerin deney ve kontrol grubuna uygulanması, eğitim oturumlarının deney grubu ile yapılması, son testlerin deney ve kontrol grubuna uygulanması ve eğitimden üç hafta sonra deney grubuna izleme ölçme araçlarının uygulanması aşamalarından oluşmaktadır. Bu bölümde veri toplama süreci aşamaları detaylandırılacaktır.

Şekil 3. 1 Veri toplama süreci

Şekil 3. 1’ de belirtildiği üzere veri toplama sürecinin ilk aşaması *ön hazırlık* aşamasıdır. Ön hazırlık aşamasında çocuk ihmal ve istismarı konusunda özel gereksinimli çocuğa sahip aileler ile konunun hangi boyutlarında çalışma yapılacağı ile ilgili araştırma yapılmış ve ihmal ve istismar terimlerinin ikisine de yer verilmesine karar verilmiştir. Araştırmada “ihmal, istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar ve cinsel istismar” başlıklarının kullanılması ve oturumların buna göre düzenlenmesinin ailelerin konu ile ilgili bilgi ve farkındalık düzeylerini arttıracacağı düşünülerek eğitim programı için bu ana başlıklar belirlenmiştir.

3.4.1 Eğitim Programının Hazırlanması

Veri toplama sürecinde ön hazırlık aşaması tamamlandıktan ve konu ana başlıkları belirlendikten sonra *literatürde* ihmal ve istismar ile ilgili yapılmış aile eğitim programları taranmıştır. Yapılan alanyazın taramasında normal gelişim gösteren çocuklar ve ailelerine yönelik uygulanan ihmal ve istismar eğitim programları ve özel gereksinimli birey ailelerine uygulanan ihmal ve istismar eğitim programları ayrı ayrı taranmış ve incelenmiştir. Yapılan literatür taramasında Küçük (2012)’ ün hafif zihinsel engelli çocuklara ve ailelerine yapmış olduğu istismar farkındalık eğitimi (Küçük, 2012), Clatos

ve Asare(2016)'nin Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerine yönelik cinsel eğitim ile ilgili bir müdahale programı (Clatos & Asare, 2016), Ateşoğlu(2018)'nin ilkökul çocuklarına yönelik ihmal ve istismarı önleme anababa eğitim programı (Ateşoğlu, 2018), Adalı(2007)'nin 10-12 Yaş Grubu Çocuk İstismarı ile ilgili ebeveyn ve çocuk bilgilendirme çalışması olduğu görülmüş ve eğitim programı hazırlanırken literatürde yer alan aile eğitim çalışmaları dikkate alınmıştır.

3.4.1.1 Eğitimde kullanılan sunumların hazırlanması

Eğitimde kullanılacak sunumların hazırlanması aşamasında karar verilen beş ana başlık üzerinden PowerPoint sunuları hazırlanmıştır. Oturum sonunda ailelerde hedeflenen kazanımlar üzerinden alt başlıklar belirlenmiş ve sunular buna göre düzenlenmiştir. Eğitim oturumları için ihmal, istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar başlıkları altında 5 farklı PowerPoint sunusu hazırlanmıştır. Sunular; ihmal ve istismarın ne olduğu, ihmal ve istismar kavramları arasındaki ayrımın nasıl yapıldığı, ihmal, istismar ve istismar türlerinin göstergeleri, çocuk üzerindeki etkileri, ihmal ve istismarı yaşayan çocukla nasıl iletişim kurulacağı, ihmal ve istismarın nasıl önlenebileceği ile ilgili kazanımlar doğrultusunda 15-30 slayttan oluşmaktadır. Her sununun sonuna o oturumda çalışılan konu ile ilgili bir etkinlik konulmuştur. Bu etkinlikler; verilen cümlelerden ihmal mi istismar mı ayrımı yapma, verilen cümlelerden ve görsellerden istismarın ve ihmalin hangi türü olduğunu anlama, farklı istismar senaryoları okuma ve analiz etme, toplum içinde ihmal ve istismar ile ilgili doğru bilinen bazı yanlışlar ile ilgili verilen cümleler üzerine doğru/yanlış etkinliği şeklindedir. Her eğitim oturumu için bir adet sunu hazırlanmış ve sunun sonuna oturum ile ilgili bir etkinlik konulmuştur. Sununun göz yormayacak, akıcı ve görsel destekli olmasına dikkat edilmiştir. Sunuda kullanılan görsellerin bir kısmı araştırmacı tarafından bir bilgisayar programında hazırlanmıştır.

3.4.1.2 Eğitimde Kullanılan Kitapçığın Hazırlanması:

Bu aşamada aile eğitim programında hedeflenen kazanımlarının kalıcılığını destekleyeceği düşünülerek ve aile eğitim oturumlarında yapılan etkinliklerde materyal olarak kullanılabilmesi düşünülerek bir ihmal ve istismar aile eğitim kitapçığı hazırlanmıştır. Hazırlanan aile eğitim kitapçığının içeriği hazırlanan aile eğitimi sunuları ile tamamen aynıdır. Aile eğitimi kitapçığı eğitim oturumlarının başında ailelere dağıtılarak her katılımcının kitapçığı edindiğinden emin olunmuştur. Aile eğitim kitapçığı

“A5” boyutunda, kapak ve son sayfa dâhil olmak üzere toplam 31 sayfadan oluşmaktadır. Aile eğitim kitapçıklarının ailelerde eğitim sonrası eğitim içeriklerini tekrar edebilecekleri bir kaynak olabileceği düşünülmüştür. Eğitim sunumları ve eğitim kitapçığı hazırlandıktan sonra uzman görüşü alınarak eğitimde kullanılmasına karar verilmiştir.

3.4.2 Eğitim Programının Uygulanması

3.4.2.1 Ön testlerin Deney ve Kontrol Grubuna Uygulanması: Ön testler deney grubuna 1. Eğitim oturumuna başlamadan hemen önce eğitimin yapıldığı “Junior Çocuk Merkezinde” uygulanmıştır. Ön testler uygulanırken araştırmacı katılımcılara rehberlik etmiş ve ölçme araçlarının doldurulması ile ilgili soruları yanıtlamıştır. Deney grubunda 1 katılımcı görmede yetersizlik yaşadığından dolayı araştırmacı soruları bizzat kendi okuyarak katılımcının soruları cevaplaması için destek olmuştur. Kontrol grubuna ön testler deney grubu ile paralel zamanlarda rehabilitasyon merkezinde uygulanmıştır. Araştırmacı ön testleri teslim alırken yanıtlanmamış madde olmamasına özen göstermiştir. Ön testler uygulandıktan sonra deney grubu olan 20 katılımcı ile eğitim oturumları gerçekleştirilmiş, kontrol grubu olan 20 katılımcıyla ise hiçbir işlem yapılmamıştır.

3.4.2.2 Eğitim Oturumlarının Yapılması: Özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programı katılımcılar belirlendikten ve katılımcılarla görüşüldükten sonra ailelerin kolay ulaşım sağlayabileceği “Junior Çocuk Merkezinde” gerçekleştirilmiştir. Ailelerin çocuklarını bırakabilecekleri çocuk oyun alanına sahip olması dolayısıyla bu ortam tercih edilmiştir. . Eğitim oturumlarından önce aileler ile görüşülerek tarih ve yer bilgisi paylaşılmıştır. Eğitimin yapılacağı yer ve yapılacak eğitim ile ilgili gerekli yerlerden izinler alınmıştır. Özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının içerisinde 5 oturum bulunmaktadır. Her oturum ortalama bir buçuk saat sürmüştür.

Şekil 3. 2 Eğitim oturumları ve kazanımları

Şekil 3. 2’ de belirtildiği şekilde ilk oturum “çocuk kimdir, çocuk hakları nelerdir ve neden bir aile eğitimine ihtiyaç var” kazanımları ile eğitim oturumuna başlanmıştır. İlk oturumda “ihmal nedir, ihmal türleri nelerdir, ihmalin göstergeleri ve çocuk üzerindeki etkileri nelerdir, ihmali önleme” alt başlıkları ile oturuma devam edilmiştir. Oturum sonunda bazı görseller verilerek hangi ihmal türüne örnek olduğunu bulma ile ilgili etkinlik yapılmıştır. İkinci oturumda istismar nedir, istismar türleri nelerdir,

istismarda yaygınlık, istismarda risk faktörleri (aile ile ilgili, çocuk ile ilgili, toplum ile ilgili) ve özel gereksinimli çocuklarda istismar alt kazanımları üzerinden eğitim sürdürülmüştür. 3. 4. ve 5. Oturumlarda istismar türleri; fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar verilen sıra ile ele alınmıştır. Tüm oturumlar yaklaşık bir saat sürerken cinsel istismar oturumu iki saat sürmüştür. Bu oturumda aileler daha fazla soru sormuşlar ve katılım göstermişlerdir. Eğitim oturumlarında açık anlatım, soru-cevap, tartışma ve senaryo teknikleri kullanılmıştır. Katılımcılar eğitim oturumları boyunca eğitim materyali olan “aile eğitimi kitapçığını” yanlarında bulundurmuştur ve oturumlarda yapılan etkinlikleri kendi kitapçıklarından takip ederek katılım sağlamışlardır. Her oturum sonunda araştırmacı oturum ile bilgileri ve ayrıntıları “oturum özet formuna” kaydetmiştir (EK1).

3.4.2.3 Son testlerin Deney ve Kontrol Grubuna Uygulanması: Son testler deney grubuna son eğitim oturumu olan 5. eğitim oturumu tamamlandıktan hemen sonra eğitimin yapıldığı “Junior Çocuk Merkezinde” uygulanmıştır. Son testler uygulanırken araştırmacı katılımcılara rehberlik etmiş ve ölçme araçlarının doldurulması ile ilgili soruları yanıtlamıştır. Deney grubunda 1 katılımcı görmede yetersizlik yaşadığından dolayı araştırmacı soruları bizzat kendi okuyarak katılımcının soruları cevaplaması için destek olmuştur. Kontrol grubuna son testler deney grubu ile paralel zamanlarda rehabilitasyon merkezinde uygulanmıştır. Deney grubuna aile görüşme formu da son testler ile birlikte uygulanmıştır.

3.4.2.4 Eğitimden 3 Hafta Sonra İzleme Testlerinin Uygulanması: Araştırmacı tarafından ön test- son test olarak kullanılan ölçme araçları, verilen eğitimi izlemek amacıyla eğitimden üç hafta sonra deney grubu katılımcılarına uygulanmıştır. Ölçme araçları çevrimiçi forma dönüştürülerek ailelere çevrimiçi gönderilmiştir. Her katılımcı telefon ile aranarak formu doldurması hatırlatılmıştır.

3.5 Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda veri toplama araçlarından elde edilen nicel veriler elektronik ortamda bir istatistik programı kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının Homojenlik testi sonuçlarına bakıldığında; Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ilk bölümünde 0,089, Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ikinci bölümünde 0,625, Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ) 0,394 puanları elde edildiğinden $p > 0,05$ olduğu için üç testinde non-

parametrik olduğu görülmüş ve araştırma bulguları non-parametrik testlerle analiz edilmiştir. Eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol gruplarının ön test puanlarını karşılaştırmak amacıyla bağımsız örneklem Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Deney grubu ve kontrol grubunun sontestlerini karşılaştırmak içinde yine aynı şekilde bağımsız örneklem Mann-Whitney U testi kullanılmıştır.

Eğitime katılan deney grubunun öntesti ve sontestini karşılaştırmak için ise parametrik olmayan tek örneklem Wilcoxon testi kullanılmıştır. Eğitime katılmayan kontrol grubunda deney grubunda olduğu gibi öntest ve sontest karşılaştırmak için tek örneklem Wilcoxon testi kullanılmıştır. Deney grubunda sontest ve izleme testleri analizi için Wilcoxon testi kullanılmıştır. Eğitim almayan kontrol grubuna ise izleme testleri uygulanmamıştır. Araştırmada deney grubuna eğitimden sonra uygulanan aile görüşme formu bulguları ise betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

BÖLÜM 4

4 BULGULAR

Bu bölümde özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkililiğine ilişkin araştırma bulgularına yer verilmiştir. Aile eğitim programında yer alan ihmal ve istismara ilişkin genel bilgiler, ihmal, istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar alt başlıklarına ilişkin araştırma bulguları bu bölümde detaylandırılacaktır. Araştırma bulguları bahsi geçen alt başlıklar üzerinden sırası ile verilecektir. Araştırmada kullanılan nicel ve nitel veri toplama araçları bulguları bu alt başlıkların içerisinde sunulacaktır.

4.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelere Sunulan İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Etkililiğine İlişkin Bulgular

Bu bölümde deney ve kontrol grubuna uygulanan veri toplama araçlarından elde edilen bulgulardan toplam puanlar ele alınacaktır. Araştırma sürecinde aile eğitiminden önce katılımcıların işlem öncesi bilgilerini ölçmek amacıyla öntest, eğitimden sonra ise eğitimin etkililiğini ölçmek amacıyla sontest uygulanmıştır. Eğitime katılan 20 katılımcıya eğitimden üç hafta sonra izleme testi uygulanmıştır. İzleme testi kontrol grubuna uygulanmamıştır. Eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu toplam öntest bulguları, eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu toplam sontest bulguları bağımsız örneklem testi sonuçları Tablo 4. 1’de verilmiştir. Tablo 4.1’de Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ilk bölümü, Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ikinci bölümü, Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ) deney ve kontrol grubu toplam puanları öntest sontest bulguları görülmektedir.

Tablo 4. 1 Deney ve kontrol toplam öntest-sontest bulguları

Toplam Grup	N	Öntest						Sontest				
		SO	ST	U	z	P	SO	ST	U	z	P	
ABA1	D	20	17,60	352,00	142,			29,78	595,50	14,5		
	K	20	23,40	468,00	000	-1,572	,116	11,23	260,00	00	-5,022	,000
	T	40										
ABA2	D	20	20,88	417,50	192,			30,25	605,00	5,00		
	K	20	20,13	402,50	500	-,203	,839	10,75	215,00	0	-5,282	,000
	T	40										
EFİÇÖ	D	20	20,08	417,50	191,			30,20	604,00	6,00		
	K	20	20,93	402,50	500	-,230	,818	10,80	216,00	0	-5,250	,000
	T	40										

D: Deney grubu, K: Kontrol Grubu, T: Toplam

Tablo 4.1 incelendiğinde yapılan Mann-Whitney U analizi sonuçlarına göre toplam puanlar üzerinden ABA ilk bölümde deney grubunun öntest sıralar ortalaması 17,60 iken kontrol grubunun sıralar ortalaması 23,40'dır. ABA ilk bölümde öntestlerde deney grubu sıralar toplamı 352,00 iken kontrol grubu sıralar toplamı 468,00'dır. Deney ve kontrol grubu ABA ilk bölümde öntestlerde U değeri 142,000 ve z değeri -1, 572'dir. ABA ilk bölümde, öntestlerde, toplam puanlarda deney ve kontrol grubunda anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Yapılan Mann-Whitney U analizi sonuçlarına göre toplam puanlar üzerinden ABA ilk bölümde deney grubunun sontest sıralar ortalaması 29,78 iken kontrol grubunun sıralar ortalaması 11,23'dür. ABA ilk bölümde sontestlerde deney grubu sıralar toplamı 595,50 iken kontrol grubu sıralar toplamı 260,00'dır. Deney ve kontrol grubu ABA ilk bölümde sontestlerde ise U değeri 14,500 ve z değeri -5, 022'dir. ABA ilk bölüm sontestlerde ise öntestlerden farklı olarak eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

ABA ikinci bölüm öntest sonuçlarına bakıldığında deney grubu sıralar ortalaması 20,88 iken kontrol grubu sıralar ortalaması 20,13'dür. Deney ve kontrol grubu ABA ikinci bölümde öntestlerde U değeri 192,500 ve z değeri -,203'dür. ABA ikinci bölümde, öntestlerde, toplam puanlarda deney ve kontrol grubunda anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Deney ve kontrol grubu ABA ikinci bölümde sontestlerde U değeri 5,000 ve z değeri -5,282'dir. ABA ikinci bölüm sontest bulgularına bakıldığında ise öntestlerden farklı olarak eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu arasında anlamlı bir fark oluşmuştur.

Yapılan Mann-Whitney U analizi sonuçlarına göre toplam puanlar üzerinden EFİÇÖ testinde deney grubunun öntest sıralar ortalaması 20,08 iken kontrol grubunun sıralar ortalaması 20,93'dür. EFİÇÖ testinde öntestlerde deney grubu sıralar toplamı 417,50 iken kontrol grubu sıralar toplamı 402,50'dir. Deney ve kontrol grubu EFİÇÖ testinde öntestlerde U değeri 191,500 ve z değeri -,230'dur. EFİÇÖ testinde de ABA ilk ve ikinci bölüm ile benzer şekilde öntestler arasında anlamlı bir fark yokken, sontestlerde anlamlı bir fark oluşmuştur ($p<0,05$). Buna göre toplam puanlar üzerinden bakıldığında deney ve kontrol grubu eğitim öncesinde benzer özellikler gösterirken eğitimden sonra, uygulanan sontestlerde anlamlı bir farklılık göstermişlerdir.

Deney grubu toplam puanlar üzerinden öntest-sontest analizi bulguları ve kontrol grubu toplam puanlar üzerinden öntest-sontest analizi bulguları Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4. 2 Deney grubu toplam öntest-sontest, kontrol grubu toplam öntest-sontest bulguları

Toplam		Deney Grubu						Kontrol Grubu						
Test	N	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	
ABA1	Ö	20	95,55 0	9,970 9	67,0	110,0	-3,923	,000	100, 900	9,425 1	84,0	119	-1,411	,158
	S	20	119,9 0	7,670	101	128			98,3 0	8,099	83	112		
ABA2	Ö	20	69,95	8,745	54	81	-3,921	,000	71,0 5	4,807	59	78	-3,928	,000
	S	20	93,15 0	3,869 9	85,0	98,0			78,1 50	5,412 2	69,0	87,0		
EFİÇÖ	Ö	20	149,2 0	15,16 7	112	172	-3,924	,000	152, 750	10,47 2	138	174	-1,872	,061
	S	20	202,6 5	15,48 9	154	221			148, 45	11,61 0	129	174		

Ö: Öntest, S: Sontest,

Tablo 4. 2 incelendiğinde deney grubunda, ABA ilk bölümde; öntest ortalamaları 95,550 iken sontest ortalamaları 119,90, minimum test puanı öntestte 67 iken sontestte 101, maksimum test puanı öntestte 110 iken sontestte 128’dir. ABA ilk bölümde, deney grubunda z değeri -3,923’dür. ABA ilk bölümde, deney grubunda puanlarda artış görülmüş ve anlamlı bir fark oluşmuştur ($p<0,05$). Kontrol grubunda ise puanlarda düşüş görülmüş ve anlamlı bir fark oluşmamıştır ($p>0,05$). ABA ikinci bölümde, deney grubunda; öntest ortalamaları 69,95 iken sontestte 93,150, öntest minimum puanı 54 iken sontestte 85, maksimum test puanı öntestte 81 iken sontestte 98’dir. ABA ikinci bölüm, deney grubunda test ortalamaları artmış, minimum ve maksimum test puanları artmıştır. ABA ikinci bölüm kontrol grubunda da test ortalamaları artmış, minimum ve maksimum test puanları artmıştır. EFİÇÖ testinde ise deney grubunda; test ortalamaları öntestte 149,20 iken sontestte 202,65, minimum test puanı öntestte 112 iken sontestte 154, maksimum test puanı öntestte 172 iken sontestte 221’dir. EFİÇÖ testinde deney grubunda test ortalamalarında, minimum ve maksimum test puanlarında önteste göre sontestlerde artış görülürken kontrol grubunda bu puanlarda ya düşüş olmuş ya da puanlar değişmemiştir.

Yapılan Wilcoxon analizi sonuçlarına göre toplam puanlar üzerinden eğitim alan deney grubu öntest ve sontestleri karşılaştırıldığında eğitim öncesine göre minimum ve maksimum test puanının sontestlerde arttığı, test ortalamalarında artış olduğu görülmektedir. Eğitim almayan kontrol grubunda ise minimum ve maksimum test puanlarının ya aynı kaldığı ya da düştüğü görülmüştür. Buna göre özel gereksinimli

çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili bilgilerinin toplam puanlar üzerinden değerlendirildiğinde ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu söylenebilir. Eğitim alan deney grubu sontest ve izleme testi Wilcoxon analiz bulguları Tablo. 4.3’de verilmiştir.

Tablo 4. 3 Deney grubu toplam sontest-izleme bulguları

Toplam		N	Deney Grubu					
			Ort	Sx	Min	Max	Z	P
ABA1	Sontest	20	119,90	7,670	101	128	-2,650	,008
	İzleme	20	122,250	4,9084	110	128		
ABA2	Sontest	20	93,150	3,8699	85,0	98	-3,957	,000
	İzleme	20	88,45	3,252	82	93		
EFİÇÖ	Sontest	20	202,65	15,489	154	221	-1,060	,289
	İzleme	20	204,250	12,6943	166	221		

Tablo 4.3 incelendiğinde yapılan Wilcoxon analizi sonuçlarına göre toplam puanlar üzerinden ABA ilk bölümde; sontest ortalamaları 119,90 iken izleme testi ortalamaları 122,250, minimum test puanı sontestte 101 iken izleme testinde 110, maksimum test puanı sontestte ve izleme testinde 128’dir. ABA ilk bölümde puanlarda artış olması sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. ABA ikinci bölümde; test ortalamaları sontestte 93,150 iken izleme testinde 88,45, minimum test puanı sontestte 85 iken izleme testinde 82, maksimum test puanı sontestte 98 iken izleme testinde 93’dür. ABA ikinci bölümde sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir ($p<0,05$). EFİÇÖ testinde ise; test ortalamaları sontestte 202,65 iken izleme testinde 204,250, minimum test puanı öntestte 154 iken izleme testinde 166, maksimum test puanı ise sontest ve izleme testinde 221’dir. EFİÇÖ testinde sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır ($p>0,05$). Sontest ve izleme testleri karşılaştırıldığında eğitim alan grup olan deney grubunun bilgilerinde genellikle olumlu yönde bir değişim olduğu söylenebilir. Araştırmacı tarafından ailelere verilen aile eğitimi içeriğinden oluşturulan aile eğitim kitapçığının eğitimden sonra ailelerce tekrar gözden geçirilmesinin eğitimin etkililiğini desteklediği düşünülmektedir.

4.2 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin İhmal ve İstismar ile ilgili Genel Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular

Bu bölümde deney ve kontrol grubuna uygulanan veri toplama araçlarından elde edilen bulgulardan genel bilgiler konusu ele alınacaktır. Araştırma sürecinde; aile eğitiminden önce katılımcıların işlem öncesi bilgilerini ölçmek amacıyla öntest, eğitimden sonra ise eğitimin etkililiğini ölçmek amacıyla sontest uygulanmıştır. Eğitime katılan 20 katılımcıya eğitimden üç hafta sonra izleme testi uygulanmıştır. İzleme testi kontrol grubuna uygulanmamıştır. Bu bölümde öncelikle deney grubu ve kontrol grubuna uygulanan öntestleri karşılaştırmak için Mann-Whitney U testi bulguları sunulmuştur. Deney ve kontrol grubuna eğitim sonrası uygulanan sontestlerde yine aynı şekilde sunulmuştur.

Eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu genel bilgiler öntest bulguları, eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu genel bilgiler sontest bulguları bağımsız örneklem testi sonuçları Tablo 4. 4’de verilmiştir. Tablo 4.4’de Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ilk bölümü, Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ikinci bölümü, Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ) deney ve kontrol grubu genel bilgiler öntest sontest bulguları görülmektedir.

Tablo 4. 4 Deney ve kontrol grubu genel bilgiler öntest sontest bulguları

Genel Bilgiler	Grup	N	Öntest					Sontest				
			SO	ST	U	Z	P	SO	ST	U	Z	P
ABA1	D	20	17,65	353,00	142,			28,00	560,00	50,0		
	K	20	23,35	467,00	000	-1,554	,120	13,00	260,00	00	-4,124	,000
	T	40										
ABA2	D	20	23,40	468,00	142,			29,75	595,00	15,0		
	K	20	17,60	352,00	000	-1,579	,114	11,25	225,00	00	-5,028	,000
	T	40										
EFİÇÖ	D	20	21,38	427,50	182,			30,00	600,00	10,0		
	K	20	19,63	392,50	500	-4,475	,635	11,00	220,00	00	-5,145	,000
	T	40										

D: Deney grubu, K: Kontrol Grubu, T: Toplam

Tablo 4.4’ e bakıldığında ABA’nın ilk bölümünde deney grubu (n20) genel bilgiler öntest sıralar ortalaması 17, 65 iken kontrol grubu (n20) öntest sıralar ortalaması 23,35’dir. ABA’nın ilk bölümünde deney grubu (n20) genel bilgiler öntest sıralar toplamı

353,00 iken kontrol grubu (n20) öntest sıralar ortalaması 467,00'dır. Deney ve kontrol grubu genel bilgiler öntest U değeri ABA'nın ilk bölümü için 143,000'dir. Deney ve kontrol grubunun öntest bulgularından yola çıkarak ve p değerinin 120 olması dolayısıyla ABA'nın ilk bölümünde deney ve kontrol grubu arasında genel bilgiler boyutunda anlamlı bir fark olmadığını söyleyebiliriz ($p>0,05$). ABA'nın ikinci bölümünde deney grubunun öntest sıralar ortalaması 23,40 iken kontrol grubunun sıralar ortalaması 17,60'tır. Deney ve kontrol grubu genel bilgiler öntest z değeri ABA'nın ikinci bölümü için -1,579'dur. ABA'nın ikinci bölümünde deney ve kontrol grubu, genel bilgiler öntestinde anlamlı bir fark olmadığı ($p=14$) görülmektedir. Tablo 4.4 incelendiğinde EFİÇÖ deney ve kontrol grubu öntest bulgularında deney grubu sıralar ortalaması 21,38 iken kontrol grubu sıralar ortalaması 19,63'tür. Deney ve kontrol grubu EFİÇÖ öntest U değeri 182,500 ve z değeri -,475'tir. Deney ve kontrol grubunun EFİÇÖ genel bilgiler öntestleri karşılaştırıldığında iki grup arasında anlamlı bir fark görülmemektedir. Deney ve kontrol grubuna eğitimden önce uygulanan öntestlerde iki grubun genel bilgiler boyutunda benzer özellikler gösterdiği anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

Tablo 4.4 incelendiğinde, yapılan Wilcoxon analizi sonuçlarına göre deney ve kontrol grubu genel bilgiler ABA ilk bölüm öntest bulgularında; deney grubunun sıralar ortalaması değerinin 28,00 kontrol grubunun sıralar ortalamasının ise 13,00 olduğu iki grubun U değerinin ise 50,000 olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol grubu arasında ABA ilk bölümde anlamlı ($p=000$) bir fark olduğu görülmektedir. Genel bilgiler boyutunda, deney ve kontrol grubu ABA ikinci bölüm öntest bulgularında ise deney grubunun sıralar ortalaması 29,75 kontrol grubunun sıralar ortalaması 11,25'tir. İki grubun ABA ikinci bölüm öntest z değeri -5,028'dir ve iki grup arasında anlamlı bir fark ($p=000$) olduğu görülmektedir. EFİÇÖ testi için genel bilgiler boyutunda eğitimden sonra yapılan öntest için deney grubu sıralar ortalaması 30,00 iken kontrol grubu sıralar ortalaması 11,00'dir. EFİÇÖ testinde genel bilgiler boyutunda eğitim alan deney grubuna ve eğitim almayan kontrol grubuna uygulanan öntestte iki grup arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4 incelendiğinde uygulanan veri toplama araçlarında deney ve kontrol grubunda genel bilgiler boyutunda öntestlerde anlamlı bir fark görülmezken, eğitimden sonra deney ve kontrol grubuna uygulanan öntestlerde iki grup arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Deney grubu genel bilgiler boyutunda öntest ve sontest, kontrol grubu genel bilgiler boyutunda öntest-sontest bulguları tek örneklem testi Wilcoxon analiz bulguları tablo 4.5’de verilmiştir.

Tablo 4. 5 Deney grubu genel bilgiler öntest-sontest, kontrol grubu genel bilgiler öntest-sontest bulguları

Genel Bilgiler		Deney Grubu						Kontrol Grubu						
Test	N	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	
ABA1	Ö	20	17,900	2,4900	13,0	23,0	-3,933	,000	19,0	3,1031	12,0	24	-,764	,445
	S	20	22,65	2,059	17	24			18,5	2,946	12	24		
ABA2	Ö	20	24,20	3,222	19	29	-3,769	,000	22,3	2,812	15	26	-,976	,329
	S	20	29,800	2,4192	24,0	33,0			22,7	3,1136	14	26		
EFİÇÖ	Ö	20	37,900	5,2706	27,0	47,0	-3,923	,000	37,3	3,9617	30,0	43,0	-,637	,524
	S	20	52,35	4,870	39	58			38,0	4,779	29	45		

Ö: Öntest, S: Sontest

Tablo 4.5 incelendiğinde deney grubu öntest ve sontest bulgularında, ABA ilk bölümünde, öntestte test ortalaması 17,900 iken sontestte test ortalaması 22,65’e yükselmiştir. ABA ilk bölümde eğitim alan deney grubunda minimum test puanı 13 iken sontestte 17’ ye yükselmiş bunun yanında öntestte maksimum test puanı 23 iken sontestte 24’ e yükselmiştir. ABA ilk bölümde eğitim alan deney grubunda eğitim öncesi ve eğitim sonrası testlerde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Buna karşın kontrol grubunda ABA ilk bölümde minimum puan ve maksimum test puanında bir farklılık olmamış ve 19,050 olan test ortalaması 18,55’e düşmüştür. ABA ikinci bölüm genel bilgiler boyutunda, deney grubu bulgularına bakıldığında test ortalamasının öntestte 24,20 iken sontestte 29,800’e yükseldiği ve minimum ve maksimum puanlarda da artış olduğu görülmektedir. ABA ikinci bölümde deney grubuna eğitim öncesi uygulanan öntestler ve eğitim sonrası sontestler arasında anlamlı bir farklılık vardır. Eğitim almayan kontrol grubunda ise minimum test puanı 15’den 14’e düşmüş ve maksimum puan değişmemiştir. Eğitim almayan kontrol grubunda ABA ikinci bölüm genel bilgiler boyutunda anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Eğitim alan deney grubu (n20) EFİÇÖ öntest ortalamaları 37,900 iken sontestte bu değer 52,35’e yükselmiştir. Minimum ($39>27$) ve maksimum($58>47$) puanlarda da artış görülmektedir. Eğitim alan deney grubunda genel bilgiler boyutunda EFİÇÖ öntest ve sontest bulguları arasında anlamlı farklılık olduğu

söylenbilir. Eğitim almayan kontrol grubunda ise test ortalamalarında 0,70 lik bir artış gözlenirse de bu anlamlı bir fark oluşturmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4.5 incelendiğinde genel bilgiler boyutunda veri toplama araçlarının tümünde eğitim alan deney grubunun minimum ve maksimum test puanlarında artış ve öntest sontest arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Eğitim almayan kontrol grubunda ise anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Buna göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili genel bilgilerinde ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu söylenbilir.

Deney grubuna aile eğitimi tamamlandıktan üç hafta sonra izleme testleri uygulanmıştır. İzleme testleri online olarak ailelere gönderilerek veriler toplanmıştır. Eğitim almayan kontrol grubuna ise izleme testi uygulanmamıştır. Deney grubu sontest ve izleme testleri Wilcoxon testi analizi bulguları Tablo 4,6’da verilmiştir.

Tablo 4. 6 Deney grubu genel bilgiler sontest-izleme bulguları

Genel Bilgiler		N	Deney Grubu					
			Ort	Sx	Min	Max	Z	P
ABA1	Sontest	20	22,65	2,059	17	24	,802	,423
	İzleme	20	22,950	1,1950	20	24		
ABA2	Sontest	20	29,800	2,4192	24,0	33,0	-1,903	,057
	İzleme	20	30,40	2,088	25	25		
EFİÇÖ	Sontest	20	52,35	4,870	39	58	-3,337	,001
	İzleme	20	54,200	3,9149	42	59		

Tablo 4.6 incelendiğinde deney grubu genel bilgiler boyutunda ABA ilk bölümünde sontest test ortalamaları 22,65 iken izleme testinde 22,950’dir. Sonteste minimum test puanı 17 iken izleme testinde 20’dir. Maksimum test puanı her iki testte de aynıdır. ABA ilk bölümde sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) yoktur. ABA ikinci bölümde genel bulgular boyutunda sontest ortalamaları 29,800 iken izleme testi ortalamaları 30,40’dir. ABA ikinci bölümde sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır ($p>0,05$). EFİÇÖ sontest ve izleme testlerine bakıldığında ise izleme testinde sonteste göre test ortalamalarında, minimum ve maksimum puanda artış olduğu ve iki test arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Sontest ve izleme testleri karşılaştırıldığında eğitim alan grup olan deney grubunun

bilgilerinde genellikle olumlu yönde bir değişim olduğu söylenebilir. Araştırmacı tarafından ailelere verilen aile eğitimi içeriğinden oluşturulan aile eğitim kitapçığının eğitimden sonra ailelerce tekrar gözden geçirilmesinin eğitimin etkililiğini desteklediği düşünülmektedir.

4.3 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin İhmal ile ilgili Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular

Bu bölümde deney ve kontrol grubuna uygulanan veri toplama araçlarından elde edilen bulgulardan ihmal boyutu ele alınacaktır. Bu bölümde öncelikle deney grubu ve kontrol grubuna uygulanan öntestleri karşılaştırmak için Mann-Whitney U testi bulguları sunulmuştur. Deney ve kontrol grubuna eğitim sonrası uygulanan sontestlerde yine aynı şekilde Mann-Whitney U testi bulguları ile sunulmuştur. Eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu ihmal boyutu öntest bulguları, eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu ihmal boyutu sontest bulguları bağımsız örneklem testi sonuçları Tablo 4. 7’de verilmiştir.

Tablo 4. 7 Deney ve kontrol grubu ihmal öntest-sontest bulguları

İhmal	Grup	N	Öntest					Sontest				
			SO	ST	U	Z	P	SO	ST	U	Z	P
ABA1	D	20	18,73	374,50	164,			24,98	499,50			
	K	20	22,28	445,50	500	-,980	,327	16,03	320,50	110,	-2,550	,011
	T	40								500		
ABA2	D	20	18,28	365,50	155,			26,73	534,50			
	K	20	22,73	454,50	500	-1,222	,222	14,28	285,50	75,5	-3,961	,000
	T	40								00		
EFİÇÖ	D	20	16,65	333,00	123,			29,45	589,00			
	K	20	24,35	487,00	000	-2,110	,035	11,55	231,00	21,0	-4,874	,000
	T	40								00		

D: Deney grubu, K: Kontrol Grubu, T: Toplam

Tablo 4.7 incelendiğinde yapılan Mann Whitney U analizine göre deney ve kontrol grubu öntest ve sontest bulguları sıralar ortalaması, sıralar toplamı, U, z ve p değerleri görülmektedir. ABA ilk bölümde deney grubu sıralar ortalaması 18,73 iken kontrol grubu sıralar ortalaması 22,28’dir. ABA ilk bölüm deney ve kontrol grubu U değeri 164,500’dür. İhmal boyutunda ABA ilk bölümünde deney grubu öntesti ile kontrol grubu öntesti arasında ihmal boyutunda anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. ABA ikinci bölüm ihmal boyutunda deney ve kontrol grubu öntest puanlarına bakıldığında ise z değerinin -1,222 olduğu ve iki grubun öntestleri arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. EFİÇÖ testi ihmal boyutunda ise deney grubu (n20) ve kontrol grubu (n20)

öntest bulgularına bakıldığında sıralar ortalamasının deney grubunda 16,65 iken kontrol grubunda 24,35 olduğu görülmektedir. EFİÇÖ testinde ihmal boyutunda deney ve kontrol grubu öntestlerinde anlamlı bir fark olduğu söylenebilir.

Tablo 4.7 incelendiğinde deney ve kontrol grubu sontest bulguları ihmal boyutunda ABA ilk bölümünde anlamlı ($p < 0,05$) bir fark olduğu görülmektedir. ABA ikinci bölüm ihmal boyutu sontest bulgularında iki grubun kay U değeri 75,500'dür. ABA ikinci bölümde deney ve kontrol grubunda sontestler karşılaştırıldığında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. EFİÇÖ testi ihmal boyutu deney ve kontrol grubu sontestlerine bakıldığında ise U değerinin 21,000 olduğu ve iki grup arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 4.7'e bakıldığında ihmal boyutunda deney grubu ve kontrol grubu öntestlerinde anlamlı bir fark görülmezken eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu sontestlerinde anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Deney grubu ihmal boyutunda öntest ve sontest, kontrol grubu ihmal boyutunda öntest-sontest bulguları tek örneklem testi Wilcoxon analiz bulguları Tablo 4.8'de verilmiştir.

Tablo 4. 8 Deney grubu ihmal öntest-sontest, kontrol grubu ihmal öntest-sontest bulguları

İhmal		Deney Grubu						Kontrol Grubu						
Test	N	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	
ABA1	Ö	20	9,600	1,7592	6,0	12,0	-3,432	,001	10,2	1,3992	7	12	-,292	,770
	S	20	11,35	,875	9	12			10,3	1,455	7	12		
ABA2	Ö	20	11,30	3,045	6	15	3,415	,001	12,4	2,481	7	15	-,995	,320
	S	20	14,950	,2236	14	15			12,8	2,7961	5,0	15		
EFİÇÖ	Ö	20	12,700	2,1300	8	16	-3,929	,000	14,0	2,4810	8,0	17	-1,546	,122
	S	20	18,15	2,007	11	20			13,2	1,936	9	17		

Ö: Öntest, S: Sontest

Tablo 4.8 incelendiğinde yapılan Wilcoxon analiz sonuçlarına göre ihmal boyutunda deney grubunda tüm testlerde öntest sontest arasında anlamlı bir fark gözlemlenirken kontrol grubunda hiçbir testte anlamlı bir fark gözlenmemiştir. ABA ilk bölümde deney grubunda öntest ortalamaları 9,600 iken sontestte ortalamalar 11,35' e yükselmiştir. ABA ilk bölümde, deney grubunda minimum test puanı 6 iken sontestte minimum test puanı 9'dur. ABA ilk bölüm kontrol grubu bulgularına bakıldığında ise minimum ve maksimum değerler değişmediği görülmektedir. ABA ikinci bölümde ihmal

boyutunda deney grubu öntest test ortalaması 11,30 iken sontestte 14,950'dir. Minimum test puanı ABA ikinci bölüm deney grubu öntestinde 6 iken deney grubu sontestinde 14'dür. ABA ikinci bölüm deney grubu öntest ve sontesti arasında anlamlı bir fark vardır ($p<0,05$). ABA ikinci bölüm kontrol grubuna bakıldığında ise öntestte 7 olan minimum puan sontestte 5'e düşmüş ve maksimum puan aynı kalmıştır. EFİÇÖ testi ihmal boyutu bulgularına bakıldığında ise deney grubunda öntestte 12,700 olan test ortalaması sontestte 18,15'dir. Deney grubu EFİÇÖ testi minimum ($11>8$) ve maksimum ($20>16$) puanlarında artış gözlenmiştir. EFİÇÖ testi kontrol grubunda ise öntest ve sontest arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Eğitim alan deney grubu öntest sontestleri karşılaştırıldığında eğitim öncesine göre minimum ve maksimum test puanının sontestlerde arttığı, test ortalamalarında artış olduğu ve anlamlı bir farklılık oluştuğu görülmektedir. Eğitim almayan kontrol grubunda ise minimum ve maksimum test puanlarının ya aynı kaldığı ya da düştüğü görülmüştür. Buna göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili bilgilerinin ihmal boyutunda ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu söylenebilir. Aile eğitimi verilen deney grubu (n20), ihmal boyutu sontest ve izleme testleri Wilcoxon testi analizi bulguları Tablo 4.9'da verilmiştir.

Tablo 4. 9 Deney grubu ihmal sontest-izleme bulguları

İhmal		N	Deney Grubu					
			Ort	Sx	Min	Max	Z	P
ABA1	Sontest	20	11,35	,875	9	12	,000	1,000
	İzleme	20	11,350	,7452	10	12		
ABA2	Sontest	20	14,950	,2236	14,0	15,0	-1,000	,317
	İzleme	20	14,85	,489	13	15		
EFİÇÖ	Sontest	20	18,15	2,007	11	20	-,918	,359
	İzleme	20	18,000	1,8353	12	20		

Tablo 4.9 incelendiğinde eğitim alan deney grubuna uygulanan sontestler ve izleme testleri bulguları test ortalaması, minimum ve maksimum test puanı, z değeri ve p değeri görülmektedir. ABA ilk bölüm ihmal boyutunda sontest ve izleme testlerine bakıldığında test ortalamalarının değişmediği, minimum test puanının sonteste göre 1,0 puan artarak 10 olduğu ve maksimum puanın değişmediği görülmektedir. ABA ilk bölümde ihmal boyutunda sontest ve izleme testleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı

görülmektedir. ABA ikinci bölümde ise 14 olan minimum test puanınının 13'e düştüğü maksimum puanın ise değişmediği görülmektedir. ABA ikinci bölümde de ilk bölümde olduğu gibi sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. EFİÇÖ testinde ihmal boyutunda sontest ve izleme testine bakıldığında ise 11 olan minimum puanın 1,0 puan artarak 12 olduğu maksimum puanın ise değişmediği görülmektedir.

Tablo 4.9' a bakıldığında eğitim alan deney grubuna eğitimden hemen sonra uygulanan sontest ve eğitimden üç hafta sonra uygulanan izleme testlerinde ihmal boyutunda minimum ve maksimum puanın birbirine yaklaştığı söylenebilir. Eğitim alan katılımcılarda üç hafta sonra yapılan izleme testinde sonteste göre test ortalamalarında çok fazla değişiklik olmadığından eğitimin etkisinin ihmal boyutunda izleme testlerinde de korunduğu söylenebilir.

4.4 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin İstismar ile ilgili Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular

Bu bölümde deney ve kontrol grubuna uygulanan veri toplama araçlarından elde edilen bulgulardan istismar boyutu ele alınacaktır. Bu bölümde testlerden EFİÇÖ testinde istismar boyutu ayrıca ele alınmadığından ABA anketi bulgularına yer verilecektir. İstismar konusu aile eğitiminde ikinci oturumda yer almaktadır. İstismar ile ilgili bilgiler verildikten sonra diğer oturumlarda istismar türleri olan fiziksel istismar, duygusal istismar ve cinsel istismar konularına yer verilmiştir. Bu bölümde istismar ile ilgili bulgular sunulduktan sonra eğitimdeki sırasıyla istismar türleri de ele alınacaktır. Eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu istismar boyutu öntest bulguları, eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu istismar boyutu sontest bulguları bağımsız örneklem testi sonuçları Tablo 4. 10'da verilmiştir.

Tablo 4. 10 Deney ve kontrol grubu istismar öntest-sontest bulguları

İstismar Grup	N	Öntest						Sontest				
		SO	ST	U	Z	P	SO	ST	U	Z	P	
ABA1	D	20	20,88	417,50	192,			28,60	572,00	38,0		
	K	20	20,13	402,50	500	-,205	,838	12,40	248,00	00	-4,415	,000
	T	40										
ABA2	D	20	18,68	373,50	163,			22,00	440,00	170,		
	K	20	22,33	446,50	500	-1,076	,282	19,00	380,00	000	-1,777	,076
	T	40										

D: Deney grubu, K: Kontrol Grubu, T: Toplam

Tablo 4.10 incelendiğinde yapılan Wilcoxon analizi sonuçlarına göre ABA ilk bölümde deney grubu öntest sıralar ortalaması 20,88 iken kontrol grubu öntest sıralar ortalaması 20,13'dür. ABA ilk bölümde öntestte deney grubu ve kontrol grubu U değeri 192,500 iken iki grubun öntest z değeri -,205'dir. ABA ilk bölümde iki grubun öntest puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. ABA ilk bölüm son test puanlarına bakıldığında ise iki grubun U değeri 38,000'dir. ABA ilk bölüm deney ve kontrol grubu son test testleri arasında anlamlı fark vardır ($p < 0,05$). ABA ikinci bölümde ise deney ve kontrol grubu öntest puanlarına bakıldığında deney grubunun öntest sıralar ortalaması 18,68 iken kontrol grubunun sıralar ortalaması 22,33'dür. ABA ikinci bölümde deney ve kontrol grubu arasında öntestlerde anlamlı bir fark yoktur ($p > 0,05$). ABA ikinci bölümde deney ve kontrol grubu puanlarına bakacak olursak deney grubu son test sıralar ortalaması 22,00 iken kontrol grubu sıralar ortalaması 19,00'dır. ABA ikinci bölüm son testleri p değeri 0,76'dır.

Tablo 4.10 incelendiğinde istismar boyutunda deney ve kontrol grubunun ABA ilk bölümde öntestleri arasında anlamlı bir fark yokken son testleri arasında anlamlı bir fark oluşmuştur. Buna göre bu bölümde aile eğitiminin etkili olduğu söylenebilir. ABA ikinci bölümde ise deney ve kontrol grubu arasında öntestler arasında anlamlı bir fark yokken son testler arasında anlamlı bir fark oluşturmaya eğilimli bir değişim söz konusudur.

Deney grubu istismar boyutunda öntest ve son test, kontrol grubu istismar boyutunda öntest-son test bulguları tek örneklem testi Wilcoxon analiz bulguları Tablo 4.11'de verilmiştir.

Tablo 4. 11 Deney grubu istismar öntest-son test, kontrol grubu istismar öntest-son test bulguları

İstismar		Deney Grubu						Kontrol Grubu						
Test	N	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	
ABA1	Ö	20	17,700	3,4656	7,0	22,0	-3,833	,000	18,100	2,9718	13,0	24,0	-,525	,599
	S	20	22,25	2,049	17	24			17,75	2,633	13	23		
ABA2	Ö	20	7,60	1,930	3	9	-2,966	,003	8,35	,875	7	9	-2,121	,034
	S	20	9,000	,00000	9	9			8,800	,5231	7,0	9,0		

Ö: Öntest, S: Son test

Tablo 4. 11 incelendiğinde istismar boyutunda deney grubu öntest ortalamaları 17,700 iken son testte bu puan 22,25'dir. Deney grubunun öntest minimum puanı ABA

ilk bölümde 7 iken sontestte bu puan 17'dir. Maksimum puan deney grubunda ABA ilk bölümde 22 iken sontestte 24 dür. ABA ilk bölümde istismar boyutunda, deney grubunda z değeri -3,833'dür. Deney grubunda istismar boyutunda ABA ilk bölüm öntest ve sontest puanları arasında anlamlı bir fark olduğu söylenebilir. ABA ilk bölüm kontrol grubu bulgularına bakıldığında ise öntestte maksimum puan 24 iken sontestte 23 dür. Eğitim alan deney grubunda ABA ilk bölümde öntest ve sontest arasında anlamlı bir fark oluşmuşken eğitim almayan kontrol grubunda öntest ve sontest arasında anlamlı bir fark olmadığını söyleyebiliriz. ABA ikinci bölüm deney grubu istismar boyutu bulgularına bakıldığında test ortalaması öntestte 7,60 iken sontestte 9,00 dur. ABA ikinci bölüm deney grubunda öntestte minimum puan 3 iken sontestte bu puan 9' a yükselmiştir. Kontrol grubunda ise ABA ikinci bölümde öntest ve sontest arasında maksimum ve minimum puanlarda bir değişiklik olmamış ve anlamlı bir fark oluşmamıştır. Tablo 4.11'e bakıldığında istismar boyutunda eğitim alan deney grubunda, eğitim almayan kontrol grubuna göre test ortalamaları, minimum ve maksimum puanlarda artış ve oluşan anlamlı farklılıktan yola çıkarak verilen aile eğitiminin istismar boyutunda etkili olduğu söylenebilir.

Aile eğitimi verilen deney grubu(n20), istismar boyutu, sontest ve izleme testleri Wilcoxon testi analizi bulguları Tablo 4.12'de verilmiştir.

Tablo 4. 12 Deney grubu istismar sontest-izleme bulguları

İstismar		N	Deney Grubu					
			Ort	Sx	Min	Max	Z	P
ABA1	Sontest	20	22,25	2,049	17	24	-2,391	,017
	İzleme	20	23,100	1,2096	20	24		
ABA2	Sontest	20	9,000	,0000	9	9	,000	1,000
	İzleme	20	9,00	,000	9	9		

Tablo 4.12 incelendiğinde yapılan Wilcoxon analizi sonuçlarına göre eğitim alan deney grubu istismar boyutu sontest ve izleme testi analiz bulguları görülmektedir. Eğitim alan deney grubuna eğitimden hemen sonra uygulanan sontestler ve üç hafta sonra uygulanan izleme testlerinin karşılaştırıldığı Tablo 4.12'de ABA ilk bölümde sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir farklılık oluşmuştur ($p < 0,05$). ABA ilk bölümde sontestte test ortalamalarında ve minimum test puanlarında bir artış söz konusudur. ABA ikinci bölümde ise sontest ve izleme testi arasında bir farklılık oluşmamış test puanları aynı

kalmıştır. Tablo 4,12'ye göre istismar boyutunda ailelere verilen eğitimin etkililiğini koruduğu söylenebilir.

4.5 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Fiziksel İstismar ile ilgili Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular

Bu bölümde deney ve kontrol grubuna uygulanan veri toplama araçlarından elde edilen bulgulardan fiziksel istismar boyutu ele alınacaktır. Bu bölümde öncelikle deney grubu ve kontrol grubuna uygulanan öntestleri karşılaştırmak için Mann-Whitney U testi bulguları sunulmuştur. Deney ve kontrol grubuna eğitim sonrası uygulanan sontestlerde yine aynı şekilde Mann-Whitney U testi bulguları ile sunulmuştur. Eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu fiziksel istismar boyutu öntest bulguları, eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu fiziksel istismar boyutu sontest bulguları bağımsız örneklem testi sonuçları Tablo 4. 13'de verilmiştir.

Tablo 4. 13 Deney ve kontrol grubu fiziksel istismar öntest-sontest bulguları

Fiziksel İstismar	Grup	N	Öntest					Sontest				
			SO	ST	U	Z	P	SO	ST	U	Z	P
ABA1	D	20	19,13	382,50	172,			23,65	473,00	137,		
	K	20	21,88	437,50	500	-,800	,424	17,35	347,00	000	-1,916	,055
	T	40										
ABA2	D	20	18,80	376,00	166,			23,00	460,00	150,		
	K	20	22,20	444,00	000	-1,076	,252	18,00	360,00	000	-2,355	,019
	T	40										
FFİCÖ	D	20	19,30	386,00	176,			30,33	606,50	3,50		
	K	20	21,70	434,00	000	-,655	,512	10,68	213,50	0	-5,338	,000
	T	40										

D: Deney grubu, K: Kontrol Grubu, T: Toplam

Tablo 4.13 incelendiğinde ABA ilk bölümde deney ve kontrol grubu öntest bulgularına bakıldığında deney grubu öntest sıralar ortalaması 19,13 iken kontrol grubu sıralar ortalaması 21,88'dir. Fiziksel istismar boyutunda iki grup arasında öntestlerde ABA ilk bölümde U değeri 172,500 iken z değeri -,800'dür. ABA ilk bölümde fiziksel istismar boyutunda deney ve kontrol grubu öntest bulgularından yola çıkarak eğitimden önce iki grup arasında anlamlı bir fark olmadığını söyleyebiliriz ($p>0,05$). ABA ilk bölüm sontestlerine bakıldığında ise eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu arasında anlamlı bir fark oluşturmaya eğilimli bir durum söz konusudur. ABA ikinci bölümde deney ve kontrol grubu öntestlerinde bakıldığında iki grubun U değerinin 166,000 ve z değerinin -1,076 olduğu görülmektedir. ABA ikinci bölümde deney ve

kontrol grubunda fiziksel istismar boyutunda öntestte anlamlı bir fark yokken eğitimden sonra yapılan sontestlerde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. EFİÇÖ testinde fiziksel istismar boyutunda, deney ve kontrol grubu öntestlerine bakıldığında deney grubu sıralar ortalaması 19,30 iken kontrol grubu sıralar ortalaması 21,70'dir. İki grubun öntest EFİÇÖ U değeri 176,000 ve z değerleri -,655'dir. EFİÇÖ sontest puanlarına bakıldığında ise p değeri 0,00'dır. EFİÇÖ testinde fiziksel istismar boyutunda öntestlerde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark yokken eğitimden sonra yapılan sontestlerde iki grup arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Fiziksel istismar boyutunda deney grubu öntest-sontest bulguları ve kontrol grubu öntest-sontest bulguları tek örneklem testi analiz sonuçları Tablo 4.14'de verilmiştir.

Tablo 4. 14 Deney grubu fiziksel istismar öntest-sontest, kontrol grubu fiziksel istismar öntest-sontest bulguları

Fiziksel İstismar		Deney Grubu						Kontrol Grubu						
Test	N	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	
ABA1	Ö	20	6,750	1,3328	3,0	8,0	-3,025	,002	7,10	1,1192	5,0	8,0	-,366	,715
	S	20	7,65	,587	6	8			7,05	1,099	4	8		
ABA2	Ö	20	5,35	,875	4	6	-2,598	,009	5,60	,821	4	6	-,849	,396
	S	20	6,000	,0000	6,0	6,0			5,45	1,0990	2,0	6,0		
EFİÇÖ	Ö	20	18,950	2,3946	14,0	23,0	-3,935	,000	19,3	2,6378	12,0	23,0	-1,234	,217
	S	20	27,0	2,384	21	30			18,2	3,088	10	23		

Ö: Öntest, S: Sontest

Tablo 4. 14 incelendiğinde fiziksel istismar boyutunda, eğitim alan deney grubu, ABA ilk bölümde öntest ortalamaları 6,750 iken sontestte bu puan 7,65'e yükselmiştir. Yine aynı testte öntestte minimum puan 3,0 iken sontestte bu puan 6'ya yükselmiştir. ABA ilk bölümde, fiziksel istismar boyutunda, deney grubunda öntest ve eğitimden sonra yapılan sontestler arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Kontrol grubunda ise fiziksel istismar boyutunda ABA ilk bölümde test puan ortalamalarında ve minimum puanlarda bir düşme olmuş ve bu durum anlamlı bir fark oluşturmamıştır. ABA ikinci bölümde deney grubunda, öntestte 5,36 olan test ortalamaları sontestte 6,00'dır. Deney grubu ABA ikinci bölümde minimum puan 2 artarak sontestte 6 olmuştur. ABA ikinci bölümde kontrol grubuna bakıldığında ise test ortalamaları öntestte 5,60 iken sontestte 5,450'dir. Kontrol grubunda, ABA ikinci bölümde z değeri -,849 iken p değeri 396'dır..

EFİÇÖ testi fiziksel istismar boyutunda eğitim alan deney grubunda test ortalamaları, minimum test puanı ve maksimum test puanında artış olurken eğitim almayan kontrol grubunda minimum test puanı ve test ortalamalarında düşüş olduğu görülmektedir.

Eğitim alan deney grubu öntest sontestleri karşılaştırıldığında eğitim öncesine göre minimum ve maksimum test puanının sontestlerde arttığı, test ortalamalarında artış olduğu ve anlamlı bir farklılık oluştuğu görülmektedir. Eğitim almayan kontrol grubunda ise minimum ve maksimum test puanlarının ya aynı kaldığı ya da düştüğü görülmüştür. Buna göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili bilgilerinde, fiziksel istismar boyutunda, ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu söylenebilir.

Aile eğitimi verilen deney grubu(n20), fiziksel istismar boyutu, sontest ve izleme testleri Wilcoxon testi analizi bulguları Tablo 4.15’ de verilmiştir.

Tablo 4. 15 Deney grubu fiziksel istismar sontest-izleme bulguları

Fiziksel İstismar		N	Deney Grubu					
			Ort	Sx	Min	Max	Z	P
ABA1	Sontest	20	7,65	,587	6	8		
	İzleme	20	7,700	,5712	6	8	-,378	,705
ABA2	Sontest	20	6,000	,0000	6,0	6,0		
	İzleme	20	6,00	,000	6	6	,000	1,000
EFİÇÖ	Sontest	20	27,00	2,384	21	30		
	İzleme	20	27,100	2,2455	21	30	-,447	,655

Tablo 4.15 incelendiğinde yapılan Wilcoxon analizi sonuçlarına göre fiziksel istismar boyutunda, ABA ilk bölümde 7,65 olan sontest ortalamaları izleme testinde 7,70’dır. Minimum ve maksimum puanlar bu bölümde değişmemiştir. ABA ilk bölümde iki test arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. ABA ikinci bölümde de yine benzer şekilde sontest ve izleme testleri arasında test puanlarında bir değişim olmamış maksimum test puanı, minimum test puanı ve test ortalamaları aynı kalmıştır. EFİÇÖ testinde fiziksel istismar boyutunda sontestte 27,00 olan test ortalamaları izleme testinde 27,100’dür. Tablo 4,15’de görüleceği üzere yapılan analiz sonuçlarına göre sontest ve izleme testleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ve fiziksel istismar boyutunda ailelere verilen eğitimin etkililiğini koruduğu görülmüştür.

4.6 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Duygusal İstismar ile ilgili Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular

Bu bölümde deney ve kontrol grubuna uygulanan veri toplama araçlarından elde edilen bulgulardan duygusal istismar boyutu ele alınacaktır. Bu bölümde öncelikle deney grubu ve kontrol grubuna uygulanan öntestleri karşılaştırmak için Mann-Whitney U testi bulguları sunulmuştur. Deney ve kontrol grubuna eğitim sonrası uygulanan sontestlerde yine aynı şekilde Mann-Whitney U testi bulguları ile sunulmuştur. Eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu duygusal istismar boyutu öntest bulguları, eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu duygusal istismar boyutu sontest bulguları bağımsız örneklem testi sonuçları Tablo 4. 16'da verilmiştir. ABA testinde ikinci bölümde duygusal istismar boyutu olmadığından ABA ilk bölüm ve EFİÇÖ bulguları sunulmuştur.

Tablo 4. 16 Deney ve kontrol grubu duygusal istismar öntest-sontest bulguları

Duygusal İstismar	Grup	N	Öntest					Sontest				
			SO	ST	U	Z	P	SO	ST	U	Z	P
ABA1	D	20	18,03	360,50	150,			27,48	549,50	60,5		
	K	20	22,98	459,50	500	-1,369	,171	13,53	270,50	00	-3,847	,000
	T	40										
EFİÇÖ	D	20	19,03	380,50	170,			30,03	600,50	9,50		
	K	20	21,98	439,50	500	-,802	,422	10,98	219,50	0	-5,163	,000
	T	40										

D: Deney grubu, K: Kontrol Grubu, T: Toplam

Tablo 4.16 incelendiğinde duygusal istismar boyutunda ABA ilk bölüm deney ve kontrol grubu öntestlerinde deney grubu sıralar ortalaması 18,03 iken kontrol grubu sıralar ortalaması 22,98'dir. ABA ilk bölüm öntestlerde deney ve kontrol grubu U değeri 150,500 iken z değeri -1,369'dur. Öntestlerde ABA ilk bölümde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). ABA ilk bölüm sontest bulgularına bakıldığında ise deney ve kontrol grubu U değerinin 60,500 ve z değerinin -3,847 olduğu görülmektedir. ABA ilk bölüm deney grubu ve kontrol grubu arasında duygusal istismar boyutunda eğitimden sonra yapılan sontestlerde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. EFİÇÖ testinde deney grubunda ve kontrol grubunda öntestlerde U değeri 170,500 iken sontestlerde U değeri 9,500'dür. EFİÇÖ testinde duygusal istismar boyutunda deney grubu ve kontrol grubu arasında öntestlerde belirgin bir fark yokken eğitimden sonra

yapılan sontestlerde eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Duygusal istismar boyutunda deney grubu öntest-sontest bulguları ve kontrol grubu öntest-sontest bulguları tek örneklem testi analiz sonuçları Tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4. 17 Deney grubu duygusal istismar öntest-sontest, kontrol grubu duygusal istismar öntest-sontest bulguları

Duygusal İstismar		Deney Grubu						Kontrol Grubu						
Test	N	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	
ABA I	Ö	20	7,750	1,5517	5,0	11,0	-3,941	,000	8,65	2,1095	5,0	12,0	-,158	,874
	S	20	10,80	1,322	8	12			8,60	1,667	5	12		
EFİÇÖ	Ö	20	51,600	6,9842	34,0	64,0	-3,926	,000	54,3	5,3617	45	68	-1,854	,064
	S	20	68,15	5,029	53	75			51,9	5,534	41	65		

Ö: Öntest, S: Sontest

Tablo 4.17 incelendiğinde deney grubunda, duygusal istismar boyutunda, ABA ilk bölümde test ortalamaları öntestte 7,750 iken sontestte 10,80’dir. ABA ilk bölümde deney grubunda öntestte minimum test puanı 5 iken sontestte 8’dir. Maksimum test puanı ise öntestte 11 iken sontestte 12’ye yükselmiştir. Öntest ve sontest puanı arasında deney grubunda, ABA ilk bölümde belirgin bir fark vardır. Kontrol grubunda ise ABA ilk bölümde, minimum test puanı ve maksimum test puanı aynı kalmış ve test ortalamalarında düşüş olmuştur. EFİÇÖ testinde duygusal istismar boyutunda, deney grubunda öntestlerde test ortalaması 51,600 iken sontestlerde 68,15’dir. EFİÇÖ testinde duygusal istismar boyutunda, deney grubunda öntestte minimum test puanı 34 iken sontestte 53’e, maksimum test puanı ise öntestte 64 iken sontestte 75’e yükselmiştir. Öntest ve sontest puanı arasında deney grubunda, EFİÇÖ testinde belirgin bir fark vardır. Kontrol grubunda ise test ortalamaları, maksimum test puanı, minimum test puanı ve test ortalamalarında düşüş olmuştur. EFİÇÖ testinde eğitim almayan kontrol grubunda öntest ve sontest arasında duygusal istismar boyutunda anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Eğitim alan deney grubu öntest sontestleri karşılaştırıldığında eğitim öncesine göre minimum ve maksimum test puanının sontestlerde arttığı, test ortalamalarında artış olduğu ve anlamlı bir farklılık oluştuğu görülmektedir. Eğitim almayan kontrol grubunda ise minimum ve maksimum test puanlarının ya aynı kaldığı ya da düştüğü görülmüştür.

Buna göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili bilgileri üzerinde duygusal istismar boyutunda ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu söylenebilir.

Aile eğitimi verilen deney grubu (n20), duygusal istismar boyutu, sontest ve izleme testleri Wilcoxon testi analizi bulguları Tablo 4.18' de verilmiştir.

Tablo 4. 18 Deney grubu duygusal istismar sontest-izleme bulguları

Duygusal İstismar		N	Deney Grubu					
			Ort	Sx	Min	Max	Z	P
ABAI	Sontest	20	10,80	1,322	8	12	-2,414	,016
	İzleme	20	11,350	,9881	9	12		
EFİÇÖ	Sontest	20	68,15	5,029	53	75	-,529	,597
	İzleme	20	67,900	4,3516	58	75		

Tablo 4.18 incelendiğinde yapılan Wilcoxon analizi sonuçlarına göre eğitim alan deney grubu sontest ve izleme testleri karşılaştırıldığında ABA ilk bölümde sontest ortalamaları 10,80 iken izleme testinde 11,350'dir. ABA ilk bölümde minimum test puanı izleme testinde, sonteste göre 1 puan artarak 9 olmuştur. ABA ilk bölümde duygusal istismar boyutunda deney grubu sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir fark olduğu söylenebilir ($p < 0,05$). EFİÇÖ testinde ise sontest ortalamaları 68,15 iken izleme testinde 67,900'dür. EFİÇÖ testinde minimum test puanı izleme testine göre 5 puan artarak 58 olmuştur. EFİÇÖ testinde duygusal istismar boyutunda deney grubu sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir fark oluşmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Tablo 4,18' e göre duygusal istismar boyutunda ailelere verilen eğitimin etkililiğinin eğitimden üç hafta sonraki izleme testlerinde korunduğu söylenebilir.

4.7 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Cinsel İstismar ile ilgili Bilgilerine Etkisine İlişkin Bulgular

Bu bölümde deney ve kontrol grubuna uygulanan veri toplama araçlarından elde edilen bulgulardan cinsel istismar boyutu ele alınacaktır. Bu bölümde öncelikle deney grubu ve kontrol grubuna uygulanan öntestleri karşılaştırmak için Mann-Whitney U testi bulguları sunulmuştur. Deney ve kontrol grubuna eğitim sonrası uygulanan sontestlerde yine aynı şekilde Mann-Whitney U testi bulguları ile sunulmuştur. Eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu cinsel istismar boyutu öntest bulguları, eğitim

alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu cinsel istismar boyutu sontest bulguları bağımsız örneklem testi sonuçları Tablo 4. 19’da verilmiştir.

Tablo 4. 19 Deney ve kontrol grubu cinsel istismar öntest-sontest bulguları

Cinsel İstismar Grup	N	Öntest					Sontest					
		SO	ST	U	Z	P	SO	ST	U	Z	P	
ABA1	D	20	18,33	366,50	156,		29,73	594,50	15,5			
	K	20	22,68	453,50	500	-1,183	,237	11,28	225,50	00	-5,003	,000
	T	40										
ABA2	D	20	18,93	378,50	168,		28,48	569,50	40,5			
	K	20	22,08	441,50	500	-,856	,392	12,53	250,50	00	-4,341	,000
	T	40										
EFİÇÖ	D	20	20,88	417,50	192,		29,90	598,00	12,0			
	K	20	20,13	402,50	500	-,204	,838	11,10	222,00	00	-5,101	,000
	T	40										

D: Deney grubu, K: Kontrol Grubu, T: Toplam

Tablo 4.19 incelendiğinde cinsel istismar boyutunda, öntestlerde, ABA ilk bölümde deney grubu ve kontrol grubu U değeri 156,500’dür. Cinsel istismar boyutunda, öntestlerde ABA ilk bölümde, deney grubu ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). ABA ilk bölümde deney grubu ve kontrol grubu sontestlerinde ise U değeri 15,500 ’dür. ABA ilk bölümde öntestlerde deney grubu ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark yokken sontestlerde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$). ABA ikinci bölümde, öntestlerde, deney grubu sıralar ortalaması 18,93 iken kontrol grubu sıralar ortalaması 22,08’dir. Cinsel istismar boyutunda, öntestlerde ABA ikinci bölümde deney grubu ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark yoktur($p>0,05$). ABA ikinci bölümde, sontestlerde, deney grubu sıralar ortalaması 28,48 iken kontrol grubu sıralar ortalaması 12,53’dür. ABA ikinci bölümde öntestlerde deney grubu ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark yokken sontestlerde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$). EFİÇÖ testinde öntestlerde deney grubu ve kontrol grubu z değeri -,204’dür. Cinsel istismar boyutunda, öntestlerde EFİÇÖ testinde, deney grubu ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). EFİÇÖ testinde deney grubu ve kontrol grubu sontest puanlarına bakıldığında ise z değeri -5,101’dür. EFİÇÖ testinde öntestlerde deney grubu ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark yokken sontestlerde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Tablo 4.19 incelendiğinde uygulanan veri toplama araçlarında deney ve kontrol grubunda cinsel istismar boyutunda öntestlerde anlamlı bir fark görülmezken, eğitimden

sonra deney ve kontrol grubuna uygulanan sontestlerde iki grup arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Cinsel istismar boyutunda deney grubu öntest-sontest bulguları ve kontrol grubu öntest-sontest bulguları tek örneklem testi analiz sonuçları Tablo 4.20’de verilmiştir.

Tablo 4. 20 Deney grubu cinsel istismar öntest-sontest, kontrol grubu cinsel istismar öntest-sontest bulguları

Cinsel İstismar		Deney Grubu						Kontrol Grubu						
Test	N	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	Ort	Sx	Min	Max	Z	P	
ABA1	Ö	20	35,850	4,4636	22,0	43,0	-3,924	,000	37,8	4,2624	31,0	45,0	-1,615	,106
	S	20	45,20	2,441	39	48			36,05	4,186	29	46		
ABA2	Ö	20	21,50	4,097	15	30	-3,929	,000	22,3	2,796	18	28	-3,831	,000
	S	20	33,400	2,6238	26,0	36,0			28,350	3,0310	22,0	34,0		
EFİÇÖ	Ö	20	28,050	4,6845	17,0	36,0	-3,923	,000	27,8	3,9283	20,0	36,0	-,762	,446
	S	20	37,00	2,938	30	40			27,15	4,120	21	33		

Ö: Öntest, S: Sontest

Tablo 4.20 incelendiğinde yapılan Wilcoxon testi sonuçlarına göre deney grubunda, ABA ilk bölümde öntest ortalamaları 35,850 iken sontest ortalamaları 45,20’dir. Deney grubunda, ABA ilk bölümde minimum test puanı ve maksimum test puanında artış görülmektedir. Kontrol grubunda ise ABA ilk bölümde test ortalamalarında ve minimum puanda düşüş görülmüştür. ABA ilk bölümde, deney grubunda öntest ve sontest arasında anlamlı bir fark görülürken kontrol grubunda anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. ABA ikinci bölümde, deney grubunda, öntest ortalamaları 21,50 iken sontest ortalamaları 33,400’dür. Deney grubunda, ABA ilk bölümde olduğu gibi ABA ikinci bölümde de minimum test puanı ve maksimum test puanında artış görülmektedir. ABA ikinci bölümde cinsel istismar boyutunda hem deney hem de kontrol grubunda anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. EFİÇÖ testinde eğitim alan deney grubunda öntest ve sontest karşılaştırıldığında test ortalamalarında, minimum test puanı ve maksimum test puanında artış olduğu saptanmıştır. EFİÇÖ testinde, kontrol grubu bulgularına bakıldığında ise maksimum test puanı ve test ortalamalarında düşüş olduğu, minimum puanda 1.0 puanlık artış olduğu saptanmıştır. EFİÇÖ testinde kontrol grubunda anlamlı bir fark görülmezken eğitim alan deney grubunda öntest ve sontest arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Eğitim alan deney grubu ntest sontestleri karşılaştırıldığında eğitim öncesine göre minimum ve maksimum test puanının sontestlerde arttığı, test ortalamalarında artış olduğu ve anlamlı bir farklılık oluştuğu görülmektedir. Eğitim almayan kontrol grubunda ise minimum ve maksimum test puanının ABA ikinci bölümde arttığı ve anlamlı bir farklılık oluştuğu görülmektedir. ABA birinci bölüm ve EFİÇ testinde ise kontrol grubunda ntest ve sontestler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Buna göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili bilgilerinin cinsel istismar boyutunda ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu söylenebilir.

Aile eğitimi verilen deney grubu (n20), cinsel istismar boyutu, sontest ve izleme testleri Wilcoxon testi analizi bulguları Tablo 4.21' de verilmiştir.

Tablo 4. 21 Deney grubu cinsel istismar sontest-izleme bulguları

Cinsel İstismar		N	Deney Grubu					Z	P
			Ort	Sx	Min	Max			
ABA1	Sontest	20	45,20	2,441	39	48	-1,857	,063	
	İzleme	20	45,800	2,0147	41	48			
ABA2	Sontest	20	33,400	2,6238	26	36	-3,986	,000	
	İzleme	20	28,20	1,765	25	30			
EFİÇ	Sontest	20	37,00	2,938	30	40	-,109	,913	
	İzleme	20	37,050	2,4597	31	40			

Tablo 4.21 incelendiğinde eğitim alan deney grubuna eğitimden hemen sonra uygulanan sontestler ve izleme testleri bulguları görülmektedir. Cinsel istismar boyutunda, ABA ilk bölüm sontest ortalamaları 45,20 iken izleme testi ortalamaları 45,800'dr. ABA ilk bölüm sontest minimum test puanı 39 iken izleme testi minimum test puanı 41'dir. ABA ilk bölüm sontest maksimum test puanında değişiklik olmamiş ve sontest-izleme testi arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. ABA ikinci bölüm sontest ortalamaları 33,400 iken izleme testi ortalamaları 28,20 dir. ABA ikinci bölüm sontest minimum test puan 26 iken izleme testi minimum test puanı 25'dir. ABA ilk bölüm sontest maksimum test puanı 36 iken izleme testi maksimum test puanı 30'dur. EFİÇ testinde test ortalamalarında, minimum ve maksimum test puanında belirgin bir fark görülmemiş ve anlamlı bir fark oluşmamıştır. Cinsel istismar boyutunda ABA ilk bölüm ve EFİÇ testi sonuçlarına göre eğitimden üç hafta sonra uygulanan testlerde anlamlı bir

farklılık oluşmamıştır. Buna göre cinsel istismar boyutunda izleme aşamasında eğitimin etkililiğinin korunduğunu söyleyebiliriz.

4.8 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programına İlişkin Aile Görüşlerini İçeren Görüşme Formu Bulguları

Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerden araştırmaya katılan deney grubu katılımcılarına ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programından sonra ailelerin eğitim ile ilgili görüşleri alınmıştır. Görüşme formu dört sorudan oluşmaktadır. Görüşme formunda yer alan “Bu eğitimin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?” sorusunda eğitime katılan deney grubu katılımcılarının tamamının (n20) “evet eğitimi faydalı buldum” cevabını verdikleri belirlenmiştir. Katılımcılardan yedisinin (%35) bu soruya “Bilmediğim konuları öğrenme fırsatı buldum.” şeklinde cevap verdiği görülmüştür. Katılımcılardan beşi (%25) ise bu soruya “İhmal ve istismar ile ilgili farkındalığım arttı” yanıtını vermişlerdir. Katılımcılardan üçü (%15) ise “Çocuğumu ihmal ve istismardan nasıl koruyacağım konusunda bilgilendim” yanıtını vermiştir. Katılımcılardan üçü (%15) “İhmal ve istismar konusunda doğru bildiğim yanlışları düzeltme fırsatı buldum” yanıtını vermiştir. Katılımcılardan ikisi (%10) ise “Aile eğitimlerine olan bakış açım değişti” yanıtını vermişlerdir. Aşağıda katılımcıların görüşlerinden kesitlere yer verilmiştir;

“Evet, çok güzel, çok faydalı bir eğitim oldu. Bilmediğim bir sürü bilgi öğrendim. Bu eğitimi gerçekleştiren Sevgi hocama teşekkür ederim.” (D6)

“Evet, eğitimi faydalı buldum. İhmal ve istismardan korunmak ile ilgili farkındalığım arttı ve toplumun bilinçlenmesi adına bu tür eğitimlerin daha çok yapılmasını isterim.” (D8)

“Eğitim benim için çok faydalı oldu. Oğlumu gerçekten bazı konularda ihmal ettiğimi gördüm. Etrafımdaki çocukların ihmal ve istismarı konusunda da duyarlılığım arttı. Çocuğumu istismardan nasıl koruyacağımı öğrendim.” (D7)

“Eğitimi faydalı buldum. Bildiğimiz doğru olan şeyler netleşti, yanlış bildiklerimizi düzeltme fırsatı oldu. Özellikle istismar ile ilgili artık sadece aklıma cinsel istismar gelmiyor. İstismarın diğer türleri ile ilgilide bilgilendim.” (D19)

“Ben bu tarz eğitimlere çok katılmak istemezdim. Genelde tek taraflı eğitimci anlatıyor, biz dinliyoruz. Ama bu eğitimde etkileşim içinde bir eğitim oldu. Hem böyle eğitimlerle eksik olan bilgilerimiz tamamlanıyor. Farklı sosyal çevrelerle kaynaşyoruz.” (D14)

Görüşme formunda yer alan “Özel gereksinimli çocuklarda ihmal ve istismara ilişkin aldığınız aile eğitiminin çocuğunuza yaklaşımınız konusunda ne gibi etkileri olacağını düşünüyorsunuz. Açıklar mısınız?” sorusunda eğitime katılan deney grubu katılımcılarının tamamının (n20) çocuklarına yaklaşımlarında değişiklikler olacağı yönünde görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Katılımcıların bu soruya en çok “Çocuğumu istismardan korumak için çocuğuma karşı davranışlarımı değiştireceğim” cevabını verdikleri görülmüştür (%40). Katılımcılardan yedisi (%35) bu soruya ihmal konusunda çocuklarına yaklaşımlarının değişeceği yanıtını vermiştir. Katılımcılardan beşi (%25) ise bu soruya “Çocuğumun özel alanı/kişisel alanı konusunda daha dikkatli davranacağım.” yanıtını vermiştir. Aşağıda katılımcıların görüşlerinden kesitlere yer verilmiştir;

“Anlatım çok akıcı ve çok etkiliydi, kendi hatalarımı da âmâsız fakatsız kabul etme ve nasıl olması gerektiğini kabul etme fırsatım oldu. Çocuğuma karşı bana ulaşabileceği, iletişim kurabileceği bir yerde olmam gerekiyor. Çocuğumun çevresindeki insanları daha iyi tanımam gerekiyor ve çocuğum yaşadıklarını anlattığında daha dikkatli dinlemem gerekiyor. Özellikle bu konularda çocuğuma yaklaşımım değişecek.” (D12)

“Değerli eğitimcilerden almış olduğumuz böyle eğitimlerle iyi çocuk yetiştirme konusunda ve çocuğa nasıl yaklaşacağımız konusunda bilgileniyoruz. Çocuğuma karşı ihtiyaçlarında ve gelişim dönemlerinde onu ihmal etmeyeceğim. Dikkatsiz davrandığım ve ihmal olduğunu fark etmediğim konularda düzeltme yapacağım.” (D10)

“Çocuğumun bir birey olduğunu ve onunda özel alanının olduğunu fark ettim. Buna uygun davranacağım.” (D2)

“Bundan sonra severken özellikle ısrarak veya sıkıştırarak sevmeyeceğim.” (D7)

Görüşme formunda yer alan “Bu eğitimde eksik bırakılan veya açık ve anlaşılır sunulmayan konular var mıydı? Açıklar mısınız?” sorusunda eğitime katılan deney grubu katılımcılarının tamamının (n20) bu soruya “eğitimde eksik bırakılan veya açık ve anlaşılır sunulmayan bir konu yoktu” cevabını verdikleri görülmüştür. Aşağıda katılımcıların görüşlerinden kesitlere yer verilmiştir;

“Eksik olan bir konu olmadığını düşünüyorum. Aksine ciddi anlamda emek verilmiş, ince düşünülmüş bir sunumdu.” (D1)

“Aslında eksik bırakılan bir yer olmadı ama eğitimciye konu dışında da çok fazla soru soran oldu.” (D12)

“Sevgi hoca her şeyi tam anlattı bence. Sorularımızı cevapladı. Aklımdaki bütün soruları sordum.” (D13)

“Eğitimde eksik bırakılan bir şey yoktu düzenli her konuya bir eğitim düzenlenmişti.” (D17)

Görüşme formunda yer alan “Bu eğitimi siz yürütüyor olsaydınız ihmal ve istismar ile ilgili başka hangi alt başlıklara yer verirdiniz?” sorusunda eğitime katılan deney grubu katılımcılarından 11’i başlıkların yeterli olduğunu belirterek başka başlık ekleyemeyeceği ile ilgili görüş bildirmiştir(%55). Katılımcılardan ikisi (%10) ise başka başlık ekleyemeyeceğini fakat bu eğitimin ailenin diğer üyelerine (baba, büyükanne, büyükbaba, kardeş ve diğ.) ve çocuk ile çalışan öğretmenlere verilebileceği ile ilgili görüş bildirmiştir. Katılımcılardan biri bu soruya çocuk evlilikleri ile ilgili bir başlık ekleyebileceği ile ilgili görüş bildirmiştir. Katılımcılardan ikisi ise bu soruya başka başlık eklemeyeceğini fakat bu eğitimin özellikle kırsal kesimler olmak üzere toplumun tüm kesimlerine verilebileceği ile ilgili görüş bildirmiştir. Katılımcılardan biri ise bu konuda Türkiye’deki gelişmeler ile ilgili bir başlık ekleyebileceğini belirtmiştir. Başka bir katılımcı ise bu soruya gazetelerden bu konu ile ilgili örneklerin eklenebileceği yanıtını vermiştir. Aşağıda katılımcıların görüşlerinden kesitlere yer verilmiştir;

“Başka bir başlık eklemedim, başlıkları yeterliydi. Ama bu eğitimi ailede diğer kişilere de verirdim. Engelli bireyle aynı evi paylaşanlara ve engellilerle çalışan eğitimcilere de bu eğitim verilmeli.” (D6)

“Çocuk evlilikleri ile ilgili bir başlık eklerdim.” (D5)

“Daha kapsamlı toplumdaki bütün bireylere hitap edecek bir eğitim yapmak isterdim.” (D8)

“Türkiye’de bu konuda yapılan yapısal ve hukuki reformlar başlığını eklerdim.” (D12)

“Bu konuda yapılan gazete haberlerini örnek olarak eklerdim.” (D17)

BÖLÜM 5

5 TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismara yönelik bilgi ve farkındalıklarının desteklenmesi için oluşturulan “İhmal ve İstismardan Korunma Eğitim Programı'nın” etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda ailelere ihmal ve istismar genel başlığı altında beş oturumluk bir aile eğitim programı uygulanmış ve etkililiği incelenmiştir. Ailelere sunulan aile eğitiminde genel bilgiler, ihmal, istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar konularına yer verilmiştir. Genel bilgiler konusu ihmal ve istismar oturumlarında sunulmuştur. Ailelere eğitimden önce yapılan öntestler, eğitimden sonra yapılan sontestler ve deney grubuna uygulanan izleme testleri ile aile eğitiminin etkililiği araştırılmıştır. Bu bölümde sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin etkililiğine ilişkin bulguların ve aile eğitiminin uygulanma sürecine ilişkin bulguların sonuç ve tartışmasına sırası ile yer verilecektir.

5.1.1 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitiminin Etkililiğine İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin etkililiğine genel olarak bakıldığında eğitim programının özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin bilgileri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan deney grubu katılımcıları ile kontrol grubu katılımcıları öntestlerde benzer puanlar alırken eğitimden sonra yapılan sontestlerde deney grubunun öntestlere göre test puanlarında artış olduğu fakat kontrol grubunda böyle bir artışın söz konusu olmadığı görülmüştür. Deney grubuna eğitimden bir süre sonra yapılan izleme testleri ile deney grubu sontestleri karşılaştırıldığında eğitim alan deney grubunun izleme testlerinde de eğitimin etkililiğinin korunduğu görülmüştür. Buradan yola çıkarak eğitim programının özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin bilgi düzeyleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. İhmal ve istismardan korunma eğitimleri ve etkililikleri ile ilgili farklı disiplinlerde yapılan araştırmalara rastlamak mümkündür. Ateşoğlu (2018), ihmal ve istismar konusunda ilkökul çocuklarının ailelerine yönelik yaptığı deneysel bir çalışmada bir aile eğitim programı geliştirmiştir. Bu araştırmada yapılan aile eğitiminde ihmal, istismar ve istismar türleri ile ilgili aileler bilgilendirilmiş ve yapılan ihmal ve istismar eğitimin ilkökul

çocuklarının ebeveynlerinde etkili olduğu, bilgi düzeyinde artış olduğu bulunmuştur. Ailelerin bilgi düzeyinde artış olması yaptığımız mevcut araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Bunun yanında bu araştırma ihmal ve istismar eğitiminde istismarın türlerini de ele alması yönü ile mevcut araştırma ile benzerlik göstermektedir.

Ailelere yönelik yapılacak ihmal ve istismar eğitimleri ile ailelerin bu konudaki bilgi düzeyleri yükseltilebilir ve ailelerin çocuklarının en yakınları olarak ihmal ve istismar konusunda önleyici mekanizmalardan biri olması sağlanabilir. Bu araştırma bulgularına bakıldığında eğitime katılan ailelerin ihmal, istismar ve istismar türlerinde minimum ve maksimum puanlarında artış olduğu görülmüştür. Eğitime katılmayan kontrol grubunda bu puanlarda artış görülmemesi eğitimin, ailelerin ihmal, istismar ve istismar türleri bilgileri üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Mevcut araştırma ile benzer şekilde özel gereksinimli çocukların ebeveynleri ile yürütülen bir eğitim programında Küçük (2012), cinsel istismar konusunu ele almıştır. Bu çalışmada cinsel istismar konusu üzerinden yapılan eğitimin ailelerin bilgilerini arttırdığı görülmüştür. Ailelere yönelik yapılacak eğitimler ile ailelerin istismar türlerinden biri olan cinsel istismar ile ilgili bilgilerinin artırılabilmesi sonucu mevcut araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanında bu araştırma ailelere yönelik istismar türlerinden sadece cinsel istismar konusunu ele alması yönü ile yaptığımız araştırma ile farklılaşmaktadır. Buradan yola çıkarak ailelere yönelik verilecek eğitimler istismar türlerini ister tek tek ele alsın ister bütün halinde ele alsın yapılacak eğitimin ailelerin bilgi düzeyleri üzerinde olumlu etkileri olacağı söylenebilir.

Bu araştırmanın çalışma grubu özel gereksinimli çocuğu olan ailelerdir. Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismar konusunda daha fazla risk altında olduğu bilinen bir gerçektir. Özel gereksinimli çocuklar daha fazla risk altında olmalarına rağmen ne yazık ki özel gereksinimli çocuklara yönelik ihmal ve istismarı önleme çalışmaları oldukça sınırlıdır. Bu çalışmada bu sınırlılık dikkate alınarak özel gereksinimli çocukların ailelerine yönelik bir aile eğitim programı uygulanmış ve uygulanan eğitim programı ile ailelerin bilgi düzeylerinde artış olduğu ve eğitim sonrası görüşme sorularında da ailelerin eğitimi etkili ve gerekli buldukları görülmüştür. Yurt dışında Clatos ve Asare (2016)'nin çeşitli engel tanısına sahip özel gereksinimli çocuğu olan aileler ile yürütmüş olduğu çalışmada cinsel istismar ile ilgili bir eğitim yürütülmüştür. Bu çalışmada yaptığımız araştırma ile benzer şekilde her konu ayrı ayrı powerpoint

sunumları ile sunulmuş ve eğitim sonunda ailelerin eğitim öncesine göre bilgilerinin arttığı sonucu elde edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan sunum şekli ile araştırmacının eğitimde kullandığı sunum şekli benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte bahsi geçen çalışmada cinsellik eğitimi üzerinden istismardan koruma eğitimi verilmiş olması yaptığımız araştırma ile farklılaşmaktadır. Yaptığımız araştırmada istismar türlerinden; fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar konuları ayrı ayrı ele alınmış ve bu istismar türlerinin etkileri, göstergeleri ve korunma yolları konularına yer verilmiştir. Yaptığımız araştırma ile çalışma grubu bakımından benzerlik gösteren bu çalışma da özel gereksinimli çocukların ailelerine yönelik yapılacak eğitimlerin etkili olduğuna değinilmiştir. Özel gereksinimli çocuklar vakitlerinin çoğunu aileleriyle geçirmektedirler. Bu nedenle özel gereksinimli çocuklar ile ilgili ihmal ve istismar konusunda yapılacak önleme çalışmalarına ailelerin de dahil edilmesi oldukça önemlidir.

Yaptığımız araştırmada eğitime katılan deney grubuna eğitimden bir süre sonra araştırmada öntest-sontest olarak kullanılan veri toplama araçları tekrar uygulanmış ve eğitimin etkililiğinde değişim olup olmadığına bakılmıştır. İzleme testlerinde ailelerin sontestlere göre test puanlarında ya değişim gözlenmemiş ya da puanlarda artış görülmüştür. Aileler üzerinde eğitimin etkililiğini koruduğu hatta ailelerin eğitimden sonra bu konu ile ilgili genel bilgiler boyutunda yeni bilgiler öğrendiği söylenebilir. Literatürde ihmal ve istismar ile ilgili yapılan çalışmalarda bilgilendirmenin veya eğitim programının kalıcılığına ve izleme verisi toplanmasına dair veriler oldukça sınırlıdır. Yurt dışında yapılan bir araştırmada Leventhal (2001), ev ziyaretleri ile yürüttüğü ihmal ve istismar eğitiminde ailelere eğitimden bir süre sonra izleme testi uygulamış ve eğitimin etkililiğini koruduğunu belirtmiştir. Ülkemizde ise Kanak (2015), okulöncesinde duygusal istismar ile ilgili yaptığı bir eğitim programında eğitimden dört hafta sonra tekrar veri toplama araçlarını uygulamış ve eğitimin etkililiğini koruduğu sonucuna ulaşmıştır. Belirtilen çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlardan yola çıkarak, ailelere yönelik yapılan aile eğitimlerinin etkililiğini araştırmadan sonrada koruduğu söylenebilir. Uygulanan programlarda çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili doğrudan çocukla zaman geçiren kişilerin hedef alınmasının eğitim programlarında hedeflenen bilgi artışının olmasında ve bilgi artışının korunmasında etkili olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada eğitimden üç hafta sonra uygulanan izleme testlerinde ihmal ve istismar ile ilgili bazı boyutlarda ailelerin test puanlarında artış olduğu görülmüştür.

Araştırmacı eğitimden sonra ailelerden araştırmada kendilerine verilen aile eğitim kitapçığını okumalarını ve eğitim içeriğini tekrar etmelerini istemiştir. Ailelerin bu kitapçığı okumalarının eğitim ile ilgili tekrar yapmalarını sağlamış olmasından dolayı izleme testlerinde sonestlere göre ailelerin bilgi düzeyinde bir artışa neden olabileceği düşünülmektedir. Yapılan bir araştırmada Adalı (2007), 10-12 yaş grubu çocukların ailelerine yönelik yürüttüğü bir aile eğitimi çalışmasında istismar ve istismar türleri konularında aileler bilgi broşürleri ile bilgilendirilmiştir. Bu çalışmada ailelere bilgi kaynağı sağlamak için bilgi broşürleri hazırlanmıştır. Ailelere yönelik bilgi kaynağı olabilecek bilgi kitapçıkları ve bilgi broşürleri ile ailelerin bilgi düzeyinin arttığı görülmüştür. Yapılan araştırmada da buna benzer olarak aile eğitim kitapçığı bilgi kaynağı olarak sunulmuştur. Diğer yandan ailelerin eğitim sürecinde ihmal ve istismar ile ilgili oluşan farkındalıktan dolayı kendilerinin de bu konuda farklı kaynaklardan bilgi edinmeye ve araştırmaya devam etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Günümüze kadar yapılmış ihmal ve istismar konusunda yapılan çalışmaların çoğunun tanımlayıcı türde olması nedeniyle “kanıt düzeyi yüksek olan randomize kontrollü” araştırmalara gereksinim vardır. Çocuk istismarını önlemede ve müdahale programlarının geliştirilmesinde multidisipliner eğitim programları geliştirilmeli ve etkililiği deneysel araştırmalarla değerlendirilmelidir (Bakır ve Kapucu, 2017). Yukarıda sözü edilen çalışmalarda farklı yöntemler ve farklı aile özellikleri olsa da hepsinin ortak özelliği eğitim sonunda ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili daha bilgili ve duyarlı oldukları gerçeğidir. Yapılan araştırma ile literatür bu konuda desteklenmiş ve aile eğitimlerinin ihmal ve istismar ile ilgili etkili ve gerekli olduğu konusuna dikkat çekilmiştir.

5.1.2 İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitiminin Uygulanma Sürecine İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırma, özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının; ailelerin, ihmal, istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar ve cinsel istismar ile ilgili bilgi düzeyleri üzerinde etkililiğini araştırmak amacıyla yapılan bir araştırmadır. Bu araştırmada çok büyük bir çoğunlukla anneler katılmaya gönüllü olmuştur. Dallar Bilge ve arkadaşlarının (2013), alt sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri konusunda yaptığı bir çalışmada

çalışmaya katılan katılımcıların çoğunluğunun baba olduğu görülmüştür. Bu çalışmada “babaların dışarıda olup sosyal ve iş çevresinde bu konular hakkında daha fazla eğitim alma olanaklarının olması” konusuna değinilmiştir. Yaptığımız araştırma da ise bundan çok farklı olarak babaların çalıştıkları için bu eğitime istekli olmadıkları ve katılımcıların neredeyse tamamının anneler olduğu görülmüştür. Bunun yanında yaptığımız araştırmada katılımcıların sadece %5’ i bu konuda eğitim almışken bahsi geçen araştırmada belirgin bir şekilde farklı olarak katılımcıların %17.7’si bu konuda eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. İki çalışmada katılımcı ailelerin sosyoekonomik yönden birbirinden farklı olmasının çalışma bulgularında böyle bir farklılık oluşturabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada; genel bilgiler boyutu eğitim oturumları içinde ihmal ve istismar oturumlarında yer verilmiştir. İhmal ve istismar ile ilgili genel bilgiler boyutu; ihmal ve istismarı uygulayan kişinin yani istismarcının hangi özelliklere sahip olduğu, anne babanın hangi özelliklere sahip olduğunda ihmal ve istismar riskinin arttığı (erken yaşta çocuk sahibi olma, alkol ve uyuşturucu madde kullanma, çocuk yetiştirme ve çocuğu istismardan koruma konularında bilgi eksikliğinin olması vb.), ihmal ve istismar ile ilgili verilecek eğitimler ve kimlerin bu konuda eğitim aldığı veya alması gerektiği, anne babanın bu konuda eğitim alması gerekliliği, çocuğun ihmal ve istismardan sorumlu tutulamayacağı konularından oluşmaktadır. Araştırmaya katılan aileler genel bilgiler konusunda eğitim öncesinde benzer şekilde testlerden düşük puanlar almışlardır. Eğitim sürecinde aileler bu konuda özellikle erken yaşta çocuk sahibi olma konusunda görüş bildirmişlerdir. Katılımcılardan biri erken yaşta evlenme ve ihmal istismar ilişkisi sunulurken “*Ben 17 yaşındaydım evlendiğimde, şuan siz anlatırken fark ediyorum önemsemediğim üzerinde durmadığım şeylerin ihmal olduğunu. O zamanlar bende çocuktum ve yaşım küçük olduğu için çocuğumu ihmal ettiğimi, ne yapmam gerektiğini hiç bilmiyordum.*” şeklinde kendi hayatından örnek vermiştir. Deney grubunda olan aileler ihmal ve istismar ile ilgili genel bilgiler konusunda veri toplama araçlarında yer alan “istismarcının hangi özelliklere sahip olduğu, anne babanın hangi özelliklere sahip olduğunda ihmal ve istismar riskinin arttığı, ihmal ve istismar ile ilgili verilecek eğitimler ve kimlerin bu konuda eğitim aldığı veya alması gerektiği, anne babanın bu konuda eğitim alması gerekliliği, çocuğun ihmal ve istismardan sorumlu tutulamayacağı” test maddelerine eğitimden önce çoğunlukla yanlış cevaplar verirken eğitimden sonra genellikle doğru yanıtlar vermişlerdir. Kontrol grubunda olan aileler ise bu konudaki test maddelerine öntest ve sontestlerde benzer şekilde çoğunlukla yanlış yanıtlar vermişlerdir.

Buradan yola çıkarak deney grubunda olan ailelere genel bilgiler konusunda sunulan aile eğitiminin ailelerin bilgi düzeyi üzerinde olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Eğitim alan aileler eğitim öncesine göre genel bilgiler konusunda eğitimden sonra daha bilgili hale gelmiştir.

Araştırmada genel bilgiler alt başlığından sonra ihmal konusu ele alınmıştır. İhmal oturumunda ailelere öncelikle çocukların temel gereksinimleri sunulmuş daha sonra aile ortamında veya okul ve sosyal ortamda çocukların hangi durumlarda ihmali yaşadıkları, hangi göstergeler olduğunda ihmalin akla gelmesi gerektiği ile ihmal oturumu sürdürülmüştür. İhmal türleri de bu oturumda detaylı sunulmuştur. Yaptığımız araştırmada aileler eğitim sonrası görüşme sorularına “*çocuğumu bazı konularda ihmal ettiğimi fark ettim.*” yanıtını vermiştir. Katılımcılardan biri ihmal konusu ile ilgili eğitim sonrasında “*Çocuğuma karşı ihtiyaçlarında ve gelişim dönemlerinde onu ihmal etmeyeceğim.*” yanıtını vermiştir. Yapılan bir araştırmada Tymchuk ve Andron (1990) öğrenme güçlüğüne sahip çocuğu olan 33 anne ile bir çalışma yürütmüştür. Araştırmacıların yaptığı çalışmada bu annelerin çocuklarını istemeden ihmal ettikleri sonucu elde edilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak annelere çocuk bakımı ve eğitimi konusunda bilgilendirici bir aile eğitimi sunulmuş ve sonrasında eğitim verilen annelerin çocuklarına daha iyi baktıkları ve ihmal etmedikleri görülmüştür (akt: Hoşoğlu, 2009). Ailelerin eğitim öncesinde çocuğunu istemeden ihmal ettiği bulgusu ile bu araştırma yaptığımız araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Bununla birlikte araştırmamızda ihmal boyutunda çocukların temel gereksinimleri konusu ayrıntılı olarak ele alınmış olsa da çocuk bakımı konusuna ayrıca yer verilmemesi yönü ile yapılan araştırmadan farklılaşmaktadır. Başka bir çalışmada ise Beyazıt (2017) annelere yönelik bir ihmal önleme programı geliştirmiş ve etkililiğini incelemiştir. Bu araştırmada yapılan ihmal ile ilgili eğitimin anneler üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Annelerin eğitimden sonra uygulanan sonestlerinde öntestlerine göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu araştırmada yapılan eğitimden sonra annelerin ihmal davranışında anlamlı bir değişim olsa da bu etkinin çocuklara kısa süreçte yansımadağı görülmüştür. Uygulanan aile eğitim programında ihmal boyutu bulguları ve bu araştırmanın bulguları benzer niteliktedir. İki çalışmada da ailelerin ihmal boyutunda bilgi düzeylerinin arttığı görülmüştür. Bu araştırmada aileler ile sadece ihmal üzerine çalışılmış ve çocuklara yansımaya da bakılmıştır. Fakat yaptığımız araştırmada ihmal ve istismar konusu genel olarak ele alındığından çocuklara yansımaya üzerine bir çalışma yapılamamıştır.

Mevcut araştırmada ailelere eğitimden önce uygulanan öntestlerde; ihmal boyutunda deney ve kontrol grubu arasında bir lme aracında anlamlı bir fark varken diğer lme aracında anlamlı bir fark yoktur. ntestlerde kontrol grubunda olan ailelerin deney grubu ailelerine göre bir lme aracına göre ihmal boyutunda daha bilgili olduğu görülmüştür. Eğitimden sonra uygulanan sontestlerde ise eğitim alan deney grubu test puanlarında artış olmuş ve her iki lme aracında da kontrol grubu ile arasında anlamlı bir fark oluşturmuştur. Buna göre ihmal boyutunda ailelere yukarıda sayılan konularda sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin etkili olduğu ve eğitim alan deney grubunun bu konuda bilgi düzeyinde olumlu yönde artış olduğu söylenebilir. Ayrıca kontrol grubunda eğitim öncesine göre puanların sontestlerde düşmüş olması eğitim almayan kontrol grubunun ihmal boyutunda doğru yanıtlardan uzaklaştığını göstermektedir. Ailelere eğitimden üç hafta sonra uygulanan izleme testlerinde ise bu etkililiğin korunduğu ve diğer boyutlarda olduğu gibi ailelerin bilgi düzeylerinde artışın devam ettiği görülmüştür. Ailelerin bu konuda farkındalıklarının artması ve aile eğitim kitapçığında ihmal konusunu tekrar okumuş olmalarının bu artışı desteklediği düşünülmektedir. Çalgı Deveci (2017) annelerin çocuklarına yönelik ihmal ve istismar davranışını araştırdığı bir çalışmada annelerin çocuklarına yönelik ihmal davranışını anlamak üzere anket içinde annelere 7 soru yöneltilmiştir. Annelere ankette ihmal konusunda yöneltilen sorular; “sağlık kontrolüne götürmeme, çocuğun ev dışında yanında bir yetişkin olmadan zaman geçirmesi, günde 2 saatten fazla TV izleme, çocuğun arkadaşlarını tanımama, ciddi yaralanma, 12 yaş altında başka bir çocukla birlikte evde kalma ve tek başına evde kalma” konularından seçilmiştir. Araştırmada ailelerin sorulara verdikleri yanıtlardan yola çıkarak annelerin çocuklarını ihmal ettikleri sonucuna ve çocuğun bir alanda ihmal ediliyor olmasının başka alanlardaki olası ihmal durumlarının da olduğu anlamına geldiği sonuçları elde edilmiştir. Yaptığımız araştırmada ihmal boyutunda bu araştırma sorularına benzer ölçek maddeleri yer almaktadır. Ailelerin eğitim öncesi bu ölçek maddelerinde bilgi düzeylerinin düşük olması sonucu bu araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Araştırmada eğitimden sonra uygulanan testlerde ise ailelerin ihmal boyutunda test puanlarında görülen artış eğitimin etkililiğini destekler niteliktedir. Buna göre ailelerin ihmal boyutunda bilgi eksikliklerinin olduğu ve yapılacak aile eğitimleri ile bu ihtiyaca cevap verilebileceği söylenebilir.

Ailenin, ebeveynin veya bakım veren kişinin çocukla ilgili gelişim özelliklerini bilmemesi, çocuğun gereksinimlerini anlamaması, çocuğun fiziksel, duygusal, eğitim

ihtiyaçlarını karşılamak için çocuğa yonelmemesi gibi durumlar ocuk ihmalini tetikleyebilir. Bu konular ile ilgili ailelere verilecek eğitimin önemi ve gerekliliği yapılan birçok araştırma bulguları ile de mevcuttur (Bilir, Arı, Dönmez, Atik ve San, 1991; İnsan Hakları Derneği, 2008; Hoşoğlu, 2009; Can, 2016).

Araştırmada ihmal konusundan sonra istismar konusu eğitim programının ikinci oturumunda yer almaktadır. Eğitim oturumunda istismar boyutu istismarın türleri kısaca tanıtılmış ve ihmal ve istismar arasındaki ayrımın nasıl yapılacağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca istismar durumunda çocukla iletişimin nasıl kurulacağı ve istismarın adli birimlere nasıl bildirileceği de bu oturumda sunulmuştur. Ailenin istismar durumunda durumu görmezden gelmesinin ocuk üzerinde nasıl etkiler oluşturacağı da bu oturumda özenle üzerinde durulan konulardan biridir. Yapılan bir ihmal ve istismar çalışmasında da ailelerin çocuklarını istismardan koruyabilmek için “istismarın ne olduğunu, belirtilerini ve çocukları üzerindeki etkilerini” aile eğitimlerinde yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir (Adalı, 2007). ocuk ile en çok vakit geçiren kişiler olan anne babalar çocuğun aile içinde veya dışındaki istismar tehlikesini bilmeli ve buna yönelik çocuğu korumak için birtakım önlemler almalıdır. İnsancıl yaklaşım ile bakıldığında istismarın gerçekleşmesine kadar beklemek çocuğun zarar görmesi ihtimali yüksek olduğundan doğru bir yaklaşım değildir. İstismar ortaya çıkmadan önleyici çalışmaların yapılması büyük bir öneme sahiptir. İstismarı nleme yapılacak eğitimler ile mümkündür (Kanak, 2015). Bu araştırmada nleme çalışmalarından biri olan aile eğitimi düzenlenmiştir. Ailelere eğitim öncesinde uygulanan öntestlerde istismar boyutunda deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark olmadığı ailelerin istismar konusunda benzer şekilde düşük bilgi düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Ailelere uygulanan sontestlerde ise eğitim alan deney grubu katılımcılarının minimum test puanlarında artış görülmüş ve bu durum kontrol grubu ile aralarında anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Buna göre araştırma sınırlılıkları içinde ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin istismar bilgilerinde olumlu yönde etkisi olduğu söylenebilir. Eğitimden sonra izleme testlerinde bilgi düzeyinde oluşan artışın korunduğu da testlerde belirlenmiştir. Bu durum eğitimin etkililiğini destekler niteliktedir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgularını destekleyici çalışmalar mevcuttur. Ailelere istismar konusunda verilen eğitimlerin ailelerde bilgi eksikliklerini giderdiği ve bu konuda daha duyarlı hale geldikleri yapılan aile eğitimi çalışmalarında görülmüştür. İstismar deyince çoğunlukla ailelerin aklına cinsel istismar ile ilgili durumlar gelmekteyken aile

eğitimlerinden sonra istismarın türleri olan fiziksel istismar ve duygusal istismar konularında da bilgi sahibi olmaktadırlar (Adalı, 2007; Küçük, 2012).

Araştırmada istismar konusu sunulduktan sonra istismar türleri tek tek ele alınmıştır. Fiziksel istismar konusu istismar oturumundan hemen sonra eğitim programının üçüncü oturumunda yer almaktadır. Eğitimde istismar ile ilgili bilgiler istismar oturumunda verildikten sonra fiziksel istismar konusuna geçilmiştir. Fiziksel istismarın bir istismar türü olması nedeniyle böyle bir sıralama tercih edilmiştir. Fiziksel istismar boyutunda; çocuğa yönelik hangi davranışların fiziksel istismar sayılabileceği, çocukta hangi belirtiler olduğunda akla fiziksel istismar geleceği, hangi özelliğe sahip çocukların daha çok fiziksel istismara maruz kaldığı konuları üzerinde durulmuştur. Ayrıca ailelerin çocuk yetiştirirken kullandıkları disiplin yöntemlerinin arasında fiziksel istismar sayılabilecek davranışların olmaması gerekliliği üzerinde özenle durulmuştur. Ailelere bu alt başlıklar ile sunulan fiziksel istismar eğitiminin etkililiğine bakıldığında eğitim alan deney grubunun son test puanlarında eğitim öncesine göre gözle görülür düzeyde bir artış olduğu görülmüştür. Eğitim almayan kontrol grubunda ise son testlerde fiziksel istismar boyutunda gözle görülür bir düşüş olduğu görülmüştür. Eğitim öncesinde benzer bilgi düzeyine sahip bu iki grupta eğitim sonunda oluşan bu anlamlı farklılıktan yola çıkarak bağımsız değişkenin yani ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin özel gereksinimli çocuğu olan aileler üzerinde, fiziksel istismar boyutunda etkili olduğu söylenebilir. Eğitimden bir süre sonra uygulanan izleme testlerinde test puanlarında artış devam etmiştir. Daha önce diğer boyutlarda belirtildiği şekilde bu durum üzerinde ailelere eğitim ile ilgili bir eğitim kitapçığının verilmesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Ailelere verilen eğitimin bir kaynakla desteklendiğinde etkisinin süreceği bu araştırma bulguları ile görülmüştür.

Anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri ile ilgili yapılan bir araştırmada çocukların bazı durumlarda fiziksel istismarı hak ettiklerini söyleyen anne-babaların oranı %17.4 olarak belirlenmiştir. Fiziksel istismarın çocuklar üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı ile ilgili güçlü kanıtlar olmasına rağmen, ebeveynler tarafından sıkça bir disiplin yöntemi olarak kullanılmaktadır. Anne-babaların fiziksel istismar ve etkileri hakkındaki bilgi düzeyi yapılacak eğitimler ile arttırılabilir. Yapılacak aile eğitimlerinin içeriğine çocuk istismarı ve ihmali konularının eklenmesi ile ebeveynlerin bilgi düzeyi artarak ülkemizde çocuk

istismarı konusunda önleme çalışmaları desteklenmiş olacaktır. (Dallar Bilge, Taşar, Kılınçoğlu, Özmen ve Tıraş, 2013). Yapılan ihmal ve istismardan korunma aile eğitimi çalışmasında ailelerin eğitim öncesinde fiziksel istismar konusunda düşük düzey bilgiye sahip oldukları fakat eğitimden sonra bilgi düzeylerinin arttığı bulgusu ailelere fiziksel istismar ile ilgili yapılacak eğitimlerin etkililiğini destekleyecek niteliktedir. Özellikle özel gereksinimli çocukların fiziksel istismarı daha sık yaşadığı ile ilgili çalışmalarda mevcuttur. Gül Bulut (2014) yaptığı dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların ihmal ve istismarında ebeveyn ile ilişkili etmenler konusunda yaptığı bir çalışmada özel gereksinimli çocuklar kategorisi içinde yer alan dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar ile çalışmış ve risk etmenlerinden biri olan ebeveyn ile ilişkili etmenleri incelemiştir. Gül Bulut yaptığı çalışmada DEHB yaşayan çocukların ebeveynlerinin fiziksel istismara daha fazla yatkın olduğunu belirtmiştir (Gül Bulut, 2014). Bu tez çalışması ise özel gereksinimli çocukların daha fazla fiziksel istismara maruz kaldığı düşünülerek risk grubunda olan ailelere fiziksel istismarı önlemeye yönelik bilgilendirici bir eğitim çalışması olarak nitelendirilebilir.

Araştırmada fiziksel istismardan sonra bir istismar türü olan duygusal istismar eğitim oturumlarında dördüncü sırada ele alınmıştır. Yapılan bir araştırmada Tzeng ve Jacobsen (1988) diğer istismar türleri ile karşılaştırıldığında duygusal istismarın toplumlarda daha yaygın ve belirlenmesi daha güç bir istismar türü olduğunu belirtmiştir. Buradan yola çıkarak duygusal istismarın önlenmesinin diğer istismar türlerinin önlenmesinde önemli bir role sahip olduğu söylenebilir (akt: Hoşoğlu, 2009). Çocuğun duygusal istismarı konusunda yapılacak öncelikli çalışmalar önleme çalışmalarıdır. Anne babalara ve bakım veren kişilere yapılacak bilgilendirme çalışmaları ise önlemede ilk adımdır. Önleme çalışmalarının başarılı olabilmesinde çocuğun en yakınında olan ailelerin duygusal istismar konusundaki bilgi ve farkındalığının artırılması ile mümkündür (Bedir, 2018). Bu tez çalışmasında duygusal istismar boyutunda ailelere verilen eğitimde; çocuğa yönelik hangi davranışın duygusal istismar sayılacağı, çocukta hangi belirtiler olduğunda duygusal istismarın akla geleceği, çocuğun duygusal istismardan nasıl etkileneceği konuları üzerinde durulmuştur. Özellikle ailelerin çocuklarının yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayan beklentilerinin olması, uygun olmayan sorumluluklar verilmesinin duygusal istismar olduğu ve çocuğu sanıldığından daha fazla olumsuz etkilediği üzerinde özenle durulmuştur. Araştırma bulgularına bakıldığında duygusal istismar konusunda öntestlerde deney ve kontrol grubunun benzer

şekilde bu konu ile ilgili maddelerinde düşük bilgi düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Eğitimden sonra ise deney grubunun test puanlarında artış olmuş ve bu durum deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark oluşturmuştur. Buna göre duygusal istismar boyutunda ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma eğitim programının ailelerin bilgi düzeylerinde olumlu yönde bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Eğitimin etkililiğinin eğitimden bir süre sonra yapılan izleme testlerinde de sürdüğü görülmüştür. Fakat duygusal istismar boyutunda diğer boyutlardan farklı olarak izleme testlerinde bir artış olmamış eğitim etkililiğini korumuştur. Bu araştırma ile benzer şekilde Kanak (2015) duygusal istismar ile ilgili yaptığı bir eğitim çalışmasında eğitimden dört hafta sonra bir test uygulamış ve eğitime katılanların sontest ve kalıcılık testi puanlarında anlamlı bir fark olmadığını katılımcıların testlere sontestler ile benzer cevaplar verdiklerini belirtmiştir (Kanak, 2015).

Araştırmada duygusal istismardan sonra cinsel istismar konusu eğitim oturumlarında beşinci ve son oturumda yer almaktadır. Cinsel istismar konusunda ailelere verilen eğitimde; çocukların hangi ortamlarda ve kimler tarafından cinsel istismara maruz kaldığı, cinsel istismarın göstergeleri, cinsel istismarın çocuk üzerindeki etkileri, cinsel istismara maruz kalan çocukla nasıl iletişim kurulacağı, cinsel istismar durumunda adli birimlere bildirme süreci ve çocuğu cinsel istismardan korumak için hangi eğitimlerin verilmesi gerektiği(hayır deme becerisi, özel bölgelerin eğitimi, sır saklanmaması, kişisel alan ve koruması, yardım isteme öğretimi, iyi dokunma-kötü dokunma arasındaki farkın öğretimi, güven çemberi öğretimi) konularına yer verilmiştir. Bu eğitimde aileler, cinsel istismar oturumunda ve ihmal oturumunda çocuklarının sorularına ve sorunlarına çoğunlukla yanıt veremediklerini sık sık dile getirmişlerdir. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda da genellikle ailelerin çocuklarının kendilerine cinsellikle ilgili soru sormalarını istemedikleri belirtilmiştir. Aileler çocuklarının kendilerine soracağı soruları nasıl yanıtlayacaklarını bilmediklerinden dolayı soruları yanıtlayamamaktadırlar. Ailelerin çocuklarının sorularına yanıt verebilmeleri ve çocuklarının sağlıklı bir cinsel yaşamı olmasına destek olmak için bu konuda bilgi sahibi olmalıdırlar. Ailelerinden bu bilgiyi edinemeyen çocuklar sorularının yanıtlarını başka kaynaklarda arayabilmekte ve bu da çocukları cinsel sapmalara ve istismara açık hale getirebilmektedir (Çakmak ve Çakmak, 2019).

Bu araştırmada cinsel istismar boyutunda aile eğitimi bulguları incelendiğinde tüm lme aralarındaki öntestlerde deney grubu ve kontrol grubunun benzer Şekilde bilgi düzeyinin düşük olduğu görülmüştür. Eğitimden sonra yapılan sntestlerde ise deney grubu test puanları gözle görülür Şekilde artmış ve ntestlere göre anlamlı bir fark oluşturmuştur. Kontrol grubunda ise test puanlarında artış gözlenirse de bu artış anlamlı bir fark oluşturacak düzeyde değildir. Kontrol grubunda sntestlerde test puanlarında artış olması ailelerin konuya olan farkındalıklarının artması ile bu konuda araştırma yapmış olabilecekleri ile açıklanabilir. Eğitim alan deney grubunda sntestlerde test puanlarının artması ve bu durumun anlamlı bir fark oluşturmasından yola çıkarak ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin ailelerin cinsel istismar konusunda bilgi düzeyleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Eğitimden üç hafta sonra uygulanan izleme testleri ve sntestler karşılaştırıldığında ise eğitimin etkililiğini koruduğu fakat puanlarda anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Çocukların cinsel istismarını önlemek için tasarlanan programların etkililiği hakkında yapılan bir çalışmada ebeveyn katılımı ile ilgili ebeveynlerin programlara dahil edildiğinde çocukların nleme eğitiminden daha fazla yararlanacağı vurgulanmıştır. Yurtdışında yapılan bu çalışmaya göre ebeveynlerin katılımı ile yapılacak eğitim programlarında ocuk cinsel istismarı hakkındaki yanlış algılar düzeltilebilir ve programlar ebeveynleri istismar belirtilerine karşı daha bilgili hale getirebilir. Ayrıca, ebeveynlerin eğitim sürecinde bu konu ile ilgili merak ettikleri sorularının cevaplanacağı, nleme becerilerinin çocuklara ğretiminde yardımcı olacakları ve en önemlisi ebeveynlerin çocukların cinsel mağduriyetini bildirme konusunda daha istekli olacakları yönünde aile eğitiminin önemi vurgulanmıştır (Sanderson, 2004). Bu alışma yapılan araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Araştırmada ailelerin cinsel istismar belirtileri ve cinsel istismarı bildirme ile ilgili ölçek maddelerine nteste göre eğitimden sonra yapılan testlerde daha fazla doğru yanıtlar verdikleri araştırma bulgularında mevcuttur. Bunun yanında ailelerin eğitimden sonra görüşme sorularına “*yanlış bilgilerimi düzeltme fırsatı buldum*” cevabını vermeleri de yine bu çalışma ile benzer özellik taşımaktadır. Yurtdışında yapılan başka bir doktora çalışmasında ocuk cinsel istismarının nlenmesine ilişkin ebeveyn eğitiminin hem ebeveyn hem de ocuk katılımcılar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu araştırmada ailelerin eğitimden önce ocuk cinsel istismarını önlemeye ilişkin ana bilgi kaynaklarının televizyon haberleri, gazeteler, dergiler ve filmler olduğu belirlenmiştir. Eğitimden sonra elde edilen bulgulara göre

çocukların ebeveynlerinden önleme ile ilgili bilgi aldıktan sonra daha fazla bilgi sahibi olduklarını ve bu bilginin iki aylık izlemede de korunduğu görülmüştür. Eğitim programına katılmayan ebeveynlere kıyasla, eğitime katılan ebeveynlerin çocuk cinsel istismarı ve önlenmesi hakkındaki bilgileri önemli ölçüde arttığı belirlenmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, hem ebeveynlerin hem de çocukların, ebeveyn tarafından uygulanan çocuk cinsel istismarı önleme programına katılmaktan fayda sağladığını göstermektedir (Wilkerson, 1994). Bu araştırma bulguları ile yaptığımız tez çalışması bulguları benzer niteliktedir. Bu tür bulgular, ebeveynlerin çocuklarına cinsel istismarı önleme konusunda eğitim vermeye aktif ve etkili bir şekilde katılabilecekleri fikrini desteklemektedir.

Bu çalışmada cinsel istismar eğitim oturumunda aileler özellikle cinsel istismardan korunma becerileri ile ilgili görüş belirtmiş ve eğitime katılım sağlamıştır. Aileler bu tez çalışması sonunda çocuklarına özel bölgelerini nasıl öğreteceklerini öğrendiklerini ve bununla ilgili evde çocukları ile çalışacaklarını ifade etmişlerdir. Yapılan bir tez çalışmasında (Anette, 1991) ise cinsel istismar ile ilgili annelere cinsel eğitim ile ilgili bir eğitim programı uygulanmıştır. Bu çalışmada annelerin bu eğitimden sonra çocuklara yönelik cinsel istismar konusunda bilgilerinde bir artış olduğu ve cinsel istismarı önleme ile ilgili davranış kazanımlarının olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında genç annelerin özel bölgeleri çocuklarına nasıl öğretecekleri konusunda da bilgi sahibi oldukları belirtilmiştir. Yaptığımız araştırma ile bu tez çalışmasının sonuçları benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada eğitimden sonra eğitim alan ailelerin cinsel istismardan korunma bilgilerinde artış olduğu bulgularla mevcuttur. Bahsi geçen çalışma yaklaşık 19 yıl önce yapılmıştır ve bugün yaptığımız tez çalışması sonuçları ile benzer sonuçlar göstermektedir. Buradan yola çıkarak aile eğitimi çalışmalarının cinsel istismar ile ilgili önleme çalışmalarında hala etkili olduğu ve bu konuda hala yapılacak eğitimlere ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin etkisini araştırmak için yapılan bu çalışmada eğitime katılan grupta olan katılımcıların program sonunda eğitime katılmayan gruptaki katılımcılara göre bilgi düzeylerinde bir artış olduğu gözlenmiştir. Buna göre eğitim alan gruba uygulanan programın etkili olduğu ve yapılan izleme testlerinde de bu etkililiğin korunduğu söylenebilir. Aileler eğitim öncesinde ihmal ve istismar ile ilgili düşük düzeyde bilgi sahibi iken eğitimden sonra bilgi düzeylerinde bir artış olmuştur. Ailelerin

bu konuda bilgilendirilmesi ile çocuklarına karşı ihmal ve istismardan korunma ile ilgili daha bilgilendirici hareket edecekleri düşünülmektedir. Dolayısıyla bu araştırma ihmal ve istismar ile ilgili bir önleme amacına hizmet edecektir.

5.2 Öneriler

Bu araştırma, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismara yönelik bilgi düzeylerinin eğitim programı ile desteklenebileceğini ortaya koymuştur. Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismara karşı daha bilinçli olmalarının risk grubunda olan özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismarının önlenmesinde önemli bir adım olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, araştırmacılara ve eğitimcilere yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Araştırmacılara yönelik öneriler:

- Bu araştırmada annelerin çoğunlukta olduğu bir çalışma grubu ile çalışılmıştır. Özel gereksinimli çocuğu olan aileler ile ilgili daha kapsamlı olacak şekilde diğer aile üyelerinin de (baba, büyükbaba, büyükanne, kardeş ve diğerleri...) katıldığı bir aile eğitim çalışması yapılabilir.
- Bu çalışmada sadece özel gereksinimli çocuğu olan ailelere yönelik bir aile eğitimi yürütülmüş ve yapılan ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin ailelerin bilgi düzeyleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bundan sonra ki yapılacak araştırmalarda aileler ve çocukları ile paralel bir eğitim çalışması hazırlanıp etkililiği incelenebilir.
- Ailelere ihmal ve istismardan korunma becerilerini çocuklarına nasıl öğretecekleri ile ilgili uygulamalı bir eğitim programı hazırlanıp etkililiği incelenebilir.
- Çocuk ihmal ve istismarında bazı çocuklar daha fazla risk altında olabilir. Ailenin veya ebeveynlerin sahip olduğu bazı özellikler bu ihmal ve istismar riskini arttırabilir. Risk altındaki aile ve çocuklara yönelik ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programları geliştirilebilir.
- Bu araştırmada öntest-sontest deney ve kontrol gruplu deneysel desen tercih edilmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda özel gereksinimli çocuğu olan ailelere yönelik ihmal ve istismardan korunma ile ilgili farklı yöntemler kullanılan boylamsal araştırmalar yapılabilir.

- Bu araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan ailelere yönelik yapılan ihmal ve istismardan korunma eğitimlerinde araştırmacı tarafından hazırlanan PowerPoint sunumları ve aile eğitim kitapçığı kullanılmıştır. Eęitimler sırasında bazı senaryolar kullanılarak ailelerin ilgili konularda dūřünmeleri istenmiştir. Her oturumun sonunda farklı bir etkinlik yapılarak eğitimin etkililiği desteklenmiştir. Yapılacak aile eğitimlerinde farklı sunum yöntemleri kullanılarak etkililiği incelenebilir.
- İleriki araştırmalarda belli bir yaş grubunda olan veya belli bir sosyoekonomik düzeye sahip özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde “ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin” etkililiğine bakılabilir.
- Bu araştırmada pandemi (salgın hastalık) nedeniyle izleme testleri yüz yüze uygulanamamış, internet üzerinden uygulanmıştır. İleriki araştırmalarda ihmal ve istismar ile ilgili yapılacak aile eğitimleri de uzaktan eğitim şeklinde düzenlenerek etkililiği araştırılabilir.

Eğitimcilere yönelik öneriler:

- Özel gereksinimli çocuğu olan ailelere uygulanan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının aileler üzerinde etkili olduğu dūřünülecek olursa bu eğitimlerin yaygınlaştırılması ve kolay ulaşılabilecek kurumlarda bu eğitimlerin verilmesi önerilmektedir.
- Uygulamalı aile eğitimleri düzenlenerek ailelere çocuklarına öğretebilecekleri ihmal ve istismardan korunma becerileri konusunda eğitim verilebilir.
- Ailelerin ihmal ve istismara yönelik bilgi ve farkındalıklarını desteklemek için eğitimciler eğitim kitapçıkları veya broşürler gibi materyaller hazırlayıp, bu materyalleri ailelerle paylaşabilirler.
- Eğitimciler ihmal ve istismar ile ilgili bilgi birikimlerini arttırmak adına bu konu ile ilgili yetkili kişilerden hizmet içi eğitimler talep edebilirler.
- Özel gereksinimli çocuklarda ihmal ve istismara yönelik ailelerin bilgi ve farkındalıklarını desteklemede medya ve kitle iletişim araçlarından faydalanılarak, daha geniş kitlelere ulaşılabilecek eğitimler düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Avcı, A., ve İçme, F. (2013). Çocuk İstismarı ve İhmalinin Değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 591-614.
- Adalı, N. (2007). *10-12 Yaş Grubu Çocuk İstismarı Ebeveyn ve Çocuk Bilgilendirme Çalışması*. (Tezsiz Yüksek Lisans Programı Dönem Projesi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı (Klinik) Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Akşit, S. ve Bağ, Ö. (2019). Cinsel İstismar. B. Ulukol İçinde, *Çocuk İstismarı ve İhmal* (S. 41-57). İstanbul: Punto Yayınları.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 95-119.
- Akyüz, E. (2000). *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması (Ulusal ve Uluslararası Hukukta)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı. *Milli Eğitim Dergisi* .
- Akyüz, Y. (2001). 17. Yüzyıldan Günümüze Türk Eğitiminde Başlıca Düzenleme ve Geliştirme Çabaları (Genel Özellikler ve Doğrultular). *Milli Eğitim Dergisi*.
- Anette, S. (1991). *Straight From The Heart: A Qualitative Analysis Of Teenage Parents And Child Sexual Abuse Prevention*. (Doktora Tezi). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No 9136739).
- Aral, N. ve Gürsoy , F. (2001). Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı. *Milli Eğitim Dergisi* .
- Arat Odacı, A. (2018). *Yetersizlikten Etkilenmiş Bireylere Video İle Model Olunarak Sunulan Cinsel İstismardan Korunma Öğretim Programının Etkililiği*. (Yüksek Lisans Tez). Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, Y. (2019). Türkiye’de Mağdur Çocuk Kapsamında Yapılan Çalışmaların Bibliyografik Analizi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 92-107.
- Ataman, A. (2005). *Özürlü Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Atbaşı, Z. (2016). Zihinsel Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuğu Olan Annelerin Cinsel İstismarı Önlemeye Yönelik Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi / The Journal of International Education Science*, 32-43.
- Ateşoğlu, N. (2018). *İlkokul Çocuklarına Yönelik İhmal ve İstismarı Önleme: Bir Anababa Eğitim Programının Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Avşar, Z. ve Öğütoğulları, E. (2012). Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği İle Mücadele. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9-40.

- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn Tutumlarının eřitli Deđiřkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 569-585.
- Bakır, E. ve Kapucu, S. (2017). ocuk İhmali ve İstismarının T¼rkiye’de Yapılan Araştırmalara Yansımaları: Bir Literat¼r İncelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemřirelik Fakóltesi Dergisi* , 13-24.
- Balcı, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ballı, . (2010). *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakóltesi'ne Bařvuran ocuk İstismarı ve İhmali Olgularının Değerlendirilmesi*. (Uzmanlık Tezi). ukurova Üniversitesi/ Tıp Fakóltesi ocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı.
- Bedir, E. Y. (2018). *Okul ncesi ğretmenlerinin Duygusal İhmal ve İstismar Konusundaki Bilgi ve Farkındalıklarının İncelenmesi*. (Y¼ksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstit¼s¼, Ankara.
- Benice, A. (2013). Çocuğun Duygusal İstismarı. *Arel Eğitim Kurumları Eğitimde Yansımalar*, 28-29.
- Beyazıt, U. (2017). *ocuk İhmalinin nlenmesine Yönelik Anne Eğitim Programının Etkililiği*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstit¼s¼, Ankara.
- Beyazova, U. ve şahin, F. (2011). ocuk İstismarı ve İhmali Terimleri. *Sözl¼k Dergisi*, 1-21.
- Beyaztaş, F., Oral , R., B¼t¼n , C., Beyaztaş, A. ve B¼y¼kkayhan, D. (2009). Fiziksel ocuk İstismarı: Dört Vakanın Sunumu. *ocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 75-80.
- Bilir, ř., Arı, M., Dönmez, N., Atık, B. ve San, P. (1991). T¼rkiye'nin 16 İlinde 4-12 Yaşlar Arasındaki 50.473 ocuğa Fiziksel Ceza Verme Sıklığı ve Buna İlişkin Problem Durumlarının İncelenmesi. *Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Dergisi*, 57-70.
- Bilsin, E. ve Başbakkal, Z. (2014). D¼nyada ve T¼rkiye’de Engelli ocuklar. *Ege Üniversitesi Hemřirelik Fakóltesi Dergisi* , 65-78.
- Boğucu, M. (2018, Mayıs). *ocuk Yaşta Evliliklerin İhmal Ve İstismar Kapsamında Değerlendirilmesi; 2016 Yılı Ağrı rneği*. (Y¼ksek Lisans Tezi). Mimar Sinan G¼zel Sanatlar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstit¼s¼.
- Boykın, L. (1957). Who Is The Exceptional Child? *The Elementary School Journal*, 42-47.
- Bulut, S. (2018). Engelli Bireylere Yönelik İhmal ve İstismar . *Bakiş Ege*, 58-59.
- Bulut, S. ve Karaman, H. B. (2018). Engelli Bireylerin Cinsel, Fiziksel ve Duygusal İstismarı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi zel Eğitim Dergisi*, 277-301.

- Bülbün Aktı, B. (2014). *Trt Çocuk Kanalında Yayınlanan Okulöncesi Yaş Grubu Çocuklarına Yönelik Çizgi Dizilerin Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Caffey, J. (1972). On The Theory And Practice Of Shaking Infants. *American Journal Diseases Of Children*, 161-169.
- Can, V. (2016). *Öğretmen Adaylarının Çocuk İhmal ve İstismarına Yönelik Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Cangöl, E., Palas Karaca, P. ve Aslan, E. (2013). Engelli Bireylerde Cinsel Sağlık. *Kadın Cinsel Sağlığı*, 141-146.
- Cavkaytar, A. (2012). Özel Eğitime Gereksinim Duyan Çocuklar ve Özel Eğitim. İ. Diken İçinde, *Özel Eğitim* (S. 3-27). Ankara: Pegem Akademi.
- Cavkaytar, A., Melekoğlu, M. ve Yıldız, G. (2014). Geçmişten Günümüze Özel Gereksinimli Olma ve Zihin Yetersizliği: Dünya’da ve Türkiye’de Kavramların Evrimi. *Anadolu University Journal Of Social Sciences*, 111-122.
- Cılga, İ. (2001). Demokrasi İnsan Hakları Kültürü ve Çocuk Hakları. *Milli Eğitim Dergisi*.
- Clatos, K. ve Asare, M. (2016). Sexuality Education Intervention For Parents Of Children With Disabilities: A Pilot Training Program. *Am J Health Stud* . , 151-162.
- Çalgı Deveci, B. (2017). *Annelerin Çocuklarına Yönelik İhmal ve İstismar Davranışı: İstanbul Gaziosmanpaşa Taksim Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çakmak, S. ve Çakmak, S. (2019). *Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Çocuklarda Cinsel Eğitim Uygulamaları*. Ankara: Vize Akademik Yayıncılık.
- Çalışkan, H. (2019). *Okul Öncesi Dönemde Çalışan Öğretmenlerin Mahremiyet Eğitimi Konusunda Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çelik, C. (2005). Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*.
- Çelik, T. (2014). Türkiye’de Çocuk Olmanın Tarihi. *Doğan Kardeş Dergisi*, 193-232.
- Çifci, A. ve Duyan Çamurdan, A. (2019). Fiziksel İstismar. B. Ulukol içinde, *Çocuk İstismarı ve İhmali* (s. 33-39). İstanbul: Punto Yayınları.
- Çiftçi Tekinarslan, İ., Sivrikaya, T., Keskin, N. K., Özlü, Ö. ve Uçar Rasmussen, M. (2018). Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ebeveynlerinin Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *İlköğretim Online*, 82-101.
- Dallar Bilge, Y., Taşar, M., Kılınçoğlu, B., Özmen, S. ve Tıraş, Ü. (2013). Alt Sosyoekonomik Düzeye Sahip Anne-Babaların Çocuk İstismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri. *Anadolu Psikiyatri Derg* , 27-35.

- Deleş, B. (2018). Sarsılmış Bebek Sendromu . *İzmir Democracy University Health Sciences Journal Iduhes* .
- Dereobalı, N., Çırak Karadağ, S. ve Sönmez, S. (2013). Okulöncesi Eğitim Öğretmenlerinin Çocuk İstismarı, İhmali, Şiddet ve Eğitimcilerin Rolü Konusundaki Görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 50-66.
- Deveci, E. ve Açık, Y. (2003). Çocuk İstismarı Nedenlerinin İncelenmesi . *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 396-405.
- Diken, İ. H. (2012). *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Pegem Akademi.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2006). *Çocuklara Kötü Muamelenin Önlenmesi: Bu Konuda Harekete Geçilmesine ve Kanıt Toplanmasına Yönelik Bir Kılavuz* .
- Elrod, J. ve Rubin, R. (1993). Parental involvement in sexual abuse prevention education. *Child Abuse & Neglect*, 527-538.
- Eratay, E. (2000). *Zihin Engelli Çocukların Aileleri Tarafından Fiziksel İhmal ve İstismarı İle Buna Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Davranış Sorunları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Bolu İli Örneği)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Erbay, E. (2013). Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 38-54.
- Erol, D. (2007). *Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin, Çocuklardaki Fiziksel İstismar Belirtilerine İlişkin Farkındalıkları (Eskişehir İl Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim/ Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Govindshenoy, M. ve Spencer, N. (2006). Abuse Of The Disabled Child: A Systematic Review Of Population-Based Studies. *Abuse Of The Disabled Child*, 552-558.
- Gül Bulut, H. (2014). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların İhmal ve İstismarında Ebeveyn İle İlişkili Etmenler*. (Tıpta Uzmanlık Tezi). Ankara Üniversitesi/ Tıp Fakültesi, Ankara.
- Güldeste, A. (2018). Çocuk Cinsel İstismarının Medyada Değerlendirilme Biçimi (Habertürk Gazetesi Üzerinden Medyaya Sosyolojik Bir Bakış) . *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 490-497.
- Gündem Çocuk Derneği. (2013). *Türkiye’de Çocuğa Karşı Ayırıcılık Raporu*. Ankara: Gündem Çocuk Derneği Çocuk Hakları İzleme Raporları .
- Gürdoğan Bayır, Ö. (2019). Dezavantajlı Gruptaki Çocuklarla Eğitim Süreci: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 1-14.
- Hacıoğlu, B. (1998). Yeni Türk Ceza Kanunu Tasarısının Çocuk ve Küçük Ceza Hukukuna İlişkin Hükümleri. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.

- Hoşoğlu , R. (2009). *Engelli Öğrencilerin İhmal ve İstismar Düzeyleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- ILO. (2020). *Çocuk İşçiliği*. Uluslararası Çalışma Örgütü: <https://www.ilo.org/Ankara/Areas-Of-Work/Child-Labour/Lang--Tr/Index.Htm> Adresinden Alındı
- İnsan Hakları Derneği. (2008). *Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu*. Ankara : Berkay Ofset.
- İşler , A., Taş, F., Dilek, B. ve Conk, Z. (2009). Sexuality İn Adolescents With Intellectual Disabilities. *Sex Disabil*, 27-34.
- Kanak, M. (2015, Mart). *Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Duygusal İhmal ve İstismara Yönelik Bilgi ve Farkındalıklarına Destek Eğitim Programının Etkisi*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karaçor, Ö. (2019). *Rehber Öğretmenlerin Çocuk İhmal ve İstismarına Yönelik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi (Tarsus İlçesi Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya .
- Karaman Kepenekçi, Y. ve Baydık, B. (2009). Zihin Engelliler Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına İlişkin Tutumları . *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 329-350.
- Karaman Kepenekçi, Y. ve Nayır, F. (2012). Çocukların Ana Babaları Tarafından İstismar ve İhmaline İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri. *The Journal Of Academic Social Science Studies* , 437-455.
- Karaman, Y. (1993). *İlkokul Öğretmenlerinin Gözlemlerine Göre Çocukların Aileleri Tarafından İstismarı ve İhmali*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karataş, K. ve Gökçearsan Çiftçi , E. (2010). Türkiye’de Engelli Kadın Olmak: Deneyimler ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 147-153.
- Katoda, H. (1993). Parents' And Teachers' Praxes Of And Attitudes To The Health And Sex Education Of Young People With Mental Handicaps: A Study İn Stockholm And Tokyo. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 115-129.
- Kaya, A., Meral, O., Güler, H. ve Aktaş, E. Ö. (2015). Çocuk İstismarı Açısından Risk Grubunda Olan Psikiyatrik Engelli Çocukların Engelli Sağlık Kurulu Raporlarına Göre Engel Durumları ve Özel Eğitim Hakkı . *Adli Tıp Bülteni*, 1-6.
- Kaytez, N., Yücelyiğit, S. ve Kadan, G. (2018). Çocuğa Yönelik İstismar ve Çözüm Önerileri. *Eurasian Journal Of Health Sciences*, 18-24.
- Kendall-Tackett, K. (2002). The Health Effects Of Childhood Abuse: Four Pathways By Which Abuse Can İnfluence Health. *Child Abuse&Neglect*, 715-729.

- Kent Kürkçü, S. (2011). *5-6 Yas Çocuklarının Ailelerinin ve Öğretmenlerinin Kullandıkları Disiplinyöntemlerinin Çocuk Hakları İle İlişkisinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keser, N., Odabaş, N. ve Elibüyük, S. (2010). Ana-Babaların Çocuk İstismarı ve İhmali Konusundaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 150-157.
- Khk, 573. (1997). Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Meb.
- Kuş, G. ve Ulukol, B. (2019). Çocuk İhmali. B. Ulukol İçinde, *Çocuk İstismarı ve İhmali 1* (S. 77-83). Punto Yayınları.
- Kutlu, M. (2016). *Otizmlili Bireylere Yabancı Kişilerden Korunma Becerilerinin Öğretiminde Sosyal Öykülerin Yalnız Sunumuyla Video Modelle Birlikte Sunulmasının Karşılaştırılması*. (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Küçük, S. (2012). *Hafif Zihinsel Engelli Çocuklar ve Ebeveynlerinde Cinsel İstismardan Korunma Konusunda Farkındalık Yaratma*. (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Leventhal, J. (2001). The Prevention Of Child Abuse And Neglect: Successfull Youth Of The Blocks. *Child Abuse And Neglect*, 431-439.
- Mandan Sürücü, S. (2009). *11-17 Yaş Orta Düzeyde Zihin Engelli Kız Ergenlerin Temel Cinsel Bilgi ve Cinsel İstismarı Algılamalarının Belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul .
- Meb. (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. https://orgm.meb.gov.tr/Alt_Sayfalar/Mevzuat/Ozel_Egitim_Hizmetleri_Yonetmeliği_Son.Pdf Adresinden Alındı
- Meb. (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. <http://mevzuat.meb.gov.tr/Dosyalar/1963.Pdf> Adresinden Alındı
- Miltenberger, R., Roberts, J., Ellingson, S., & Galensky, T. (1999). Training And Generalization Of Sexual Abuse Prevention Skills For Women With Mental Retardation . *Journal Of Applied Behavior Analysis*, 385-388.
- Müftü, G. (2013, Haziran 23). *Çocukların Hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Bir Tarihçe*. Çocuk Hakları İzlenme ve Raporlanma: [Cocukhaklariizleme.Org/Bir-Tarihce-Cocuklarin-Haklari-ve-Birlesmis-Milletler-Cocuk-Haklarına-Dair-Sozlesme](http://cocukhaklariizleme.org/Bir-Tarihce-Cocuklarin-Haklari-ve-Birlesmis-Milletler-Cocuk-Haklarına-Dair-Sozlesme) Adresinden Alındı.
- Ovayolu, N., Uçar, Ö. ve Serindağ, S. (2007). Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13-22.
- Özgül , D. (2015, Mayıs). Öğrencilerin Cinsel İstismara Uğrama Durumunda İlk ve Ortaokullarda Çalışan Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Tutum ve Davranışları.
- Pekdoğan, S. (2017). İstismar Farkındalık Ölçeği Ebeveyn Formu: Ölçek Geliştirme Çalışması . *Akademik Bakış Dergisi*, 173-185.

- Pelendecioğlu, B. ve Bulut, S. (2009). Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar . *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi* , 49-62.
- Polat, O. (2017). *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı*. Ankara: Seçkin.
- Resmi Gazete. (2003, Ekim 06). *İş Kanunu*.
<https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.4857.pdf> Adresinden Alındı
- Rudolph, J. ve Zimmer-Gembeck, M. (2018). Reviewing the Focus: A Summary and Critique of Child-Focused Sexual Abuse Prevention. *TRAUMA, VIOLENCE, & ABUSE*, 543-554.
- Sanderson, J. (2004). Child-Focused Sexual Abuse Prevention Programs . *Research & Issues Paper Series*.
- Sarı , İ. (2010). *Emniyet Örgütünde Görevli Anne-Babaların Fiziksel İstismar Potansiyellerinin Belirlenmesi*. (Doktora Tezi).Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Silverman, F. (1972). Unrecognized Trauma İn Infants, The Battered Child Syndrome, And Thesyndrome Ofambroise Tardieu. *Rigler Lecture*, 337-353.
- Sinson, V. (2002). Treating People With Learning Disabilities After Physical Or Sexual Abuse. *Advances İn PsychiatricTreatment*, 424-432.
- Soyer, C. (2017). İstismar ve İhmal Edilen Öğrencilerin İlkokul Yöneticileri ve Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı Durum Çalışması. *International Journal Of New Trends İn Arts, Sports &Science Education*, 39-61.
- Stalker, K. ve McArthur, K. (2012). Child Abuse, Child Protection and Disabled Children: A review of recent research. *Child Abuse and Disabled Children*, 24-40.
- Sullivan, P. ve Knutson, J. (2000). Maltreatment And Disabilities: A Populationbased Epidemiological Study. *Child Abuse & Neglect*, 1257-1273.
- Şahin, F. (2006). Çocuk İstismarının Tanımı, Epidemolojisi ve Multidisipliner Takım Yaklaşımının Önemi. F. Şahin İçinde, *Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Şahin, F. ve Kalburan, N. (2009). Aile Eğitim Programları ve Etkililiği: Dünyada Neler Uygulanıyor? *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Şener Taplak, A., Polat, S. ve Yüzer , S. (2014). Çocuk Haklarında Unutulanlar ve Çözüm Önerileri. *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 62-71.
- Şimşek, Ş., Fettahoğlu, E. Ç. ve Özatalay, E. (2011). Cinsel İstismara Uğramış Çocuklarda ve Ebeveynlerinde Travma Sonrası Stres Bozukluğu. *Dicle Tıp Dergisi*, 318-324.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020, Ağustos). *Ulusal Engelli Veri Sistemi*. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü:
www.ailevecalisma.gov.tr adresinden alındı

- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2010). *Projeler, Özürlülük Araştırmaları, Türkiye Özürlüler Araştırması Temel Göstergeleri*.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismar ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi* , 82-86.
- Tanner, K. ve Turney, D. (2003). What Do We Know About Child Neglect? A Critical Review Of The Literature And Its Application To Social Work Practice. *Child And Family Social Work* , 25-34.
- Taş, A. (2017). *Hacettepe Üniversitesi Öğrencilerinin Çocuk İhmal ve İstismarı Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TDK. (2020). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/> Adresinden Alındı
- Tezdiğ, C. C. (2017). *Öğretmen Adaylarının Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.
- Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk İstismarı ve İhmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 70-74.
- Toydemir, A. (2019). *Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Çocuk İhmal ve İstismarına İlişkin Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Üniversitesi, Konya.
- TÜİK. (2014). *İstatistiklerle Çocuk, 2014*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. (2019). *İstatistiklerle Çocuk, 2019*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türkiye' De Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması*. (2010). T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu.
- Türkiye'deki Risk Altındaki Çocuklar Raporu*. (2019), İstanbul: Toçev.
- Ulukol , B. ve Topçu, S. (2019). Çocukluğun ve Çocuğa Yönelik Şiddetin Tarihçesi. B. Ulukol, S. Başkan, & P. Uran İçinde, *Çocuk İstismarı ve İhmali 1* (S. 3-5). Punto Yayınları.
- UNICEF . (2004). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Türkçe Tercüme).
- UNICEF. (2007). *Çocuklara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Parlemlerler İçin El Kitabı*. Parlemlerler Arası Birlik.
- UNICEF. (2020). *Unicef Türkiye*. <https://www.unicef.org/yazi/ne-yapiyoruz> Adresinden Alındı
- Ünal, A. (2015). Geleneksel Türk Ailesinde Çocuk ve Çocukla İlgili İnanç Felsefesi: Kırgızistan Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* , 9-36.

- Ünal, H. B., (2017). *Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Uygulanması* . (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/ İlköğretim Anabilim Dalı.
- Ünsal, A. (1998). Çocuk İstismar ve İhmalinde Önemli Bir Etmen Olarak Aile . *Ege Üniversitesi Hemsirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 301-315.
- Varol, N. (2005). *Aile Eğitimi*. Ankara: Kök Yayınevi.
- Warzak, W. ve Page, T. (1990). Teaching Refusal Skills To Sexually Active Adolescents . *J Behav Ther Exp Psychiatry*, 133-139.
- WHO. (1999). *Report Of The Consultation On Child Abuse Prevention*. Geneva: World Health Organization.
- WHO. (2002). *The World Health Report: Reducing Risks, Promoting Healthy Life*. World Health Organisation: https://www.who.int/whr/2002/en/whr02_en.pdf?ua=1 Adresinden Alındı
- WHO. (2016, Eylül 30). *Child Maltreatment*. World Health Organization: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> Adresinden Alındı
- WHO. (2020, 04 29). *World Health Organization*. Child Maltreatment: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> Adresinden Alındı
- Wilkerson, J. (1994). *Traning Parents To Teach Their Children About Sexual Abuse*. (Doktora Tezi).
- Yalçın, H., Koçak, N. ve Duman, G. (2014). Anne Babaların Çocuk İstismarıyla İlgili Tutumlarının İncelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , 137-143.
- Yalçın, N. (2011). *Türkiye 'de Çocuk İstismarı ve Çözüm Önerileri*. *Beykent Üniversitesi Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı*. (Yüksek Lisans Projesi). İstanbul.
- Yektaoğlu Tomgüshan, T. (2018). *Zihin Yetersizliği Olan Öğrencilerin Cinsel İstismara Karşı Korunma Eğitim Programının Etkililiğinin İncelenmesi*. (Doktora Tezi) . Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı , Lefkoşa.
- Yıldırım Doğru, S. (2016). Zihin Engelli Çocuklarda Cinsel İstismar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 80-91.
- Yıldırım Sarı, H., Ardahan, E. ve Özgüven Öztornacı, B. (2016). Çocuk İhmal ve İstismarına İlişkin Son 10 Yılda Yapılan Sistemik Derlemeler . *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 501-511.
- Yıldız, Y., Kaçar, M., Albayrak, E., Çalaboğlu, T., Çakmak, S. ve Bayraktar, T. (2017). Çocuk İhmali ve İstismarı Hakkında İlköğretim Öğretmenlerinin Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Van Tıp Dergisi*, 303-309.

- Yılmaz Irmak, T. (2008). *Çocuk İstismarı ve İhmalinin Yaygınlığı ve Dayanıklılıkla İlişkili Faktörler*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yurteri Tiryaki, A. ve Baran, G. (2017). Bir Çocuk İstismarı Türü Olarak “Munchausen By Proxy Sendromu” . *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* , 107-124.
- Zerey, B. (2019). *Yetersizlik Etkilenmiş ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Cinsel İstismardan Korunmaları Hakkında Anne Görüşlerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/ Görme Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

EKLER

Ek 1: Araştırmacı zet Formu

Ek 2: Aile Eğitim Kitapçığı

Ek 3: Aile Görüşme Formu rneği

EK1: Araştırmacı Özet Formu

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelere Sunulacak İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programı

1.OTURUM	
Oturumun Konusu:	Çocuk İhmalı
Oturumun Süresi:	60 dakika
Oturumun Saati:	10:00-11:00
Oturumun Tarihi:	06/07/2020-07/07/2020
Oturumun Yeri:	Junior Park Çocuk Merkezi
Oturumda Kullanılan Materyaller:	PowerPoint Sunusu Aile Eğitim Kitapçığı
Oturumun Kazanımları: (Eğitimden sonra ailelerin belirtilen konularda bilgi sahibi olması beklenmektedir.)	Çocuk Kimdir? Çocuk İhmalı Nedir? Neden Aile Eğitimi? İhmal Türleri Nelerdir? Çocuk İhmalinin Belirtileri Nelerdir? İhmalin Çocuklar Üzerindeki Etkileri Nelerdir? İhmal Önlenebilir mi? İhmal Örnekleri
Oturum Sırasında ve Oturum Sonunda Ailelerden Gelen Sorular:	• 18 yaş sizce çocuğun yetişkin sayılması için yeterli bir yaş mı? • Özel gereksinimli çocuğun eğitim ihmali nasıl olur, eğitim ihmali olmaması için ne yapabiliriz? • Özel gereksinimli çocuğun kardeşi ile yeterince ilgilenememek ihmal sayılır mı? • Aşıların çocuklar üzerinde ki etkileri tartışıldığı için ve bazı yan etkileri olduğu için bazı aşıları yaptırmıyorum, bu ihmal sayılır mı? • Etrafımızda bir çocuğun ihmal edildiğini nasıl anlarız ve ihmal ile ilgili aileyi uyarmalı mıyız? • Sabahları çocuğuna kahvaltı hazırlamayan ve simit ile kahvaltı yaptıran anne çocuğunu ihmal etmiş olur mu? • Çocuğun ihmali yalnızca evde aile ortamında mı olur? • Çocuğu mecburiyetten evde yalnız bırakmak ihmal mi? • Çocuğumun sahip olduğu haklarını nerden daha iyi öğrenebilirim? • Babalar çocukları daha mı çok ihmal ediyor, bunun nedeni sizce nedir? • Çocuğum okulda ihmal edilirse nasıl anlayabilirim? • Cinsel ihmal konusunda çocuğa eğitim verilirken hangi ebeveyn eğitim vermelidir?

Araştırmacının Oturum İle İlgili Notları:	Çocuk tanımı yapılarak oturuma başlandı. Çocuk tanımında belirtilen yaş kriteri ve çocuğun gelişim özellikleri üzerinde duruldu. Çocuk tanımı yapıldıktan sonra çocuk hakları 4 temel başlıkta(Yaşama hakkı, Gelişme Hakkı, Katılım Hakkı, Korunma Hakkı) sunuldu. Çocuk Hakları sunulurken Çocuk Hakları Sözleşmesinden de kısaca bahsedildi. Bir çocuğun hangi alanlarda temel gereksinimlerinin olduğu, yetişkinin ve ailenin hangi alanlarda çocuğa destek olabileceği sorusu sorularak ihmal konusuna giriş yapıldı. Çocukların temel gereksinimlerinden yola çıkılarak bir ihmal tanımı yapıldı. İhmal ve istismarın birlikte kullanılması nedeniyle çoğunlukla karıştırıldığı fakat farklı terimler olduğu bilgisi verildi. İhmalin; fiziksel, duygusal, cinsel ve eğitim ihmali şeklinde sınıflandırılması yapıldı. İhmal türleri ile ilgili örnekler üzerinden sunu sürdürüldü. İhmal edilen bir çocuğun nasıl ayırt edilebileceği, hangi göstergeler olduğunda akla ihmalin geleceği üzerine aileler bilgilendirildi. İhmalin çocuklar üzerindeki etkileri ve önemsenmesi boyutları ile ilgili bilgiler verildi. Aileler ihmali önleme ile ilgili öneriler başlığı altında farklı ihmal türlerine yönelik olarak bilgilendirildi. Oturum sonunda 8 farklı örnek üzerinden, verilen örneklerin ihmal olup olmadığı tartışıldı. Verilen örneklerin ihmal türlerinin tümünü kapsayacak şekilde olmasına dikkat edildi. • Bu eğitim oturumunda genellikle aileler cinsel ihmal ve eğitim ihmali ile ilgili görüş belirttiler ve sorular sordular. Duygusal ihmal ile ilgili araştırmacı örnek verirken aileler verilen örnekleri hiç ihmal olabileceğini düşünmediklerini belirttiler. İhmal ve istismarın ayrımı konusunda bilgi sahibi olmadıklarını belirttiler. Aileler bu eğitim oturumunda fiziksel ihmal ile ilgili görüş belirttiler. Etraflarında gördükleri fiziksel ihmal örneklerini anlattılar. Cinsel ihmal ile ilgili çocuğa verilecek cinsel eğitimin nasıl ve kim tarafından verileceği üzerine konuşuldu. Ailelerden bazıları bu konuda kendi çocuklarında yaşadıkları bazı güçlükleri aktardılar (özel bölge eğitimi ile ilgili). Eğitim oturumu tamamlandıktan sonra bir anne araştırmacıya çocuğunun alabileceği ek destek eğitimler için nereleri takip edebileceği ve haklarını nereden en iyi öğrenebileceği ile ilgili sorular sordu. Bu eğitim oturumu bir sonraki eğitimi için 20 dk. ara verileceği söylenerek sonlandırıldı.

2.OTURUM	
Oturumun Konusu:	Çocuk İstismarı
Oturumun Süresi:	60 dakika
Oturumun Saati:	11:20-12:20
Oturumun Tarihi:	06/07/2020-07/07/2020
Oturumun Yeri:	Junior Park Çocuk Merkezi
Oturumda Kullanılan Materyaller:	PowerPoint Sunusu Aile Eğitim Kitapçığı
Oturumun Kazanımları: (Eğitimden sonra ailelerin belirtilen konularda bilgi sahibi olması beklenmektedir.)	Çocuk İstismarı Nedir? Neden Aile Eğitimi? İstismar Türleri Nelerdir? Çocuk İstismarında Yaygınlık Çocuk İstismarında Risk Faktörleri Özel Gereksinimli Çocuklarda İstismar?
Oturum Sırasında ve Oturum Sonunda Ailelerden Gelen Sorular:	• Anne yaşının küçük olması neden istismara daha meyilli olmasına neden olur? • Engelli çocuk kendini istismardan nasıl koruyacak ve istismarı nasıl anlatacak? • İstismarın oranları gerçekten bu kadar fazla mı? • Neden erkek çocukları daha çok fiziksel istismara maruz kalıyor, daha hareketli oldukları için mi? • İstismarcılar nasıl kişilerdir? Etrafımızdaki herkes istismarcı olabilir mi? • Çocuğun yeme ihtiyacını karşılamamak ihmal, çocuğa vurmak veya bağırarak istismar oluyor değil mi? • İstismara maruz kalma ve tanık olma arasında fark ne, çocuklar bundan nasıl etkilenir? • Çocuğumda istismar belirtilerini görünce nereye başvuracağım, ne yapacağım? • Bizim çocuklarımız (özel gereksinimli çocuklar) ile ilgili istismar konusunda farklı eğitimler var mı, bu eğitimleri kim veriyor? • Çocuğumun okulunda bir çocuğa şiddet uygulandığı duyuldu, bu hangi istismar türü olarak geçiyor ve şiddet uygulayan kişi ne ile cezalandırılır?
Araştırmacının Oturum ile İlgili Notları:	Oturuma Dünya Sağlık Örgütü'nün istismar tanımı ile başlandı. İstismar tanımı üzerinden çocuğa yönelik aktif bir kötü muamele şekli olduğu vurgusu yapıldı. Önceki eğitim oturumunda belirtildiği şekli ile ihmal ve istismarın farklı terimler olduğu hatırlatıldı. İhmalin pasif, istismarın aktif olduğu, ihmalde bir süreklilik arandığı istismarda ise tek bir istismar davranışının tanı için yeterli olduğu belirtildi. Hangi durumların istismarda risk taşıyan durumlar olduğu konusunda aileler bilgilendirildi. Bu konu risk taşıyan ebeveyn özellikleri, risk taşıyan aile

	özellikleri, risk taşıyan toplum özellikleri ve risk taşıyan çocuk özellikleri boyutları ile ele alındı. İstismar türleri ile ilgili bilgi verildi. Ailelerin verilen istismar türlerini eğitim materyali olan aile eğitim kitapçıklarında verilen yere yazmaları istendi. Türkiye’de istismar istatistikleri üzerinden çocukların istismara maruz kalma ve tanık olma istatistikleri aileler ile paylaşıldı. Bu noktada özel gereksinimli bireylerin istismara maruz kalma oranlarının normal gelişim gösteren akranlarına göre daha yüksek olduğu istatistiklerde verildi. Özel gereksinimli bireylerin istismara maruz kalma oranlarının neden daha yüksek olduğu konusu, istismara uğramada başlıca nedenler konuşuldu. Bu konuda özel gereksinimli çocuğun özellikleri, toplumun özel gereksinimli çocuğa bakış açısı faktörleri üzerinde duruldu. İstismarcılar ile ilgili bilinen bazı yanlış özellikler ele alındı. Eğitilmiş kişilerin istismarcı olmayacağı, sosyoekonomik ve kültür düzeyi yüksek kişilerin istismarcı olmayacağı, istismarcıların genellikle yabancı kişiler olduğu düşüncelerinin yanlış olduğu aileler ile paylaşıldı. İstismarın genel olarak etkileri üzerinde durularak oturum tamamlandı. • Bu eğitim oturumunda istismar ile ilgili risk faktörlerinden ebeveyn ile ilgili yaş ve cinsiyet faktörü üzerine aileler görüş belirttiler. Toplumda özel gereksinimli çocuğa bakış açısının da istismar da risk faktörü olduğu üzerine konuşuldu ve aileler bu konuda yaşadıkları güçlükler ile ilgili örnekler verdiler. Bir katılımcı istismar deyince aklına önceden sadece taciz ve tecavüz gibi cinsel istismar şekillerinin geldiğini diğer istismar türlerini hiç düşünmediğini belirtti. • Bu eğitim oturumunda çocuk istismarı ile ilgili risk faktörleri arasında sayılan özelliklerden ebeveynin yaşı konusunda bir katılımcı kendi yaşamından örnek vererek kendisinin 16 yaşında evlendiğini ve küçük yaşta çocuk sahibi olduğunu anlattı. Araştırmacıya siz ihmal ile ilgili sunum yaparken ben anneliğimin ilk yıllarında ne kadar çok çocuğumu ihmal ettiğimi düşündüm dedi. Araştırmacı kendi ile ilgili anlattığı durumdan ve bunun farkına varıp dile getirebilmesinden dolayı katılımcıya teşekkür etti. Araştırmacı istismar türleri nelerdir diye sorunca “şiddet, taciz, tecavüz” cevapları verildi.

3.OTURUM	
Oturumun Konusu:	Fiziksel İstismar
Oturumun Süresi:	60 dakika
Oturumun Saati:	13:00-14:00
Oturumun Tarihi:	06/07/2020-07/07/2020
Oturumun Yeri:	Junior Park Çocuk Merkezi
Oturumda Kullanılan Materyaller:	PowerPoint Sunusu Aile Eğitim Kitapçığı
Oturumun Kazanımları: (Eğitimden sonra ailelerin belirtilen konularda bilgi sahibi olması beklenmektedir.)	Fiziksel İstismar Nedir? Fiziksel İstismarın Göstergeleri Nelerdir? Fiziksel İstismarın Çocuklar Üzerindeki Etkileri Nelerdir? Fiziksel İstismar Durumunda Çocukla Nasıl İletişim Kurulmalı? Özel Gereksinimli Çocuklarda Fiziksel İstismar
Oturum Sırasında ve Oturum Sonunda Ailelerden Gelen Sorular:	• Fiziksel ihmal ve fiziksel istismar arasındaki farkı nasıl ayırt edebilirim? • Arkadaşı ve kardeşi ile kavgalar fiziksel istismar olarak kabul edilir mi? • Fiziksel istismarı fark ettim fakat çocuğum benimle bunu konuşmak istemedi ne yapmalıyım? • Çocuğum oyuncaklarla sürekli vurarak oynuyor bu bir fiziksel istismar göstergesi mi? • Eşim çok sinirlendiğinde bazen çocuğa vuruyor, bu konuda ne yapmalıyım? • Çocuğum sürekli etrafındaki çocuklara vuruyor ve itiyor bu onun fiziksel istismara uğradığını gösterir mi? • Fiziksel istismarı yapan kişi ile çocuk arasında kaç yaş olduğunda fiziksel istismar var diyebiliriz? • Çocuğunu fiziksel istismar uygulayan bir komşumuz var bu durumda ne yapmalıyım, aileyi uyarmalı mıyım, şikâyet etmeli miyim? • Çocuğum öğretmenine ona vurduğunu söyledi ama bunun olacağına inanmadım ve üzerinde çok durmadım, bunun doğru olduğunu tam olarak nasıl anlayabilirim? • Çocuğuma fiziksel istismar uygulandığında nereye başvurmalıyım ve başvurduğum yerde hangi işlemler yapılır? • Anlattığımız göstergelerden kaç tane olduğunda fiziksel istismardan şüphelenmeliyim?
Araştırmacının Oturum ile İlgili Notları:	Oturuma fiziksel istismar ile ilgili “Kaza sonucu olmayan, yasaklanmış, çocuğun işlevselliğinde zarara neden olan ve çocuğa acı veren gelişmeye yol açabilecek her türlü şiddet hareketidir.” tanımı yapılarak başlandı. Bu tanımda özellikle “kaza sonucu olmayan davranışlardır” vurgusu üzerine aileler

	bilgilendirildi. Fiziksel istismarın belirlenmesi en kolay istismar türü olduğu, göstergelerinin çocuk vücudu ve davranışları üzerinde gözlenebileceği anlatıldı. Bunun ile ilgili bazı istisnaların olduğu her zaman morluk, yara gibi fiziksel göstergelerin olmayabileceği, o durumlarda çocuğun davranış ve duygusal göstergelerinin iyi gözlenmesi gerektiği bilgisi verildi. Fiziksel istismarın çocuk üzerindeki fiziksel, davranışsal, duygusal ve bilişsel akademik göstergeleri sırası ile başlık anlatıldı. Devamında ise fiziksel istismarın çocuk üzerindeki uzun ve kısa dönem etkileri konusunda aileler bilgilendirildi. Fiziksel istismarın yaygınlığı ile ilgili veriler ailelerle paylaşıldı. Bir çocuk fiziksel istismarı açıklarsa ne yapılmalı, nasıl iletişim kurulmalı konusunda aileler bilgilendirildi. Özel gereksinimli bireylerde fiziksel istismar konusu ve risk faktörleri üzerine bilgilendirme yapıldı. Oturum sonunda kazara yaralanma ve fiziksel istismar arasındaki farkın nasıl ayırt edileceği konusunda aileler bilgilendirildi. Fiziksel istismar ile ilgili bir senaryo ailelere okundu ve ailelerden dikkatlerini çeken noktaları paylaşımları istendi. Senaryoda fiziksel istismar göstergeleri konusuna ailelerin dikkati çekildi. • Bu eğitim oturumunda aileler genellikle fiziksel istismarın göstergeleri konusunda görüş belirttiler ve sorular sordular. Çocuklarında fark ettikleri fiziksel istismar davranışlarının hangi durumlarda kesin olarak fiziksel istismar olarak kabul etmeleri gerektiğini sorguladılar. Fiziksel istismarın kendi çocukluklarında ceza ve disiplin yöntemi olduğu ile ilgili örnekler verdiler. Fiziksel istismarın okulda uygulandığı ile ilgili örnekler verdiler. Kurumda uygulanan istismar da okul veya öğretmen değişikliği ile çözüm bulduklarını söylediler. İstismar deyince artık akıllarında fiziksel istismarında geleceğini özellikle belirttiler. • Bu eğitim oturumunda fiziksel istismar ve kazara yaralanma arasındaki ayrımın nasıl yapılabileceği konusunda aileler yoğun olarak görüş belirttiler ve sorular sordular. Eğitim sırasında bir katılımcı tanık olduğu bir fiziksel istismar olayını anlattı. Bu konuda ne yapacağını bilemediğini söyledi. Araştırmacı bu konuda aileleri bilgilendirdi. Fiziksel istismarı anlatan bir çocuk ile nasıl iletişim kurulmalı konusunda ailelerden sorular geldi. Araştırmacı tarafından bu sorular yanıtlandı.

4.OTURUM	
Oturumun Konusu:	Duygusal İstismar
Oturumun Süresi:	60 dakika
Oturumun Saati:	14:20-15:20
Oturumun Tarihi:	06/07/2020-07/07/2020
Oturumun Yeri:	Junior Park Çocuk Merkezi
Oturumda Kullanılan Materyaller:	PowerPoint Sunusu Aile Eğitim Kitapçığı
Oturumun Kazanımları: (Eğitimden sonra ailelerin belirtilen konularda bilgi sahibi olması beklenmektedir.)	Duygusal İstismar Nedir? Duygusal İstismarın Göstergeleri Nelerdir? Duygusal İstismarın Çocuklar Üzerindeki Etkileri Nelerdir? Özel Gereksinimli Çocuklarda Duygusal İstismar Ebeveynlere Öneriler
Oturum Sırasında ve Oturum Sonunda Ailelerden Gelen Sorular:	• Çocuğumuzu bazen diğer çocuklarla kıyaslayabiliyoruz, bu duygusal istismar mıdır? • Okulda öğretmenin sürekli çocuğuma bağırdığını biliyorum, ancak çocuğum zor bir çocuk ve otorite kurmak için bunun gerekli olduğunu düşünmüştüm, bu duygusal istismar mı? • Çocuğumun babası sürekli kızarak ve bağırarak konuşuyor, onunla bu konuyu nasıl konuşmalıyım? • Çocuğum kaynaştırma öğrencisi ve okuduğu sınıfta arkadaşları tarafından sürekli alay ediliyor, bu konuda sınıf öğretmeni görmezden geliyor, ne yapabilirim? • Çocuğum yakın zamanda hiç bir şey yokken okula gitmemek için direnmeye başladı, her sabah zorla okula gidiyoruz, bir şey anlatmıyor bu duygusal istismar ya da fiziksel istismar belirtisi olabilir mi? • Çocuğumun bazı dönemlerde epilepsi nöbetleri artıyor, genelde okulda bir şeyler yaşadığını düşünüyorum, fakat bunu anlatmıyor, nasıl iletişim kurmalıyım?
Araştırmacının Oturum İle İlgili Notları:	Oturuma duygusal istismar ile ilgili “Çocuğun duygusal bütünlüğüne ve kişilik gelişimine zarar veren her türlü davranış ve eylemdir.” tanımı yapılarak başlandı. Duygusal istismarın düşük düzey duygusal istismar ve yüksek düzey duygusal istismar olmak üzere farklı davranış şekilleri örneklendirildi. Bağırarak, azarlamak, hakaret etmek, küfredmek, alay etmek gibi farklı duygusal istismar davranışları üzerine aileler bilgilendirildi. Genellikle diğer istismar türleri ile birlikte görüldüğü vurgulandı. Diğer istismar türlerinden daha zor fark edildiği

	üzerinde duruldu. Duygusal istismarın çocuk üzerindeki fiziksel, davranışsal, duygusal ve bilişsel akademik göstergeleri konusunda aileler bilgilendirildi. Duygusal istismarın diğer istismar türleri kadar önemsenmese de çocuk üzerinde olumsuz etkilerinin çok fazla olduğu vurgulanarak duygusal istismarın etkileri başlığı altında aileler bilgilendirildi. Ailelere çocuğun duygusal istismarı ile ilgili birtakım öneriler verildi. Çocuğun sevgi güven ve ilgi ihtiyacının karşılanması adına çocukla nasıl bir iletişim kurulmalı, hangi sözcükler sık kullanılmalı konusunda ek bilgiler verildi. Oturum sonunda duygusal istismar ile ilgili bir senaryo okunarak aileler ile duygusal istismarın senaryodaki göstergeleri üzerine konuşuldu. • Duygusal istismar ile ilgili bu eğitim oturumunda aileler kendi yaşamlarında gösterdikleri bazı davranışlar üzerinden örnekler vererek istismar olduğunu bilmediklerini dile getirdiler. Özellikle bağırma ve ihtiyaçları üzerinden cezalandırma ile ilgili örnekler verdiler. Bir katılımcı babanın bazı duygusal istismar davranışları ile ilgili örnek vererek “Ben çocuğumun bu kadar etkileneceğini ve bunun istismar olduğunu hiç düşünmemiştim. Hatta babasından biraz korkmasının iyi bir şey olduğunu bunun çocuğu kontrol etmede faydalı olacağını düşünüyordum.” şeklinde görüş belirtti. Başka bir katılımcı ise duygusal istismarda çocuk ile ilgili beklentilerin de çocuğa uygun belirlenmesi konusunda görüş belirterek “ Ben çocuğumun tanı almadan önceki süreçte beklentilerimi hep akranları ile çocuğumu kıyaslayarak belirliyordum. Beklentilerimi karşılamayınca da çocuğumu çok suçluyordum ve sürekli kızıyordum. Daha sonra doğru eğitimi aldıkça ve ben kıyaslamayı bırakıp çocuğum için çabaladıkça bir şeylerin daha iyi olduğunu gördüm.” şeklinde konuştu. • Bu oturumda duygusal istismar davranışlarının ailelerde çok sık normal olarak karşılandığı ve istismar olarak algılanmadığı üzerine aileler görüş belirttiler. Aileler genellikle çocuklarının davranış problemleri olduğunda bağırma gibi davranışlar gösterdiklerini bazen tahammül seviyelerinin azaldığını anlattılar. Bir katılımcı ilk çocuğunu küçük yaşta dünyaya getirdiğini ve anneliğinin ilk yıllarında bu konuda çok hata yaptığını anlattı. Aileler duygusal istismarın davranışsal göstergeleri ile ilgili bölümde uyum sorunları ile ilgili örnekler verdiler. Araştırmacı her uyum sorununun duygusal istismar olmadığını hangi durumlar olursa akla duygusal istismar gelmesi gerektiği ile ilgili aileleri bilgilendirdi.

5.OTURUM	
Oturumun Konusu:	Cinsel İstismar
Oturumun Süresi:	60 dakika
Oturumun Saati:	15:40-16:40
Oturumun Tarihi:	06/07/2020-07/07/2020
Oturumun Yeri:	Junior Park Çocuk Merkezi
Oturumda Kullanılan Materyaller:	PowerPoint Sunusu Aile Eğitim Kitapçığı
Oturumun Kazanımları: (Eğitimden sonra ailelerin belirtilen konularda bilgi sahibi olması beklenmektedir.)	Cinsel İstismar Nedir? Cinsel İstismarın Belirtileri Nelerdir? Cinsel İstismarın Çocuklar Üzerindeki Etkileri Nelerdir? Cinsel İstismar Durumunda Çocukla Nasıl İletişim Kurulmalı? Özel Gereksinimli Çocuklarda Cinsel İstismar Cinsel İstismarı Önleme
Oturum Sırasında ve Oturum Sonunda Ailelerden Gelen Sorular:	• Tuvalet eğitimi sırasında hangi ebeveynin çocukla ilgilenmesi daha doğru olur? • Banyo yaptırırken kaç yaşından sonra kardeşlerin birlikte banyo yapmaması gerekir? • Çocuk erkek öğretmenle derse girmek istemiyor ve erkeklerden korkuyorsa bu bir istismar belirtisi olabilir mi? • Çocukları ile dudaktan öpüşen aileler görüyoruz bu doğru mu? • Sosyal medyada çocukların fotoğraflarının paylaşılması sizce yasaklanmalı mı? • Çocuğum oyun oynarken bazı cinsel kelimeler söylüyor bu bir belirti olabilir mi? • Televizyonda bazen çocuklar cinsel içerikli görüntü ve konuşmalara şahit olabiliyorlar, bu konuda ne yapabiliriz? • Özel bölgeleri çocuğuma nasıl öğretebilirim? Özel bölgeler öğretilirken hangi isimler kullanılmalı? • Çocuğum bir yeri acıdığına “öp geçsin” diyor etrafındaki insanlara, bu istismar için risk oluşturur mu, nasıl davranmalıyım bu konuda? • Çocuğum bir istismar durumuna şahit oldu, bu konuda nereden destek alabilirim? • Ergenlik döneminde olan çocuğum farklı cinsel davranışlar sergiliyor ve istismarcı durumuna düşmesinden korkuyorum, ne yapmalıyım? • Ergenlik döneminde hangi ebeveyn cinsel eğitim vermeli? • Kaç yaşında mahremiyet eğitimine başlanmalı?

	• Okulda bu konu ile ilgili eğitimler verilmesi gerekmiyor mu? • Çocuğumun bana güvenip istismarı anlatmasını nasıl sağlayabilirim, bu konuda daha önce onunla konuşmam doğru olur mu?
Araştırmacının Oturum İle İlgili Notları:	Cinsel İstismar eğitim oturumuna “bir çocuğun cinsel açıdan yetişkin bir kişinin cinsel doyumuna yol açacak bir davranış içinde yer alması ya da bu duruma göz yumulması.” tanımı yapılarak başlandı. Aile içi cinsel istismar diğer bir ismiyle “ensest” konusu ile ilgili aileler bilgilendirildi. Aile içi cinsel istismar durumunda çocuğun göstereceği bazı davranış göstergeleri sıralandı. Cinsel istismarın yalnızca çok duyduğumuz “taciz, tecavüz” terimlerinden ibaret olmadığını birçok farklı şeklinin olduğu söylendi. Cinsel istismarın temas içeren ve temas içermeyen farklı şekilleri aileler ile konuşuldu. Türkiye’de yapılan istatistik çalışmalarından yola çıkarak cinsel istismara maruz kalma ve tanık olma ile ilgili veriler aileler ile paylaşıldı. Cinsel istismarda çocuk ile ilgili risk faktörleri, özellikle özel gereksinimli çocuk ile ilgili risk faktörleri konusunda aileler bilgilendirildi. Cinsel istismarın fiziksel, davranışsal, duygusal, bilişsel ve akademik göstergeleri anlatıldı. Cinsel istismarda en güçlü göstergenin çocuğun ifadesi olduğu vurgusu yapıldı. Cinsel istismarın çocuk üzerinde olabilecek kısa ve uzun süreli etkileri konuşuldu. Cinsel istismarda istismarcının nasıl biri olabileceği ile ilgili aileler bilgilendirildi. Cinsel istismarda çocuğun istismarı açıklayamama nedenleri ve sonunda nasıl açıkladığı ile ilgili bilgilendirme yapıldı. Cinsel istismar ile ilgili çocuğu korumada neler yapılabileceği ile ilgili konuşuldu. Çocuklara istismardan korunmak için “kişisel alan koruması, bedenlerini koruma, özel bölgeler, güven çemberi, yabancı-tanidik ayrımı, iyi dokunma-kötü dokunma, hayır deme, yardım isteme, her zaman sır saklanmayacağı” becerilerinin öğretimi ile ilgili bilgi verildi. Çocuğun cinsel istismar durumunu anlatması üzerine çocukla nasıl iletişim kurulacağı ve nereye başvurulması gerektiği konusunda aileler bilgilendirildi. Oturum sonunda 9 farklı örnek üzerinden cinsel istismar ile ilgili doğru bilinen yanlışlar aileler ile birlikte incelendi. Cinsel istismarı bildirebileceğimiz yerler, telefon numaraları ve yasal yükümlülükler hatırlatılarak oturum sonlandırıldı. • Cinsel istismarda aileler en çok mahremiyet eğitimi ve ergenlik ile beraber gelen cinsel davranışlar üzerine görüş belirttiler ve soru sordular. Katılımcılardan biri çocuğunun yaşadığı bir travma üzerine “ayak fetişizmi” davranışının ortaya çıktığını ve bu konuda ne yapacaklarını bilmediklerini anlattı. Araştırmacı bu konuda bir uzmandan destek almalarını önererek, yapabilecekleri ile ilgili bilgilendirdi. Özel bölgeler ile ilgili eğitimin kaç yaşında başlaması gerektiği ile ilgili sorular soruldu. Bu eğitimin nasıl yapılacağı özel bölgeler için hangi isimlerin kullanılması gerektiği ile ilgili konuşuldu.

	Cinsel istismar diğer istismar türlerine göre ailelerin en çok çekindiği ve kaygılandığı istismar türü olarak gözlemlendi. • Bu oturumda bir önceki cinsel istismar eğitim oturumunda olduğu gibi mahremiyet eğitimi, tuvalet ve banyo eğitimi, ergenlik ile ilgili sorunlar ve bu sorunlarla nasıl başa çıkılacağı, cinsel istismardan korunma için neler yapılabileceği konularında katılımcılar görüş belirtti ve soru sordular. Bir katılımcı cinsel istismara tanık olma ile ilgili bir örnek olay anlattı ve bununla ilgili sorular sordu. Çocuğun cinsel davranışlarını yönetemeden dolayı istismarcı konumuna düşebileceği ile ilgili bir katılımcı görüş belirtti. Çocuklarda küçük yaşta görülen cinsel davranışlar ve bunun bir gösterge olup olmayacağı ile ilgili sorular soruldu.

**Özel Gereksinimli Bireylerde
İhmal ve İstismar
Aile Eğitim Programı**

Sevgi Yıldırım

Necmettin Erbakan Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü

İçindekiler

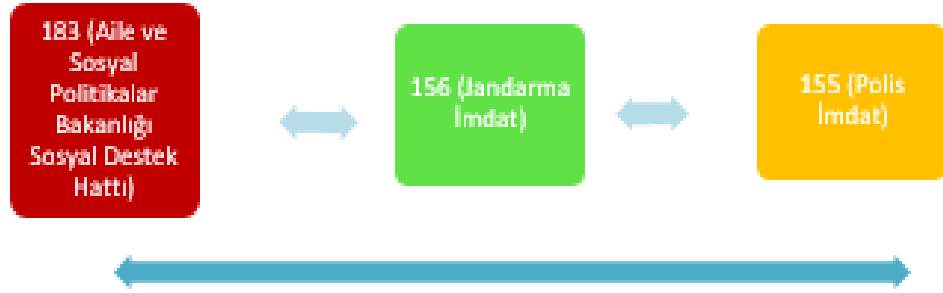
Çocuk kim veya çocuk nedir?	4
Çocuk İhmali Nedir?	4
Çocuk İhmalinin Belirtileri Nelerdir?	5
İhmalin Çocuklar Üzerindeki Etkileri Nelerdir?	5
Ebeveynlere Öneriler;	6
Etkinlik:	7
Çocuk İstismarı Nedir?	8
Çocuk İstismarının Sınıflandırılması	8
Çocuk İstismarında Risk Faktörleri	8
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUK	9
Özel Gereksinimli Çocuğun İhmal ve İstismarına İlişkin Sayısal Veriler 9	
Özel Gereksinimli Çocuğun İhmal ve İstismarı	9
Özel Gereksinimli Çocuklarda İhmal ve İstismarın Etkileri	10
Çocukları İstismardan Korumak İçin Ebeveynlere Öneriler	10
Fiziksel İstismar Nedir?	11
Fiziksel İstismarın Göstergeleri	12
Fiziksel İstismarın Çocuklar Üzerindeki Etkileri	13
Yaygınlık	13
Bir Çocuk İstismar Edildiğini Açıklarsa Ne Yapılmalıdır!	14
Özel Gereksinimli Bireylerde Fiziksel İstismar	14
İstismar ve Kazara Yaralanma Arasındaki Fark Nasıl Anlaşılır?	14
Duygusal İstismar Nedir?	15
Duygusal İstismarın Göstergeleri	16
Duygusal İstismarın Çocuklar Üzerindeki Etkileri	17
Ebeveynlere Öneriler	17
Cinsel İstismar Nedir?	19
Özel Gereksinimli Bireylerde Cinsel İstismar	20
Cinsel İstismar Şekilleri	21
İstismara uğrama riski altındaki çocuklar;	21

Cinsel İstismarın Göstergeleri	22
Cinsel İstismarın Etkileri	23
İstismarcı	24
Çocukların Yaşadıkları Cinsel İstismarı Açıklayamamalarının Temel Nedenleri	24
Çocuklar Sonunda Nasıl Söylerler?.....	25
Çocuklarımızı Cinsel İstismardan Nasıl Koruruz?	25
Çocuğumuza Ne öğreteceğiz?	26
İstismara Maruz Kaldığını Açıklayan Çocukla Nasıl İletişim Kurulmalıdır?	28
Cinsel İstismar Mağduru Çocuklarla İlgili Adli Süreç	30

Cinsel İstismar Mağduru Çocuklarla İlgili Adli Süreç

İstismar mağduru çocuklar için adli süreç, istismarın fark edilmesi ya da istismar kuşkusunun olması durumunda beklemeksizin bildirimiyle başlar.

Bildirimi, çocuğun kendisi, ailesi, bir yakını ya da istismardan kuşkulanan diğer kişiler doğrudan cumhuriyet savcılığına, kolluk kuvvetlerine, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının İl Müdürlüklerine (ASPİM) ya da çağrı merkezlerine yapabilir.

**❑ HER VATANDAŞ ÇOCUGA KARŞI İŞLENMEKTE OLAN İSTİSMAR SUÇUNU BİLDİRMEKLE YUKUMLUDUR.
(T.C.K. MADDE 278)**

Bu kitapçık Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Programında, Zehra Atbaş danışmanlığında Sevgi Yıldırım tarafından “Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelere Sunulan İhmal Ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Etkililiği” tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır.

Ek 3: Aile Görüşme Formu Örneği

Sevgili Anne Babalar,

Aşağıda verilen sorular katılmış olduğunuz "Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelere Sunulan İhmal Ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Etkililiği" adlı eğitim ile ilgili sorulardır. Sorulara verdiğiniz yanıtlar yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır. Sorulara elinizden geldiğince ayrıntılı cevap veriniz. Katılarınız için teşekkür ederiz.

Sevgi YILDIRIM

Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

1. Bu eğitimin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?

Eğitim benim için çok faydalı oldu. Oğlumu gerçekten ihmal ettiğimi gördüm. Etraftaki anne ve babaların çocuklarına nasıl davranmaları gerektiğini öğrendik. Çocuğumu istismardan nasıl korurum onu öğrendim.

2. Özel gereksinimli çocuklarda ihmal ve istismara ilişkin aldığınız aile eğitiminin çocuğunuza yaklaşımınız konusunda ne gibi etkileri olacağını düşünüyorsunuz. Açıklar mısınız?

İhmal ve istismar çok önemliymiş. Artık etrafımdaki oilelerinde davranışlarına dikkat edeceğim. Özellikle istismarın tek birşey olmadığını öğrenince dahada dikkat edeceğim.

3. Bu eğitimde eksik bırakılan veya açık ve anlaşılır sunulmayan konular var mıydı? Açıklar mısınız?

Sevgi hoca herşeyi tam anlattı bence. Sorularımıtı cevapladı. Aklımdaki bütün soruları sordum.

4. Bu eğitimi siz yürütüyor olsaydınız ihmal ve istismar ile ilgili başka hangi alt başlıklara yer verirdiniz?

Sevgi hoca herşeyi anlattı bence. Bende bunları anlattırdım sadece.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sevgi Yıldırım
Doğum Yeri ve Tarihi : Gercüş/ 15.09.1995
e-posta : svgyldrm00@gmail.com

Eğitim Bilgileri

İlköğretim : Şehit Kahraman Çelikbaş İlkokulu, Kepez/Antalya, 2009 :
Lise : İsmet İnönü Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Çocuk Gelişimi ve
Eğitimi Bölümü/Özel Eğitim Dalı, Kepez/Antalya, 2013
Lisans : Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Zihin Engelliler Öğretmenliği,
Eskişehir, 2017
Yüksek Lisans : Necmettin Erbakan Üniversitesi, Zihinsel Engelliler Eğitimi,
Konya,2020

İş Deneyimi

---

1. Alanya Elele Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Özel Eğitim Öğretmeni, 2017-2018, Alanya/Antalya
2. TOKİ Yavuz Selim İlkokulu, Özel Eğitim Öğretmeni, 2018- , Karapınar/Konya